

**AFGANİSTAN EĞİTİM SİSTEMİNDE NİTELİK
SORUNUNUN TARİHSEL, SİYASAL, EKONOMİK VE
SOSYAL TEMELLERİ**

**THE HISTORICAL, POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL
BASES OF QUALIFICATION ISSUES IN THE EDUCATION
SYSTEM OF AFGHANISTAN**

Shogofa RASEKH M. YAHYA

Hacettepe Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

olarak hazırlanmıştır.

2017

KABUL ve ONAY

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼'ne,

Shogofa Rasekh M. YAHYA'nın hazırladığı "Afganistan Eğitim Sisteminde Nitelik Sorununun Tarihsel, Siyasal, Ekonomik ve Sosyal Temelleri" başlıklı bu çalışma j¼rimiz tarafından **Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Y¼netimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı'nda Y¼ksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Doç. Dr. şaduman KAPUSUZOğLU

¼ye (Danışman)

Doç. Dr. Murat ¼ZDEMİR

¼ye

Yrd. Doç. Dr. Kemal DİL

ONAY

Bu tez Hacettepe ¼niversitesi Lisans¼st¼ Eğitim-¼đretim ve Sınav Y¼netmeliđi'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki j¼ri ¼yeleri tarafından ..... / ..... / ..... tarihinde uygun g¼r¼lm¼ř ve Enstit¼ Y¼netim Kurulunca ..... / ..... / ..... tarihinde kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali Ekber şAHİN
Eğitim Bilimleri Enstit¼s¼ M¼d¼r¼

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

Tezimin/Raporumun ..... tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir).

Tezimin/Raporumun ..... tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi: .....

23.06.2017

Shogofa Rasekh M. Yahya

ETİK BEYANNAMESİ

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

Shogofa Rasekh M. YAHYA

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamın evreni Afganistan olduğu için veri toplama, bilgileri Türkçe'ye tercüme etme ve idari işlemler çok zorlu bir süreç olmuştur. Çalışmalarımın Afganistan aşamasında yardımlarını esirgemeyen babam Muhammed Yahya Hafizi, kayın babam Abdul Samad Rasekh, sayın Dr. Muhammed Yakup Wahedi, Afganistan Eğitim Bakanlığı yayın ve arşiv çalışanları ve Cevzican eğitim müdürü sayın Abdul Hay Yeşin beyefendiye şükranlarımı sunarım. Yüksek lisans eğitimi boyunca bizlere yeni bir şeyler öğretebilmek için üstün gayret gösteren Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü öğretim üyelerine ve özellikle de ilgi, bilgi ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Murat Özdemir'e ve tez çalışmamın başından sonuna kadar manevi ve maddi desteğini hep yanımda hissettiğim kıymetli eşim Dr. Quyash Abdul Samad'a gönlümden teşekkürü borç bilirim. Yüksek lisans eğitimim boyunca maddi ve manevi desteğini esirgemeyen ve bana burs veren Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı'na şükranlarımı sunarım.

Ankara 2017

Shogofa Rasekh M. YAHYA

AFGANİSTAN EĞİTİM SİSTEMİNDE NİTELİK SORUNUNUN TARİHSEL, SİYASAL, EKONOMİK VE SOSYAL TEMELLERİ

Shogofa Rasekh M. YAHYA

ÖZ

Bu çalışmada Afganistan eğitim sisteminin en büyük sorunu olan nitelik sorunu tarihsel, siyasal, ekonomik ve sosyal açıdan değerlendirilmiştir. Afganistan eğitim sistemi tarihsel dönemleri ayrı ayrı anlatılıp, bu dönemlerde eğitim sorunları siyasal, ekonomik ve sosyal yönden analiz edilmiştir. Tarihsel tarama şeklinde olan çalışmamızın kaynaklarını tarih kitapları, tarihi yazılar, geçmiş dönemlere ait eğitimle ilgili dergi ve gazeteler, medya kayıtları, makaleler, Afganistan Eğitim Bakanlığı yayınları ve kayıtları ve Afganistan eğitim tarihi oluşturmuştur.

Bu çalışmada; tarihi olaylar, dış ve iç savaşlar, devrimler ve sürekli olan devletlerin değişmesi eğitim niteliği ve niceliğini derinden olumsuz etkilemiş ve bir önceki eğitim düzeninin üstüne koyarak ilerletme yerine sıfırdan yeni düzenler kurarak eğitimin hızlı gelişmesine engel olduğu anlaşılmıştır.

Bir asırlık süre içerisinde değişik yönetimler ve hükümetler eğitim politikası çerçevesinde kapsamlı bir eğitim stratejisi düzenleyip uygulayamamışlardır. Bu devletlerin bazıları belli bir milli strateji yerine kendi ideolojilerini yerleştirme ve eğitimi siyasi yapma yoluna girmişler, bazıları aşırılıkla toplumun sosyal yapılarını göz ardı ederek acele ve ani değişimlere gitmişler, diğer bazıları da eğitimde ayrımcı ve dengesiz politikalar uygulamışlar, bazıları da bilimsellik ve mantıksallıktan uzaklaşarak sapkın ve doğru olmayan inançlarla eğitim sistemini gerici, dünyadan kopuk ve fundamentalizme sürüklemişlerdir.

Okul binalarının yetersiz olması, ders kitapları ve diğer eğitim araç ve gereçlerinin olmaması, öğretmen maaşlarının yetersiz olması, eğitim kurumları donanımının kötü olması, ailelerin kırtasiye giderlerini karşılayamaması gibi ekonomik etmenlerin Afganistan eğitim sistemi niteliğini düşürdüğü gözlemlenmiştir.

Toplumların kabileci yapısı ve modern eğitime karşı zihniyetleri, dini inançlar ve hükümlerden farklı ve yanlış yorumlar, eğitim dili sorunları, ders

kitaplarında eksiklikler ve yanlışlıklar ve öğretmen açığı gibi sosyal etmenlerin Afganistan eğitim sistemi niteliği üzerinde etki gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Eğitimi nitel geliştirme adına ülke içi bütün imkanlar ve kaynakları etkin bir şekilde kullanma politikası uygulanmalı, uygun bir strateji ile halk ana kaynak olarak kullanılmalı ve eğitime daha fazla kaynak ayrılmalıdır; gibi öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Afganistan, eğitim, Afganistan eğitimi, nitelik sorunu, eğitim kalitesi, eğitim sistemi

Danışman: Doç. Dr. Murat ÖZDEMİR, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı

THE HISTORICAL, POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL BASES OF QUALIFICATION ISSUES IN THE EDUCATION SYSTEM OF AFGHANISTAN

Shogofa Rasekh M. YAHYA

ABSTRACT

In this study, the quality issues which are the most important problems of Afghanistan education system, have been evaluated from historical, political, economic and social perspectives. Historical periods of Afghanistan education system have been explained separately and educational problems have been analyzed from the political, economic and social aspects during these periods. The sources of our research which is a historical screening study, have included history books, historical writings, periodical magazines and newspapers related to education, media records, articles, publications and records of Afghanistan Ministry of Education and education history in Afghanistan.

In this study; It has been understood that historical events, external and internal wars, devolutions and rapid government changes have profoundly affected the quality and quantity of education and have prevented the rapid development of education by establishing new layouts from scratch instead of advancing on the previous educational orders.

Within a century, different governments have not been able to arrange and implement a comprehensive education strategy within the framework of education policy. Some of these states went into the process of putting their own ideologies and education into politics instead of a certain national strategy, some went to rush and sudden changes by extremism, ignoring social structures of society, others applied discriminatory and imbalanced policies in education, some others have drifted away from the scientific and logical aspects and dragged the educational system with perverse and inaccurate beliefs into obscurantism, disconnection from the world and fundamentalism.

It has been observed that; economic factors such as inadequate school buildings, lack of textbooks and other educational equipments, inadequate teacher

salaries, poor educational facilities and inability of families to pay for stationery expenses have diminished the quality of the Afghanistan education system.

It also has been concluded that; the tribal structure of the societies and the opposite minds to modern education, different and incorrect interpretations of religious beliefs and judgments, the problems of the language of education, the shortcomings and mistakes in the textbooks and lack of the teachers have had an impact on the quality of the education system in Afghanistan.

Suggestions such as; a policy of effective use of all internal resources of the country should be implemented for qualitative development of education, with a suitable strategy, more sources should be allocated for education etc. have been developed.

Keywords: Afghanistan, education, Afghanistan education, qualification issues, quality of education, education system

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Murat ÖZDEMİR, Hacettepe University, Department of Educational Sciences, Division of Educational Administration, Supervision, Planning and Economy

İÇİNDEKİLER

KABUL ve ONAY.....	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYANNAMESİ	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZ	v
OBSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Afganistan'ın Kısaca Tanıtımı	3
1.1.1. Tarihçe	3
1.1.2. Coğrafya.....	8
1.1.3. Nüfus ve Etnik Yapı	8
1.1.4. Din.....	9
1.1.5. Ekonomi	9
1.1.6. Eğitim	9
1.1.7. İdari Yapı	10
1.2. Araştırmanın Konusu ve Problemi	10
1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	11
1.4. Araştırmanın Problem Cümlesi	12
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	13
2. YÖNTEM.....	14
2.1. Araştırmanın Yöntemi	14
3. AFGANİSTAN EĞİTİMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	15
3.1. Geleneksel Eğitim Dönemi (...-1868)	15
3.2. Çağdaş Eğitimin Başlangıç Dönemi (1868-1919)	19
3.2.1. Şiir Ali Han Dönemi (1868-1879).....	19
3.2.2. Muhammed Yakup Han Dönemi (1879)	20
3.2.3. Abdurrahman Han Dönemi (1880-1901)	21
3.2.4. Habibullah Han Dönemi (1901-1919)	22
3.3. Bağımsızlıktan Sonraki Dönemde Eğitim (1919-1978)	25
3.3.1. Emanullah Han Dönemi (1919-1929)	25
3.3.2. Habibullah Kalekani Dönemi (1929)	28
3.3.3. Muhammed Nadir Şah Dönemi (1929-1933)	29
3.3.4. Muhammed Zahir Şah Dönemi (1933-1973)	31
3.3.5. Muhammed Davut Han Dönemi (1973-1978).....	41
3.4. Kominist Partiler Döneminde Eğitim (1978-1992)	45
3.4.1. Nur Muhammed Taraki ve Hafizullah Emin Dönemi (1978-1979)	45
3.4.2. Babrak Karmal Dönemi (1979-1986)	46
3.4.3. Dr. Necibullah Dönemi (1986-1992)	52
3.5. Mücahit Guruplar Döneminde Eğitim (1992-1996)	56
3.6. Taliban Döneminde Eğitim (1996-2001)	60

3.7. Bonn Konferansından Sonraki Dönemde Eğitim (2001-2014)	68
3.7.1. Genel Eğitim	78
3.7.2. Öğretmen Yetiştirme Eğitimi	83
3.7.3. Teknik ve Meslek Eğitimi	84
3.7.4. Dini Eğitim (Medreseler)	85
3.7.5. Okuma Yazma Öğrenme Eğitimi	86
3.7.6. Yükseköğretim	87
3.7.7. Yeniden Taliban Tehditleri	91
4. AFGANİSTAN EĞİTİM SİSTEMİNDE NİTELİK SORUNUNUN SİYASAL, EKONOMİK VE SOSYAL TEMELLERİ	94
4.1. Afganistan Eğitimi Niteliğinin Siyasal Açısından Değerlendirilmesi	94
4.1.1. Emanullah Han Döneminde Eğitim Gelişiminin Siyasi Engelleri	96
4.1.2. Nadir Şah ve Zahir Şah Döneminde Eğitim Politikası	97
4.1.3. Nisan Darbesinden Sonraki Dönemde Eğitim Sistemi	98
4.1.4. Mücahit Gruplar Döneminde Eğitim Düzeni	99
4.1.5. Taliban'ın Çağdaş Eğitime Bakış Açısı	100
4.2. Afganistan Eğitimi Niteliğinin Ekonomik Açısından Değerlendirilmesi	101
4.3. Afganistan Eğitimi Niteliğinin Sosyal Açısından Değerlendirilmesi	103
4.3.1. Toplumların Kabileci Yapısı ve Modern Eğitime Karşı Zihniyetleri	103
4.3.2. Dini İnançlar ve Hükümlerden Farklı ve Yanlış Yorumlar	106
4.3.3. Eğitim Dili Sorunları	107
4.3.4. Ders Kitaplarında Eksiklikler ve Yanlışlıklar	108
4.3.5. Öğretmen Açığı	109
5. SONUÇ ve ÖNERİLER	112
5.1. Sonuçlar	112
5.2. Öneriler	114
KAYNAKÇA	119
EKLER DİZİNİ	123
EK 1. TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON İZİN MUAFİYETİ FORMU	124
EK 2. ORJİNALLİK RAPORU	125
ÖZGEÇMİŞ	127

TABLolar DİZİNİ

Tablo 3.1: 1946 Yılı Fakülteler ve Meslek Okulları Mezun Sayısı.....	33
Tablo 3.2: 1947 Yılında Haftalık Ders Saati Dağılımı	34
Tablo 3.3: 1932 ve 1956 Yılları Arasında Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları.....	35
Tablo 3.4: 1938 ve 1957 Yılları Arasında Kabil Üniversitesi Mezun Sayıları	37
Tablo 3.5: 1956 ve 1961 Yılları Arasında Okul Mezun Sayıları	37
Tablo 3.6: I.,II. ve III. Kalkınma Planı Sonlarında Öğrenci Sayısı	40
Tablo 3.7: 1975 ve 1976 Yılları Arası Eğitim İstatistikleri.....	43
Tablo 3.8: 1980-1981 Akademik Yılında Kabil Üniversitesi Öğrenci Sayısı.....	48
Tablo 3.9: 2001 ve 2005 Yılları Arasında Kız ve Erkek Okul Sayıları	69
Tablo 3.10: 2008 Yılında Eğitim Türleri Okul Sayıları ve Yüzdeleri.....	78
Tablo 3.11: 2008 Yılında Eğitim Türlerinin Kız ve Erkek Öğrenci Sayıları ve Yüzdeleri.....	79
Tablo 3.12: 2008 Yılında İlköğretim ve Ortaöğretim Kız ve Erkek Öğrenci Sayıları ve Yüzdeleri	80
Tablo 3.13: 2008 Yılında Öğretmenlerin Eğitim Seviyelerine Göre Sayıları ve Yüzdeleri.....	82
Tablo 3.14: 2007 Yılında Eğitim Türleri Kadın ve Erkek Öğretmen Sayıları ve Yüzdeleri.....	84
Tablo 3.15: 2007 Yılında Meslek Okulları Kız ve Erkek Öğrenci Sayıları ve Yüzdeleri.....	85
Tablo 3.16: 2011-2012 Eğitim Yılında Üniversiteler ve Öğrenci Sayıları	89
Tablo 4.1: 1965 Yılında 7-12 Yaş Çocukların İlköğretime Kayıtlı Olma Yüzdeleri.....	95
Tablo 4.2: 1978 Yılında Kent ve Kırsal'da Erkek ve Kız Öğrencilerin Sayıları	104
Tablo 4.3: 1978 Yılında Kent ve Kırsal'da Erkek ve Kız Öğrencilerin Yüzdeleri ...	104
Tablo 4.4: 1966 Yılında İlköğretime Kayıtlı Olan Kız Öğrencilerin Toplam Öğrenci Sayısına Oranı.....	105
Tablo 4.5: 2007 Yılında İllere Göre Kadın Öğretmen Sayıları ve Yüzdeleri	110

1. GİRİŞ

İçinde yaşadığımız günün en belirgin özelliklerinden birisi de hızlı değişimdir. Bu değişime ülkenin tüm kurumlarıyla birlikte ayak uydurabilmesi ülkenin kalkınmışlık seviyesini belirlemektedir. İstenen kalkınmışlık düzeyi şüphesiz ki nitelikli insan gücünün yetiştirilmesiyle mümkün olabilecektir. Bu yönüyle yirmi birinci yüzyılın insanın; bilgi çağının gereklerine uygun, kaliteyi bir hayat tarzı olarak benimseyen, bilgiye hızla ulaşma yollarını bilen ve benimseyen, ekip çalışmasını ve öğrenmeyi öğrenen, bilimsel düşünme yeteneğine sahip, kişilik ve sosyal gelişimleri tamamlanmış olarak yetiştirilmesi gerekmektedir. Ertürk'ün (1975: 12) tanımıyla, "Eğitim bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir." Bugün eğitim sisteminden bireylere kazandırması beklenen istendik davranış, bilgi çağının gelişim hızına uyumlu, bilimsel düşünme yeteneğine sahip, kişilik ve sosyal gelişimleri tamamlamış kişiler yetiştirebilmeleridir. Günümüzde arzu edilen insanı yetiştirme sorumluluğu kuşkusuz ki kaliteli eğitime ve onun kaliteli kurumlarına düşmektedir. Eğitim sistemlerinde nitelik ve nicelik en önemli iki unsurdur. Gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere göre eğitimin kalitesi hep düşük olmuştur. Bu da ülkenin daha az gelişmesine neden olmuştur.

Afganistan'da kalıcı barışın sağlanması ve sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi geri kalmışlıklardan kurtularak belli bir gelişme ve refah seviyesine gelmek Afganistan toplumunun en temel önceliğidir. Bütün hayat kademelerinde olan gelişmemişlik ve fakirliğin temelleri her ne kadar uzak geçmişlere dayansa da son 35 yıllık savaş ve istikrarsızlık bu durumu daha da derinleştirmiş ve daha vahim hale getirmiştir.

Kalıcı barışın tesis edilmesi, refah seviyesinin yükselmesi ve gelişme ortamının oluşması için neler yapılması gerekiyor? Sosyal ve kültürel açıdan bütün toplumu özellikle gençleri etkileyen; kabileci ve taklitçi zihniyetten nasıl kurtululur? Toplumsal sebat ve gelişme nasıl bir ortamda elde edilir? Bu ortamın oluşması ve yaygınlaşması için hangi koşullar ve araçlar vazgeçilmezdir? Bütün bu engebeli zorluklar ve engeller nasıl aşılanır?

İşte bütün bu sorunları çözmeye ve bu soruların cevabına yönelik değişik yorumlarla karşılaşmak mümkündür. Bazı yorumcular bütün bunların güçlü bir ordu ve düzenli güvenlik güçlerinin olmasına bağlı olduğunu savunurken bazıları da bu sorunların güçlü bir ekonomi ile çözülebileceği düşüncesindedirler. Bazı kişiler adil ve doğru bir siyasi irade sonucu; milli bir strateji geliştirerek, dış müdahaleleri azaltarak, kalıcı sulh ve sebatı tesis etme sureti ile bütün bu sorunların aşılabileceğine inanmaktadırlar.

Şüphesiz bu düşüncelerin her biri kendi çapında bu sorunlara çözüm olabilir. Fakat bu düşüncelerde beyan edilen güçlü ekonomi, düzenli güvenlik güçleri ve adil bir siyasi iradeye ulaşmak ve aynı zamanda yukarıdaki sorunları temelli bir şekilde çözmek için nitelik ve nicelik açısından güçlü ve yeterli bir eğitim sistemine ihtiyaç vardır. Barış ve güvenliğin sağlanması, adalet ve toplumsal düzenin oluşması, sosyal ve kültürel gelişme, refah seviyesinin yükselmesi, ekonomik gelişme vb. her şeyden önce toplumun eğitim düzeyine ve bireylerin eğitilmişliğine bağlıdır. Kısacası uzun yıllar savaşlarla pençelesen Afganistan gibi gelişmemiş bir ülkenin bütün problemlerinin çözümü kaliteli eğitim ve öğretim kapısından geçer.

Bu çalışmada; Afganistan eğitim sistemi tarihsel dönemlerini siyasal, ekonomik ve sosyal yönden ayrı ayrı anlatıp, bu dönemlerde eğitimde neler yaşandığını tarihsel olarak analiz etmeye çalıştık. Birinci bölümde; Afganistan'ın kısaca tanıtımına, araştırmanın konusuna, problemine, amacı ve önemine yer verdik. İkinci bölümde; araştırmanın yöntemi hakkında bilgi verdik. Üçüncü bölümde; değişik iktidar dönemlerinde Afganistan eğitiminin tarihsel gelişimi hakkında bilgiler vermeye çalıştık. Dördüncü bölümde ise tezin asıl konusu olan Afganistan'ın farklı tarihsel dönemlerinde, Afganistan eğitim sisteminde nitelik sorununun siyasal, ekonomik ve sosyal temelleri üzerinde durduk. Beşinci bölümde konuyu toparlayarak sonuç ve önerilerimizi vermeye çalıştık.

Tarihsel tarama şeklinde olan çalışmamızın kaynaklarını tarih kitapları, tarihi yazılar, geçmiş dönemlere ait eğitimle ilgili dergi ve gazeteler, medya kayıtları, makaleler, Afganistan Eğitim Bakanlığı yayınları ve kayıtları; örneğin İrfan Eğitim Dergisi (Afg. MEB 60 yıllık yayını), Afganistan Eğitim Tarihi vb. oluşturmaktadır. Bu kaynaklar Afganistan'a gidilerek uzun aramalar ve araştırmalar sonucunda temin edilmiştir.

1.1. Afganistan'ın Kısaca Tanıtımı

Afganistan, resmi adıyla Afganistan İslam Cumhuriyeti Orta Asya'da yer alan ve denize sınırı olmayan bir ülkedir. Doğu ve Güney'de Pakistan, Batı'da İran, Kuzey'de Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan, Doğu'da da ufak bir sınırla Çin ile çevrilidir. Ticaretin merkez noktalarından birinde olan Afganistan, bu stratejik konumu nedeniyle tarih boyunca Türkler, İranlılar, Yunanlar, Araplar, Moğollar, Britanyalılar ve Sovyetler gibi çeşitli ulusların istilasına uğramıştır. (Gülececi, Sadık, Afganistan ve Türkiye Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, 2008)

Afganistan'ın bulunduğu bölge İslam'dan önce (ilk çağ) Aryana, İslam geldikten sonra (orta çağ) Horasan ve modern çağda Afganistan olarak isimlendirilmiştir. Asya kıtasının kalbi olarak bilinen ve bu kıtada önemli bir stratejik yere sahip olan Afganistan, coğrafi konumundan dolayı tarih boyunca çeşitli milletlerin istila ve işgaline maruz kalmıştır. Bölgeye hakim olan her milletin kendi fikir, inanç ve medeniyetini hakim kılmaya çalışması, günümüzde bir birinden farklı lisanı konuşan ve farklı hayat felsefelerine sahip toplumların oluşturduğu ve bu nedenle de bir türlü iç barışın sağlanamadığı bir Afganistan ortaya çıkmıştır. (Kamalluddin, Sahilla, Afganistan'da Ortaokul ve Liselerde Din Eğitimi ve Öğretimi, Yüksek Lisans Tezi, 2005)

1.1.1. Tarihçe

Afganistan'da kentsel yaşamın MÖ 3000 ile MÖ 2000 yılları arasında başlamış olabileceği değerlendirilmektedir. Afganistan'da Ahameniş hakimiyeti II. Kiros tarafından MÖ 6. yüzyılda kurulmuş ve I. Darius tarafından güçlendirilmiştir. Bu siyasi varlık Büyük İskender'in Afganistan fetihlerine kadar hüküm sürmüştür.

Büyük İskender'in Keyaniyan Devleti'ni yıkması ile Makedonyalılar Afganistan topraklarında hüküm sürmeye başlamıştır. Afganistan'daki son Yunan Kral Hermaeus, MS 45 yılına doğru Kuşanların egemenliğini kabul etmiştir. Bu döneme kadar yaklaşık iki yüz yıl, küçük Yunan prenslikleri, Yüceğilerin baskısı ile kuzeyden güneye sürülerek Afganistan'ın büyük bir kısmını işgal eden İskitler ve işgalci diğer kavimlerle beraber yaşamışlardır. İskitler Afganistan'dan Hindistan'a Baltistan, İran'a Herat üzerinden yürümekle birlikte bugün Sistan olarak anılan o

zamanki “Drangiana” bölgesini ele geçirmişlerdir. İskitler ayrıca Büyük İskender’in haleflerinden bir Yunan prensin elindeki Baktriya’yı işgal etmişlerdir. Ancak Yüceğilerin baskısı devam edince buradan da çıkmak zorunda kalmışlardır.

Sistan (Sakastana) bölgesindeki İskitler üzerinde önemli etkiler bırakan Part İmparatorluğu, Baktriana Devleti’nin kurulduğu dönemlerde Kuzey İran’da siyasi bir varlık olarak ortaya çıkmıştır. Yüceğiler MÖ 140 yılında Kuşanların liderliğinde Baktria bölgesini ele geçirerek egemenlikleri altına almaları sonucu bölgenin etnik ve kültürel yapısı bu yeni katılımı daha da zenginleşmiştir. Yüceğiler’in beş kolundan biri olan Kuşanlar, diğer Yüceği prenslikleri üzerinde hakimiyet kurduktan sonra Afganistan’da bulunan rakip devletleri MÖ 50 ile MS 50 yılları arasında etkisiz hale getirmeyi başarmışlardır. Kuşanlar, Part İmparatorluğu’na boyun eğdirmiş ve Kabil’i de ele geçirmişlerdir. Kuşan hakimiyet alanı I. Kaphidies zamanında Afganistan’ı da içine alacak şekilde Parthia ülkesinden Ganj Nehri’ne kadar, Kuzey’de ise Soğd ülkesine kadar genişlemiştir. Bugünkü Bagram şehri ise iki bin yıl önce Kuşanlar’a başkentlik yapmıştır.

Kuşanlar’dan sonra Akhunlar 460 yılı civarında, Hazar Denizi’nden başlayan ve doğuya doğru Kuzey Afganistan’ı da içine alan bir devlet kurmuşlardır. Bölgenin Akhun hakimiyetine girmesine kadar devam eden dönem, Afganistan’da İran ve Hindistan nüfuz mücadelesi dönemi olmuştur. Bu dönemde Partların etkisi tamamıyla ortadan kalkmış ve onların yerini Sasaniler almıştır. Kuşanların Afganistan’daki hakimiyeti 5. yüzyıl sonuna doğru Sasanilerle mücadele eden Akhunların bölgeyi istila etmelerine kadar sürmüştür. Akhunların güçlenmesi ile etkisizleşen Kuşan beyleri ise “Şahi” ünvanı ile Müslümanların Afganistan topraklarında görülmeye başladıkları 880 yılına kadar Kabil’de hüküm sürmeye devam etmişlerdir.

Arap ordularının önce 636 yılında El Kadisiye’de, ardından 642 yılında Nihavend Savaşı’nda Sasanileri yenmeleri ile İslamiyet’in yayılması Doğu’ya doğru ivme kazanmıştır. Basra valisi Abdullah Bin Amir 650 yılında bir ordusunu Horasan’a, diğer bir ordusunu da Sasani Kralı III. Yazdigirt’in peşinden Sistan’a doğru göndermiştir. Sasani Kralı’nın ele geçirilip öldürüldüğü bu sefer sonunda Arap orduları ilk defa Batı ve Kuzey Afganistan’ı, Baktria ve Herat’ı işgal etmişlerse de bölgede tamamen hakimiyet kuramamışlardır. Ancak Muaviye döneminde, 698 ve 700 yılında İslam orduları Kabil’i almak için saldırılarda bulunmuştur. 861

yılında Sistan'daki askeri güce komuta etmeye başlayan Yakub bin Leys komutasındaki Saffariler, 867 yılında Kirman, Şiraz ve Herat'ı ele geçirdi. 871 yılında ise Belh, Taharistan ve Kabil bölgesinin yönetimi halife tarafından Yakub bin Leys'e verilmiştir. İran Platosu, Orta Asya ve Hindistan Alt Kıtası arasında bu üç istikamete bağlantı sağlayan stratejik özelliği ile Kabil Vadisi, yükselen İslamiyet dalgasına karşı uzun yıllar direniş merkezi olmuştur. Bu dönemde Orta Asya kökenli kavimlerin Afganistan'daki hakimiyetlerinin öne çıktığı görülmektedir.

Afganistan toprakları bu zaman diliminde Türk soylu kavimler ile İranlı kavimler arasında bir mücadele ve hakimiyet sahası olmuştur. Saffarilerin 900 yılında Samanilere mağlup olmasıyla Afganistan'ın bir bölümü Samani egemenliğine geçmiştir. Gazneliler Hanedanı'nın asıl kurucusu Sebük Tigin, Samanilerin otoritesini tanımakla birlikte kendi adına para bastırması, Zamin-Davar, Gor ve Zabilistan, bölgesinde güçlü bir otorite tesis etmiştir. Afganistan'da böylelikle egemenlik kuran Sebük Tigin, Gazne'yi işgal eden ve Kabil bölgesinde hakimiyet kurmaya çalışan Pencab Racası Jaipal'a karşı başlattığı mücadele sonunda 988 yılında Kabil ve civarını kendi hakimiyet alanına alarak Gazne Devleti topraklarına katmıştır. Taciklerin bir kolu olan Gurlular ile Behramşah'ın uzun süren mücadelesi Gaznelilerin aleyhine sonuçlanmış ve Gazne, Gurlu beyi Alaaddin tarafından ele geçirilmiştir. Gurlular 1187 yılında Gazne Devleti'ni tamamen ortadan kaldırmıştır. Ancak Gurluların Afganistan Platosu'nda kurmuş oldukları hakimiyet de uzun sürmemiştir. Gurlu ordusu 1204 yılında Harzemşahlar ve Karahitaylar'ın müşterek ordusuna karşı yapmış olduğu savaşta yenilmesinden sonra Gazne bir süre Gurlu ordusunda görevli Türk komutanların denetimine geçmiştir. Gazne, 1215 yılında Harzemşahlar tarafından ele geçirilmiş ve Gurlular dönemi Afganistan'da tamamen kapanmıştır. Harzemşahların egemenliği de uzun sürmemiş, Cengiz Han önderliğindeki Moğollar tarafından Gazne, Kabil ve 1222 yılında Herat ele geçirilmiştir. Ögeday'ın ölümü ve Moğol İmparatorluğu'nun bölünmesi üzerine Afganistan, İlhanlıların yönetimine girmiştir.

Bölgedeki Moğol egemenliği, 14. yüzyıl sonlarında Timur ordularınca sona erdirilmiştir. Timur'un kurduğu devlet, ölümünden sonra dağılmışsa da torunlarından Muhammed Babür'ün bölgede kurduğu Türk devleti uzun süre yaşamıştır. Babür'ün Afganistan'ı merkez yaparak kurduğu devlet, sadece buraya değil Hindistan'a da Türkler'in tekrar yerleşmesini sağlamıştır.

Babür Devleti, Afganistan'ı hakimiyet altında tutmakla birlikte Hindistan ve Afganistan arası dengeyi sağlayamamış ve ağırlığı Hindistan'a kaydırmıştır. Bu durum; kuzeyden Özbekler ve kuzeybatıdan da Safevilerin Afganistan'a inmesine sebep olmuştur. Böylece 17. yüzyılın ortalarına doğru Abdali ve Galzay adını almış olan Halaçlar, dağlık bölgelerden Kandehar ve Zemindaver'in daha verimli bölgesi olan Tarnak Argandap vadilerine göçmüşlerdir.

18. yüzyılda Babür Devleti'nin zayıflaması üzerine, Afgan kabileleri de bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Bu durumda Galzay gibi bazı kabilelerin Babür, Abdaliler gibi bazılarının da İran tarafında yer almaları, ülkedeki karışıklığı artırmıştır. Bu esnada Nadir Kulu komutasındaki Türkmen ordusu Afganistan ve İran'ı yönetim altına almış; Hindistan Babür Türk Devletini de vergiye bağlamıştır. Nadir Şah'ın ölümünden sonra yönetime geçen Ahmet Şah, Hindistan'daki Babür Devleti'ni hakimiyeti altına almıştır (1756-1757).

Bu yıllarda İran'ın sergilediği yayılcı politikanın tehlikesini gören Ahmet Şah, bu konuda Osmanlı Devleti ile ortak hareket etmeyi istemiş ise de, girişimlerinden bir netice alamamıştır. Ahmet Şah'tan sonra Afganistan yönetiminde bulunan Timur Şah ve Zaman Şah dönemlerinde ülke, önceki ihtişamlı ve güçlü durumunu koruyamamış, iç karışıklıklar baş göstermiştir.

Bu karışıklıklar 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar sürdükten sonra, Dost Muhammed'in yönetime geçmesi ile ülkedeki birlik tekrar sağlanmıştır. Bu yıllarda İngilizler'in yavaş yavaş Hindistan'ı hakimiyetleri altına aldıkları gözlenmektedir. Arkasından 1839-1842 yılları arasında süren Birinci Afgan-İngiliz Savaşı patlak vermiştir.

Dost Muhammed, ülkesi İngilizler'ce işgal edilmesine rağmen 1863'te Kabil'e dönerek tekrar Afgan birliğini sağlamıştı. Dost Muhammed'in 9 Haziran 1863 tarihinde vefat etmesi ile Afganistan, tekrar iktidar mücadele kaosuna sürüklenmiştir. Oğlu Şir Ali'nin 1868'de iktidarı ele geçirmesiyle bu mücadele durulmuştur. Ruslar'ın Türkistan'ı işgali, Afganlar ile İngilizleri doğal müttefik yapmıştır. Ruslar, Türkistan'ı işgal etmelerine rağmen Afganistan önderliğinde Orta Asya Devletleri'ni de içine alan bir birlik oluşmasından hep çekinmişlerdir.

1879'da vefat eden Şir Ali'nin yerine Yakup Han geçtiyse de, kısa bir süre sonra Afganistan'ın hakimiyetini Abdurrahman Han ele geçirmiştir. 1901'de vefat eden Abdurrahman Han zamanında İkinci Afgan-İngiliz savaşı yaşanmıştır (1878-1880). Bu savaş sonunda ülke, büyük çapta harap olmuş ve milli birlik zayıflamıştır. Afganistan'ın içinde bulunduğu bu olumsuz şartları fırsat bilen Ruslar, 1881'de Türkmenistan'ı işgal etmiş ve böylece de Afganistan ile komşu olmuşlardır. 1901'de başa geçen Habibullah Han, 1919'da ölünce yerine Emanullah Han geçti. Emanullah Han, Hindistan'daki İngiliz valiye bir mektup göndererek Afganistan'ın bağımsız bir devlet olduğunu ve İngiltere ile iyi ilişkiler kurmak istediğini iletmiştir.

İngiltere ise Afganistan bağımsızlığını kabul edip etmemekte tereddüt etmiştir. Bu durum ilişkilerin gerginleşmesine ve Üçüncü Afgan-İngiliz Savaşı'nın başlamasına sebep olmuştur (1919). Bu savaşta başarı elde edemeyen İngilizler, 8 Ağustos 1919'da yapılan anlaşma ile Afganistan'ın bağımsızlığını tanımıştır.

Sovyetler Birliği, 1979'da Afganistandaki Marksist hükümetin isteğiyle işgal etmiş ve kendi denetiminde bir sosyalist Afgan yönetimi kurdu muştur. Buna tepki gösteren yerel güçler, Batı ülkelerinin de desteğiyle SSCB'ye karşı bir silahlı mücadele başlatmışlar ve pek çok bölgede egemenlik sağlayacak düzeyde başarı göstermişlerdir. Tüm bu yıpratıcı mücadele SSCB'nin içinde bulunduğu zor ekonomik durumu daha da ağırlaştırmış ve SSCB'nin dağılmasıyla sonuçlanacak olaylara büyük bir etki yapmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan 11 Eylül saldırılarının sorumlusu olarak ilan edilen El-Kaide'nin bu bölgede yerleştiği iddiaları, Taliban rejiminin bu olaya müdahale etmesi ve kaynak sağladığı iddiasıyla ABD ve koalisyon güçleri tarafından işgal edilmiş ve Taliban yönetimden uzaklaştırılmıştır.

2001 yılında Afganistan için yapılan Bonn konferansında Hamid Karzai'nin başkanlığında kurulan geçici yönetim, 22 Aralık'taki yemin töreniyle görevine başlamıştır. BM Güvenlik Konseyi, Uluslararası Güvenlik Destek Gücü'ne (ISAF) onay vermiş ve güç Afganistan'a gelmiştir. Karzai hükümetinin ilk çalışmaları Taliban tarafından konulmuş insanlık dışı baskıcı yasakları kaldırmak olmuştur. Bonn Anlaşması gereği Hamid Karzai altı ay sonra görevi başkasına devretmesi gerekirken, Haziran 2002'de görev süresine 18 ay daha eklenerek Ocak 2004'e

kadar uzatılmıştır. Eylül 2004 ve Kasım 2009 başkanlık seçimleri sonucu Karzai üst üste iki defa seçilmiştir. 13 yıllık Hamid Karzai başkanlık döneminden sonra Nisan 2014 yılında yapılan seçimler sonucu Eşref Gani Ahmadzai beş yıllığına Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir.

1.1.2. Coğrafya

Afganistan genellikle engebeli bir araziye sahiptir. Ülkenin Doğu'sundan içlerine uzanan ve himalaya dağlarının bir uzantısı olan Hindukuş Dağları, güneyindeki Çağay Dağları ve kuzeydeki Pamir Dağları ülkenin başlıca yükseltileridir. Ülkede başlıca Amu Derya, Helمند, Farahrud, Murgap ve Herirud nehirleri vardır. Yüzölçümü yaklaşık Fransa kadar olan Afganistan'ı Hindukuş ve Pamir Sıradağı zincirleri Kuzey ve Güney olmak üzere iki bölüme ayırır.

1.1.3. Nüfus ve Etnik Yapı

Afganistan'ın nüfusu 2011 Temmuz ayı verilerine göre 29.835.392 kişidir. Nüfusun %44,6'sını 0-14 yaş grubu oluşturmaktadır. 15-64 yaş aralığı ise nüfusun %52,9'unu oluşturmaktadır. 65 yaş ve üzeri ise %2,4 gibi bir orana sahiptir. Oldukça genç bir nüfusa sahip olan Afganistan'da bebek ölüm oranı her 1000 bebekten 160 ölüm şeklinde gerçekleşmektedir. Ortalama çocuk sayısı her bir kadına 6,69 çocuk şeklindedir. Nüfus artış oranı %2,67 olan Afganistan'da mülteci nüfusu da önemli bir oran teşkil eder. Her 1000 kişiden 23'ü mülteci statüsündedir. Bu oran İran mültecilerini de kapsamaktadır. Ortalama yaş 62 yıl olarak gerçekleşmektedir. 1979'da, Sovyet-Afgan Savaşı öncesi yaklaşık 15 milyon nüfusu bulunan Afganistan'ın 2006 itibariyle tahmini nüfusu 30 milyon'dur.

Başkent Kabil ülkenin en büyük kentidir; diğer önemli kentler batıda Herat, güneyde Kandahar ve kuzeyde Mezar-ı Şerif'tir. Yerel ve ulusal düzeyde bütünleşmenin zayıf olduğu Afganistan'da coğrafi engellerin yanında toplumsal hayatın da büyük sorunları vardır. Okuma yazma oranı yüzde 36 civarında olan Afganistan fert başına düşen gelir bakımından da dünyanın en yoksul ülkeleri arasındadır. 2010 itibariyle Peştun %42, Tacik %27, Türk: %21, Hazaralar %9, Aymak %4, Beluci %2, diğer %4 olarak tahmin ediliyor.

Afganistan'daki Türk halkları genelde Afganistan Özbekleri ve Afganistan Türkmenleri'nden ibarettir. Bunun dışında az da olsa Pamir bölgesinde Kırgızlar da vardır. Rus savaşı esnasında Pamir bölgesindeki Kırgızların büyük kısmı Türkiye'nin Van İline yerleştirilmiş ve yaşadıkları köye Ulupamir ismi verilmiştir.

1.1.4. Din

Halkın %99'u Müslüman'dır. Bunların %80'i Sünni, %19'u Şii Müslümandır. %1'i ise diğer dinlere mensuptur.

1.1.5. Ekonomi

Afganistan, kara ile çevrili bir ülkedir, ekonomisi tarıma ve hayvancılığa (koyun ve keçi yetiştirmeye) bağlıdır. 15 milyonluk çalışabilir nüfusa sahiptir. İşgücünün sektörlere göre dağılımında tarım %80, endüstri %10, hizmetler sektörü ise yine %10'luk bir paya sahiptir. Afganistan yeraltı kaynakları olarak doğalgaz, petrol, değerli taşlar ve çok zengin bakır rezervine sahiptir.

Tarım ve hayvancılık ürünleri, haşhaş, buğday, meyveler, fındık; yün ve deridir. En önemli ihracat kalemleri el yapımı halılar, yün, pamuk, kuru meyve, deri, değerli taş ve mücevherlerdir. Para birimi Afgani'dir.

1.1.6. Eğitim

Afganistan eğitim sistemi 6+3+3 şeklinde bir kademelendirme üzerinde şekillenmiştir. Buna ilişkin olarak okul öncesi eğitim ile başlayan süreç (0-3 yaş ve 4-6 yaş iki aşamalıdır), 6 yıllık bir genel öğretim sistemi ile devam etmektedir. Bu aynı zamanda genel okur yazarlık kursları ile de desteklenmektedir. 6. sınıf sonrasında ise ikili bir ayırım ile din eğitimi ağırlıklı ortaokullar ve genel eğitim müfredatını benimsemiş ortaokullarda eğitim verilmektedir. Son aşama olan liseler ise 3 farklı bölümden oluşmaktadır. Bu noktada bir anlamda branş eğitimi almakta olan öğrenciler, öğretmenlik, teknik meslek liseleri ve sosyal bilimler-fen bilimleri ağırlıklı liselerde öğrenim görebilmektedirler. Bundan sonra ise branşlarına ilişkin yüksek öğrenim kurumlarına devam etmektedirler.

Afganistan'da eğitim alanında kadın ve erkek arasında herhangi bir ayırım yapılmamıştır. Her Afgan vatandaşı eğitim hakkından yararlanmada eşit haklara sahiptir. 7 yaşına gelen her çocuk devlet okullarından parasız yararlanma hakkına

sahiptir. Afganistan Anayasası 43. maddesine göre, devlet okulları parasızdır ve ilköğretim zorunludur. Ancak Afganistan'ın uzun yıllar süren işgallere maruz kalması ve ülkenin içinde bulunduğu siyasi, ekonomik açmazlar eğitim sistemini de olumsuz etkilemiştir. Ülkede 2005 yılı verilerine göre 5 milyona yakın çocuk okullarda eğitim görmüştür. Ancak okullaşma oranındaki düşüklük, öğretmen ve kırtasiye yetersizliği gibi nedenlerden ötürü istenilen verim alınamamaktadır.

1.1.7. İdari Yapı

Ülke 34 ile ayrılmıştır. Bu iller de kendi içinde "volasvaley" adı verilen 398 ilçeye ayrılmıştır. (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Afganistan>, 26.02.2017 tarihinde alınmıştır.)

1.2. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Afganistan coğrafi konumu itibarıyla tarih boyunca medeniyetlerin uğrak noktası, dini ve ideolojik nutukların vitrini olmuştur. İslam dininin yayılması ile halk eski inançlarını kolaylıkla bırakarak akıl ve insan fıtratına hitap eden İslam dinine sımsıkı sarılmıştır. İslam dininin yayılışının ilk asırlarında Afganistan İslam medeniyetinin zirvesine tanık olmuş ve şehirleri ilim ve irfanla anılmıştır. Ancak Moğol İmparatorluğu'nun istilasıyla bu medeniyet büyük bir darbe görmüş, şehirler yakılmış, savaştan kurtulan alimler ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır. Moğol istilasından günümüze kadar bu topraklar hep savaşlarla anılmıştır. Eskiden bilim üreten alimleri ile anılan bu topraklar, savaşlar ve iç çatışmalar nedeniyle ilim üretme yerine geleneksel anlayışın yerleşim alanları haline gelmiştir. Halk, dini ve ideolojik istilalara karşı, inançlarını ancak bireysel fedakarlıklarla ve kuşaktan kuşağa miras yoluyla korumaya çalışmıştır. Son yarım asırda ise Afganistan'ın Müslüman halkı komünizm ideolojisi ile pençeleşmiştir. Afganistan halkı komünizm ideolojisinin yayılmasına karşı, milli ve dini değerlerini koruma mecburiyetini hissetmiştir. Ancak bu koruma ve karşı koyma eyleminin savaş alanında olması, akademik alanda gerilemeye sebep olmuştur. Bilimsel gelişmelerin yerini, geleneksel eğitim anlayışı almıştır. Zaman sürecine paralel olarak korumacı düşünce anlayışı, gün geçtikçe fundamantalizme dönüşmüştür, denilebilir. Sosyokültürel yapının vazgeçilmez unsurlarından olan dinin kuramsal gelişimi için bilimsel araştırma ve imkanların olmayışı, din eğitim-öğretim etkinliklerinin niteliğini

olumsuz etkilediği gibi, eğitim-öğretim süreci, etkinlik ve ürünleri üzerine yapılacak bilimsel araştırmaları da zorlaştırmaktadır.

Afganistan diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da az gelişmiş bir ülkedir. Afganistan, doğuşundan bugüne değişik dönemlerde, zayıf ekonomi, sosyal problemler ve iç savaşlardan dolayı eğitim düzeyi son derece düşüktür. Değişik iktidarlar eğitim düzeyini iyileştirmek için hep nicelik üzerinde durmuşlardır. Eğitim kurumları, okul, öğrenci ve öğretmen sayılarını arttırmayı, eğitimde ilerleme olarak görmüşlerdir. Eğitimin niteliği ve içeriği üzerine az durulmuş ve az yatırım yapılmıştır. Örneğin komünist partiler döneminde ilköğretim zorunlu hale getirilmiş ve yaşı uygun olan çocuklar evlerinden zorla götürülerek okullara kayıt edilmişlerdir. Böylece okullar öğrenciden dolmuş fakat öğretmen açığı, kalabalık sınıflar, ders kitapları eksikliği ve benzeri konular önemslenmemiş; ülkede toplam öğrenci sayısının artışı siyasi bir malzeme olarak kullanılmıştır.

Hala Afganistan'da ortaokul mezunu olup da okuma yazmayı tam bilmeyen bireyler vardır. Lise ve üniversite mezunlarının çoğu eğitim donanımı açısından dünya standartlarının altındadır. Hala doktora eğitimi veren kurum bulunmamakta, okul mezunları iyi üniversitelere girememekte, üniversiteler kaliteli mesleki eğitim verememekte, öğretmenler gereken seviyede eğitim verememektedir... Dolayısıyla Afganistan eğitiminin asıl problemi eğitimin olmaması veya az olması değil eğitim kalitesinin çok düşük olmasıdır. Bunun için değişik dönemlerde eğitimin niteliği iyice araştırılıp bu dönemlerde olan iniş ve çıkışlar karşılaştırmalı olarak değerlendirilmeli ve elde edilen sonuç ve önerilerle Afganistan yöneticilerine sunulmalıdır.

Bu çalışmada Afganistan eğitim sistemi, tarihsel gelişim süreci kapsamında incelenmiş ve sistemde gözlenen nitelik sorunu tarihsel, ekonomik, siyasal ve toplumsal nedenleri bakımından sorgulanmıştır.

1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Afganistan tarihte İslam dünyasının önemli ilim ve kültür merkezlerinden olmuştur. Gazneliler döneminde Gazne; Timuriler döneminde Herat ve Belh şehirleri dönemin çok sayıda ilim adamı yetiştiren en önemli ilim ve kültür merkezleri olmuşlardır. Savaşçılığının yanı sıra ilim, edebiyat ve kültüre verdiği

önemle de dikkati çeken Gazneli Mahmud'un sarayında büyük ilim adamları yetişmiştir. Şüphesiz bu gelişmeler eğitim tarihi çerçevesinde araştırılacak konulardır. Afganistan'ın kuruluşundan günümüze kadar eğitim sisteminde modernleşme çalışmaları yapılmış ve yapılmaktadır. Yeni yetişen nesillere mesleki bilgi ve beceri kazandırmanın yanında, içinde yaşadıkları toplumun kültürel değerlerini aktarmak ve onların kişilikli birer birey olarak yetişmelerini sağlamak eğitimin genel amaçlarındandır. Belirlenen hedefe ulaşılabilmesi, eğitim sisteminin felsefi temellerinin doğru ve sağlıklı oluşturulması, gelişen eğitim teknolojisinin eğitim-öğretim süreci ve etkinliklerinde kullanılması gerekir. Afganistan siyasi, askeri, ekonomik, dini vb. çeşitli nedenlerle eğitim sistemi sürekli değişim gösteren bir ülkedir. Öyle ki, bir sistem denenip sonuçları alınmadan yeni sistem arayışlarına geçilmiş, öğretim programları ve ders kitapları sürekli sisteme uygun hale getirilmeye çalışılmıştır.

Şüphesiz ülkelerin gelişmesinde en önemli unsurlardan biri kaliteli eğitimidir. Bir ülkenin kalkınması ve gelişmesi o ülkede eğitim ve öğretime verilen siyasi, ekonomik ve toplumsal değere bağlıdır. Bu açıdan özellikle az gelişmiş ülkeleri incelemek ciddi önem arz etmektedir.

Bunun için bu araştırmada; değişik dönemlerde eğitimin kalitesi siyasal, ekonomik ve sosyal açıdan araştırıp bu dönemlerde olan iniş ve çıkışlar karşılaştırmalı olarak analiz edilerek, elde edilen sonuç ve önerilerle Afganistan yöneticilerinin ve toplumun dikkatini konu üzerine çekmek amaçlanmıştır.

Kapsam açısından böyle bir çalışma daha önce yapılmamıştır. Konunun boyutlarını sergileme ve önemini vurgulama açısından katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

1.4. Araştırmanın Problem Cümlesi

Afganistan eğitim sisteminde nitelik sorununun siyasal, ekonomik ve sosyal nedenleri nelerdir?

Bu kapsamda araştırmanın alt-problemleri aşağıdaki gibidir:

1. Afganistan eğitim sisteminin tarihsel temelleri nasıldır?
2. Afganistan eğitim sisteminde nitelik sorununun siyasal nedenleri nelerdir?

3. Afganistan eğitim sisteminde nitelik sorununun ekonomik nedenleri nelerdir?
4. Afganistan eğitim sisteminde nitelik sorununun sosyal nedenleri nelerdir?

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma ile ilgili sınırlılıklar şöyledir:

1. Afganistan eğitim sistemleri ile sınırlıdır.
2. Afganistan eğitim sisteminin ilkeleri, amaçları, eğitim bakanlıklarının teşkilat yapısı, genel eğitim düzeyleri, genel eğitim sisteminin planlaması ve finansmanı ile sınırlıdır.
3. Kullanılan kaynaklar olarak tarih kitapları, tarihi yazılar, geçmiş dönemlere ait eğitimle ilgili dergi ve gazeteler, medya kayıtları, makaleler, Afganistan Eğitim Bakanlığı yayınları ve kayıtları; örneğin İrfan Eğitim Dergisi (Afg. MEB 60 yıllık yayını), Afganistan Eğitim Tarihi vb. ile sınırlıdır.
4. Kullanılan araştırma yöntemi ve elde edilebilen veriler ile sınırlıdır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamız tarihsel tarama şeklinde bir araştırmadır. Afganistan doğuşundan bugüne değişik iktidar dönemlerinde eğitim sistem ve düzeyinin siyasal, ekonomik ve sosyal açıdan niteliğinin tarihsel kaynaklardan veri toplayarak değerlendirilmesi şeklindedir. Veriler Afganistan'a gidilerek toplanmıştır.

Afganistan siyasi tarihi çok çalkantılı geçtiği için tarih, siyaset ve sosyokültürel hayat alanları dışında bilimsel bilgi ve belge oldukça sınırlıdır. Bilimsel araştırmalar yapılmışsa da savaş ve iç çatışmalar nedeniyle pek çoğu yakılmış ya da kaybolmuştur. Bu nedenle araştırma alanıyla ilgili bilgi ve belge toplamada oldukça zorluklarla karşılaşmıştır. Ayrıca konu ile ilgili bilgi, belge ve materyal toplamada idari zorluklarla da karşılaşmıştır. Araştırmada tarihi metot yanında betimleme ve değerlendirme teknikleri de kullanılmıştır. Konu alanı ile ilgili fazla bilimsel araştırma bulunmaması nedeniyle daha çok tarih kitapları, tarihi yazılar, geçmiş dönemlere ait eğitimle ilgili dergi ve gazeteler, medya kayıtları, makaleler, Afganistan Eğitim Bakanlığı yayınları ve kayıtları; örneğin İrfan Eğitim Dergisi (Afg.MEB 60 yıllık yayını), Afganistan Eğitim Tarihi vb. kaynaklarımızı oluşturmuştur. Ayrıca internet ve medya imkanlarından da faydalanılmıştır. Konu ile ilgili belgeler çoğunlukla Farsça olduğu için sık kullanılan temel kavramlara açıklık getirmeye çalışılmıştır. Çevirilerde kelimenin özüne bağlı kalmaya çalışılmıştır. Bazı özel isimleri ve bilinmemesi muhtemel olan kelimeleri, ilk geçtiği yerde metin içinde parantez açarak açıklamaya çalışılmıştır. Ortaya konulan sonuçlar ve değerlendirmeler doğrultusunda öneriler geliştirmeye çalışılmıştır. Araştırmanın evreni ve örneklemini Afganistan'dır.

3. AFGANİSTAN EĞİTİMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

3.1. Geleneksel Eğitim Dönemi (... -1868)

Eğitim ve öğretim insanın yaratılışından bugüne var olmuştur. İnsan da var olduğundan bugüne hep onu elde etmek için çaba sarf etmiştir. Zaman geçişi ile beraber eğitim ve öğretimde değişik merhaleler ve değişik öğrenme ve öğretme süreçleri yaşanmıştır. İlim ve irfanın beşiği olan eski Aryana, İslam döneminde Horasan ve yeni dönemde Afganistan tarihi boyunca inişli ve çıkışlı bir eğitim düzeyine sahip olmuştur.

İslamdan önce eski Aryana'da eğitim ve öğretim Vidi inancı ve daha sonraları Evistayi inancına göre şekillenmiştir. Zerdüşt kendi dinini tebliğ ve öğretmeye başlamadan önce hak ve hakikat değerini kaybetmiş, yalan ve aldatma onun yerini almıştır. O büyük hayat felsefesi olan "iyi amel, iyi düşünce ve iyi söz" anlayışı ile insanları eğitmeye başlamıştır. O dönemde Zerdüşt inancının yanı sıra Aresto mantığı, felsefe, astronomi ve Yunan tıbbı vb. eğitimleri de verilmeye devam etmiştir.

O dönemlerde eğitim mekanı padişahların sarayları, ağaçların gölgesi, tapınaklar vb. yerler olmuştur. Budizm dini de Aryana'nın (bugünkü Afganistan) doğu bölgelerinde yayılmıştır. Bu eğitim tarzı İslam'ın doğuşuna kadar devam etmiştir. (Kamgar, 2008)

Geleneksel eğitim 14 asırlık İslam kültürünün mirası olup, asıl amacı din ve ahlak eğitimi olagelmıştır. Bu eğitim tarzı yarı resmi şekilde İslam'ın Afganistan'a gelişinden sonra başlamıştır. Bu yüzden İslami eğitim ve öğretim Afgan kültürünü derin etkisi altına almış ve günümüzde de bu etki devam etmiştir.

Genelde camilerde verilen bu eğitim ülkenin değişik bölgelerinde ve komşu ülkelerde benzerlik göstermiştir. Geleneksel eğitim genelde şu yerlerde verilmiştir:

1. Evler: zengin ve önde gelen ailelerin çocukları evlerinde özel öğretmenler rehberliğinde ilk, orta ve bazen yüksek öğrenim eğitimi alıyorlardı.
2. Camiler ve derslikler: ilköğretim genelde camilerde veriliyordu. Daha yüksek eğitimler camilere bağlı olan dersliklerde veriliyordu. Camilerde mollalar ve cami hocaları eğitim veriyorlardı.

3. Medreseler: orta ve yüksek öğretim genelde medreselerde veriliyordu. Medrese giderleri değişik kaynaklardan sağlanıyordu. Medreselerde müderris (öğretmen) ve muavin (yardımcı öğretmen) eğitim yapıyorlardı.

4. Ders halkaları: Özel bir dalda uzman olan hocalar (alimler) ayrı ders halkaları oluşturur ve bu ders halkalarında medreselerden mezun olan öğrenciler özel dal eğitimi alıyorlardı.

5. Padişah sarayları ve ahlak eğitimi merkezleri: padişahların sarayları ve ahlak eğitimi merkezleri de din ve ahlak eğitiminin verildiği önemli yerler idi. Buralarda din alimleri tarafından din ve ahlak üzerine konuşmalar ve tartışmalar yapılıyordu.

Bütün bu eğitim ve öğretim yapılan yerlerde sıkı disiplin kuralları uygulanıyor ve asıl amaç konuşma becerilerini geliştirme, iradelerini güçlendirme ve özellikle dini düşüncelerini pekiştirme olmuştur.

Afganistan diğer komşu ülkelerle geleneksel eğitim açısından karşılaştırıldığında, bu eğitimin temel amaçları şu şekilde sıralanabilir:

1. Kuran Kerim eğitimi ile beraber din eğitimi bütün eğitim türleri ve seviyeleri arasında vermek birinci amacı olmuştur.

2. Okuma yazma öğrenmek; bu bazen basit matematiği de içermiştir.

3. Ahlak ve terbiye eğitimi vererek kişinin toplumda davranışlarını olumlu yönde değiştirmek hedeflenmiştir.

4. Geleneksel eğitimin bir amacı da kişiyi bir meslek sahibi yapmak olmuştur. Çocuklara hat, resim, muhasebe, tecvit ve din ilimleri eğitimi vererek onları bir mesleğe hazırlama, iyi bir müslüman ve topluma faydalı bir kişi olmalarını sağlamayı amaçlamıştır.

Geleneksel eğitim ve öğretim o eski toplumun ihtiyaçlarına uygun ve tüm müslüman ülkeler arasında ortak olduğu için evrensel bir anlayışı temsil etmiştir. Geleneksel eğitimin yapısı çağdaş eğitim yapısından çok farklı olmasına rağmen ilk, orta, meslek ve yüksek eğitim kademelerine benzer yapılarla sahip olmuştur. (Afganistan Eğitim Bakanlığı, 1968)

Birden fazla tanrı inancını reddeden tek Allah inancına davet eden İslam dini eski felsefe, mantık, astronomi vb. eğitimleri yerine insanları dini ilimler olan tefsir, hadis, fıkıh, akait, edebiyat, tarih, fizik ötesi felsefe ve tıp öğrenmeye teşvik

etmiştir. İslam; üçüncü halife hazreti Osman döneminde Afganistan'a girmiş ve Emeviler döneminde tamamlanmıştır. O zamanın en büyük okulu camiler olmuştur. Okul, medrese ve cami aynı olmuştur. O dönemde Herat, Neyşapur, Buhara ve Kirman'da çok büyük camiler kurulmuş ve özel ve genel eğitimler bu camilerde yapılmaya devam etmiştir. Bazı insanlar ilim öğrenmek için uzak diyarlara seyahat etmiş, döndüklerinde eğitim ve öğretim işine devam etmişlerdir. Müslümanlar hicri dördüncü çağda medreseler yapmaya başlamışlardır. Zamanla Horasan (Afganistan) gibi büyük eyaletlerde medreseler ve kütüphaneler kurmuşlardır.

Çocuklar özel, bireysel ve toplu şekilde hocalar ve alimlerden eğitim alır ve çoğu zaman namaz kılanlar da bu eğitim faaliyetlerine katılırdı. Camilerde eğitim şu şekilde olurdu: Talebeler hocanın etrafında büyük ve küçük ders halkaları oluşturur ve hoca onlara ders anlatırdı. Her camide 30- 40 ders halkası oluşur ve her halka ayrı bir konuyu ders yapardı. Bu halkalar ders veren hocanın adıyla adlandırılırdı. Talebelerin masrafları hayırsever kişiler ve vakıflar tarafından karşılanırdı. Bu eğitimlere devletin herhangi bir müdahalesi olmazdı.

Afganistan bir İslam ülkesi olduğu için çok eski zamanlardan beri dini medreseler ve ev okulları var olmuştur. Bu medreselerde Buhara ve Hindistan'da eğitim almış hocalar tarafından eğitim veriliyordu. Yine bu medreselerin giderleri hayırsever insanlar tarafından karşılanıyor devletin bir katkısı olmazdı. Gayri resmi olan bu medreselerde şu dersler okutuluyordu:

1. Nehiv'de Şerh-i camii ve Şerh-i Abdulgaffar
2. Maani'de Muhtasarul maani ve Mutavvil
3. Fıkıh'ta Hidayeteyn ve Şerh-i Vikaye
4. Hikmet'te Miibezi ve Sidra
5. Mantık'ta Kazi ve Hamdullah
6. Tefsir'de Celaleyn, Ruhul Maani ve Beyzari
7. Hadis'te Nuhbetül Fikir, Meşküh ve Buhari

Bu derslerin hepsine hakim olan hocaya "Mütebehhir alim" ve bunlardan biri veya birkaçını bilene "Uzman alim" denilirdi.

Aslında Afganistan eğitiminin temel taşları bu medreseler olmuştur. Harfleri tanıma, üstün, esre ve ötre ile sesleri çıkarma, okuma ve yazma öğrenimi bu medreseler ve ev okulları ile başlamıştır. Unutulmamalıdır ki kadınlar da özel medreselerde bu tarz eğitimler alıyor ve okuma yazma öğreniyorlardı. Ev okullarında dini kitapların yanı sıra Penç Kitap, Gülistan, Bostan vb. farsça kitaplar da okutuluyordu. Ev okulları ve medreselerde eğitim zamanları aynı olmayıp, bölgenin iklimi, mevsimleri ve yapısına göre farklılık göstermekteydi. Bu medreselerin bir kısmı yemekli ve yatılı olabiliyor ve mezun olan öğrenciler özel törenle (sarık sarma töreni) kutlanıyor ve hocalık ve imamlık mertebesine yükseliyordu. Bu eğitim tarzı ve anlayışı son asırlara kadar devam etmiştir.

Samaniler, Gazneviler, Selçuklular, Goriler, Harezimşahlılar, Koraganiler ve Hotakiler dönemlerinde dönemin yaygın yöntemleri ile eğitim ve öğretim faaliyetleri sürekli var olmuştur. Ve insanların ilim ve eğitime rağbet ve istekleri hep artmıştır. Bu dönemlerde Hoca Abdullah Ensari, İmam Fahrettin Muhammed Razi, İmam Muhammed Gazali, Mevlana Abdurrahman Camii vb. gibi şeyhler ve alimler yetişmiş, İslam alemi ve insanlığın iftihar kaynağı olmuştur. (Kamgar, 2008)

Tarihi değişimleri takiben Hotakiler'den sonra Ahmed Şah Abdali yönetimi ele geçirmiş, ülkeyi toparlayarak Abdaliler devletini kurmuştur. Bu padişahın harp meşguliyetleri çok fazla olduğu için ülkenin eğitimine fazla zaman ayıramamıştır. Dolayısıyla o zamanda Avrupa ilim ve sanatta ciddi ilerlemeler sağlarken, İngiltere ve Fransa'da ilim ve sanayi devrimleri olurken Afganistan'da eğitimde ilerleme sağlanamamış, eski eğitim sistemi devam etmiş, resmi ve çağdaş eğitim sistemine geçilememiştir. (Zahir, İlmî, 1960)

Ahmed Şah vefatından sonra oğlu Timur Şah yönetime geçmiştir. Onun döneminde de resmi eğitime geçilememiştir. Timur Şah'ın oğulları 1793'ten 1842'ye kadar Afganistan'da hüküm sürmüşlerdir. Fakat bu dönem de Afganistan eğitiminin karanlık dönemlerinden sayılıyor. Çünkü bu dönemde eğitim ve bilim alanında hiçbir gelişim ve ilerleme olmamıştır. Timur'un evlatları arasında olan nifak ve aile kavgaları ve başka dış etmenler ülke eğitimini temelinden sarsmış ve dış mihrakların ülkenin iç işlerine karışmalarına sebep olmuştur. Bütün bunlara rağmen Ahmet Şah Abdali ve oğlu Timur Şah döneminde az da olsa kültürel ilerlemenin eserleri görünüyordu. Her iki padişah alimler ve şairlere değer verir ve kendileri de şiir söylerdi. (Farhang, 1988)

Ahmed Şah Abdali Kandahar şehrinde Herat Selçuklular ailesi, Turkman Bin Taç ailesi ve vb. gibi aileleri yetiştirmiştir. Bu ailelerden daha sonraları fikri, siyasi ve kültürel faaliyetlerde bulunan önde gelen kişiler ortaya çıkmıştır. (Habibi, 1989)

Ahmed Şah Abdali'nin oğulları arasında devam eden ağır çatışmalar sonucu ülkenin temelleri ciddi zararlar görmüş ve uzun yıllar iç savaşlardan sonra Dost Muhammed Han saltanatı ele geçirmiştir. Emir Dost Muhammed Han dönemi de Afganistan eğitiminin karanlık dönemlerinden sayılıyor. (Reştiya, 1967)

Emir Dost Muhammed Han'ın kendisi tam okuryazar olmadığı için edebiyat, şiir ve eğitime çok değer vermemiştir. Onun döneminde yine resmi eğitime geçilmemiş ve hükümetinin çoğu zamanı kardeşleri ile çatışmalarla geçmiştir. Bu dönemde Afgan ve İngiliz birinci savaşı (1839-1842) gerçekleşmiştir. (Zahir, İlmi, 1960)

Emir Dost Muhammed Han iki kez yönetime gelmiştir. Onun vefatından sonra oğlu Şir Ali Han padişah olmuş, ardından Muhammed Afzal Han, ondan sonra da Muhammed Azam Han (1868) tahta oturmuşlardır. Bu dönem hep iç savaşlar ve yabancılara karşı savaşlarla geçtiği için bilim ve eğitim alanında pek bir iş yapamamıştır. Emir Şir Ali Han da birinci padişahlık devrinde ülke eğitimi adına hiçbir faaliyet yapamamıştır. Fakat ikinci padişahlık döneminde iki okul tesis ederek Afganistan eğitimini resmileştiren ilk yönetici olmuştur. (Kamgar, 2008)

3.2. Çağdaş Eğitimin Başlangıç Dönemi (1868-1919)

3.2.1. Şir Ali Han Dönemi (1868-1879)

Şir Ali Han'ın birinci devir padişahlık dönemi iç çatışmalarla geçmiştir. Fakat ikinci devir padişahlık döneminin son beş yılında ilk resmi askeri ve sivil okulların temelini atmakla ülke eğitimi adına yeni bir dönemi başlatmıştır. Bazı tarihçilere göre "Emir Şir Ali Han, Seyid Cemaluddin Afgan'ın ülkeyi terk ederken ona vermiş olduğu programı uygulamıştır. Bu programa göre o ilk resmi askeri ve sivil okulları tesis etmiştir. Buna göre o ülkede yeni bir medeniyetin kurucusu olarak tanınabilir." (Reştiya, 1967)

Emir Şir Ali Han döneminde (1875 yılında) bir harbi (Askeri) okul bir de sivil (Havanin) okulu açılmıştır. Bunun yanı sıra onun döneminde ilk taş matbaası

kurulmuş ve ilk gazete "Şemsünnehar" adıyla 1875 yılında bu matbaada basılarak yayına başlamıştır. Askeri okul Kabil Şirpur'da açılmıştır. Bu okulun üç yüze yakın öğrencisi vardı. Bütün öğrenciler yurttan kalıyor ve bütün masraflarını devlet karşılıyordu. Okuma, yazma, ulum-u dini (din dersleri) ve tarih dersleri teorik ve uygulamalı olarak veriliyordu. Bu derslerle beraber harp eğitimi, ateş etme yöntemleri, ağır silahlar, piyade ve süvari ve nişancılık eğitimi veriliyordu. Sivil okul Kabil Balahisar'da kurulmuştur. Bu okulda ülke büyükleri ve yetkililerinin çocukları okuyordu. Bu okul yatılı değildi. Müfredatı hukuk, yönetim, siyaset ve edebiyattan oluşuyordu. Bu iki okulu Kadı Abdul Kaadir yönetiyordu. O saray katibi aynı zamanda Şemsünnehar gazetesinin genel müdürü idi. Bunun için Kadı Abdul Kaadir ülkenin ilk maarif bakanı olarak kabul ediliyor. (Zahir, İlmi, 1960)

Denilmeli ki Şir Ali Han bizzat kendisi öğrencilerin eğitimini takip eder, bazen imtihanlarına gözlemci olarak katılırdı. Onlardan sorular sorar ve başarılı öğrencileri ödüllendirirdi. Her ay sonunda talebelerin raporları sorumlu sınıf öğretmenine ve öğretmenlerin derslerine dikkat ve takip raporları sorumlu mercilere veriliyordu. Her üç ayda imtihanlar yapılır, özellikle yıllık imtihanlar sıkı denetimle yapılırdı. Matematik, coğrafya, kimya ve harita çizme dersleri tecrübeli yabancı öğretmenler tarafından verilirdi. Askeri talebelere ders kitapçıkları çıkarılmış ve askeri eğitim talimnamelerle talimgahlarda (eğitim alanları) yapılırdı. Bu devrin maarif teşkilatı; maarif müdürü, yerli ve yabancı öğretmenler, genel bilirkişi, kasiyer ve kırtasiye malzemeleri tedariki, kitap basımı, öğretmenler ve çalışanlar giderleri ofisinden oluşuyordu. Ülkede iki çeşit eğitim vardı. Birincisi ev okullarında geleneksel olarak devam eden eğitim ikincisi ise tüm masraflarının devlet tarafından karşılandığı resmi yarı çağdaş okullar. (Zahir, İlmi, 1960) Dolayısıyla Emir Şir Ali Han ülkede resmi okulların ilk kurucusu olarak biliniyor. Aynı zamanda ülkenin ilk gazetesi (Şemsünnehar) bu padişahın döneminde yayına başlamıştır. Gerçi Şir Ali Han döneminde eğitim faaliyetleri az ve kısıtlı olmuş fakat yapılan işler Afganistan'ın eğitim ve kültürü adına atılan çok önemli ve büyük adımlar olarak tarihe geçmiş ve gelecek kuşakların fikri ve manevi gelişimleri için zemin hazırlamıştır. (Kamgar, 2008)

3.2.2. Muhammed Yakup Han Dönemi (1879)

Emir Şir Ali Han ölümünden sonra oğlu Muhammed Yakup Han kudreti ele almıştır. Onun yaklaşık bir yıllık saltanat dönemi İngiliz ordusu ile savaşlarla

geçmiştir. Tarihte Afgan ve İngiliz ikinci savaşı olarak bilinen bu savaş sonucu Emir Muhammed Yakup Han İngilizlerle “Gandumak” anlaşmasını imzalamıştır. Bu anlaşma ile Afganistan’ın önemli stratejik bölgeleri İngilizlerin eline geçmiştir. Böylece on dokuzuncu yüzyılda Afganistan İngiliz sömürge ordusunun ikinci saldırısında önemli toprakları ile beraber iç ve dış bağımsızlığını da kaybetmiştir. Bu dönemde eğitimi ilerletmek için hiçbir şey yapılmamıştır. (Gubar, 1967)

Şir Ali Han’ın açtığı iki okul da savaşlar ve İngiliz işgali sonucu tahrip edilmiştir. (Andeşmend, 2011)

3.2.3. Abdurrahman Han Dönemi (1880-1901)

Tarihi süreçlerden sonra Abdurrahman Han iktidara gelmiştir. Bu devirde İngiliz işgali nedeniyle ülke parçalanmış ve düzeni bozulmuştur. Emir çoğu zamanını ülkeyi toparlama ve düzene sokmaya ayırmış, eğitim ve kültür adına hiçbir iş yapmamıştır. (Kamgar, 2008)

Emir Abdurrahman Han padişahlık döneminde yeni eğitim ve kültür adına hiçbir parlak nokta görülüyor. Bu alanda onun ilgisizliği o derecede idi ki, bunu eğitime karşı kasıt ve inat olarak algılayabiliriz. Çünkü dünyanın yeni medeniyet ve kültürünü bilmesine rağmen bir okul yapmamış ve bir gazete tesis etmemiştir. Halbuki Afganistan daha önce her ikisini de tecrübe etmişti. Onun döneminde birkaç kitap ve risale yayınlandıysa da hepsi padişaha itaat etme, zamanında vergileri ödeme ve idari kanunlar hakkında olmuştur. Emir Bazar-ı Çob Furoşi (odun pazarı) camiinde küçük bir medrese kurarak fıkıh eğitimine başlatmıştır. Bu medresenin giderleri devlet tarafından karşılanıyordu. İngiliz yönetiminde olan Hindistan’dan abuk sübük yayınlar ve risaleler bir sel gibi ülkeye giriyor ve genç nesli boşluk ve karanlığa sürüklüyordu. (Gubar, 1967)

Bazı araştırmacılar Emir’in şiddeti ve iç savaşlarını onun eğitim ve okul alanında ilgisizliği sebebi olarak görüyorlar. Onun ülkenin ilerlemesinin ve gelişmesinin eğitim ve bilime bağlı olduğunu bilmemesine bağlıyorlar. Fakat o veliahdı olan oğlu Habibullah Han’a son vasiyetnamesinde eğitim ve öğretimin öneminden ve okul tesisinden söz etmiştir. O, Afganistan toplumunun bilgisizlik ve bedeviliğini eğitimin ilerlemesi ve genellemesi karşısında en önemli engel olarak gördüğü için, oğluna hükümeti döneminde eğitim ve öğretimi yayması ve kurumlar kurması için ciddi tavsiyelerde bulunmuştur:

Halkımızın saadeti, rayetimizin sükuneti ve tüm ülkede barış ve güveni sağlamak için özveri ve çaba göstermelisin. Bilmelisin ki ülkenin kurtuluşu servete bağlıdır, servet de ziraat, ticaret ve sanat olmadan elde edilemez. Ve bunların gelişmesi genel eğitim ve öğretime bağlıdır. Oğlum! Halkımız medeniyetin ilkel aşamalarında ve ilim tahsili ve aydınlanmaya ehemmiyet vermiyorlar. Ben tıpkı batı ülkelerde olduğu gibi irfan okulları açmayı ve onun nurunu Afganistan'ın bütün taraflarına yaymayı gönülden istiyorum. Fakat bu gibi işler irade etmekle kısa zamanda gerçekleşmiyor. Zira tedrici (kademeli) ilerleme ve gelişme gerektiriyor. Hükümetin döneminde bu konu üzerine ciddi teveccüh etmen lazım gelir ve bil ki bu büyük mesele en mukaddes görevlerinden biridir. Milletinde eğitim ve irfana ilgi ve rağbet uyandırarak bizim bu hayalimizi gerçekleştir. (Andeşmend, 2011, s. 9-10)

Abdurrahman Han'ın yirmi küsur yıllık saltanat dönemi yeniliğe kapalı ve despotlukla geçmiştir. Ruslar ve İngilizler müdahaleleri, sarayın ilgisizliği ve ekonomik geri kalmışlık bu devrin eğitim ve kültür alanında ilerlememesinin önemli nedenlerinden sayılabilir. (Kamgar, 2008)

Bu dönemde insanlar eski geleneksel yöntemler olan medreseler ve ev okullarında eğitimlerine devam ediyor bazı insanlar da ilim öğrenmek için zorluklara katlanarak komşu İslam ülkelerine gidiyorlardı. Uzun iktidar döneminde sadece bir medrese açmış olması üzerine durulacak bir girişim değildir. Çünkü Padişah bir süre yurt dışında kalmış ve dünyadaki gelişmelerden haberdar olmuştur. Dolayısıyla onun dönemini de eğitim ve ilim adına karanlık bir dönem olarak kabul edebiliriz. (Zahir, 1960)

3.2.4. Habibullah Han Dönemi (1901-1919)

Abdurrahman Han ölümünden sonra oğlu Habibullah Han babasının yerine geçmiştir ve 18 sene iktidarda kalmıştır. Onun saltanatı döneminde eğitimi yayma, okullar kurma, yeni eserler telifi ve tercümesi ve basını geliştirme adına yeni bir hareket başlamıştır. Bu dönemde ülkenin eğitimi yeniden canlanmış ve bu alanda ciddi adımlar atılmıştır.

Tarihçi Abduhay Habibi Habibullah Han'ın döneminin eğitimi hakkında şu görüşe sahiptir:

Habibullah Han'ın dönemi kargaşa ve savaşların az olduğu bir dönem olmasına rağmen kendisi eğitim ve medeniyeti ülkeye getirme adına fazla bir şey yapmamıştır. En önemli işlerinden biri şüphesiz Habibiye okulunu açması olmuştur. Bununla beraber bir Harp okulu, birkaç adet ilkokul açması ve Siracul Ahbar adında bir gazetenin Kabil matbaasında basılması olmuştur. (Habibi, 1989, s. 302)

Habibullah Han iktidarının üçüncü yılı (1903) Habibiye okulunu tesis etmiş ve kendi kardeşi Nesrullah Han'ı okul müdürü olarak görevlendirmiştir. Okul yeni açıldığında Hindistanlı ve yerli on öğretmeni, dört yüz öğrencisi vardı. Ders

kitapları Lahor Himayetül İslam Derneği'nde telif ve tercüme edilmiştir. İlkokul dönemi dört sene olup 1907 yılında ilk devir öğrenciler mezun olmuştur. Daha sonra bu okulda rüşdiyye dönemi kurulmuştur. Rüşdiyye döneminin başöğretmeni (sermüderri) Hindistanlı Ahmedüddin olmuştur.

Habibiye okulunda ibtidaiyye, rüşdiyye ve adadiyye olmak üzere üç ayrı derece vardı. İbtidaiyye dört sene (1.,2., 3. ve 4. sınıflar) olup ulumuddini, farsça, hesap, coğrafya ve hat eğitimi veriliyordu. Rüşdiyye üç sene (5., 6. ve 7. sınıflar) olup ulumuddini, coğrafya, tarih, Farsça, Peştuca, İngilizce, Urduca, Türkçe, resim, hıfzıssıhha ve matematik dersleri veriliyordu. Adadiyye ise üç sene (8., 9. ve 10. sınıflar) olup ulumuddini, Farsça, coğrafya, tarih, matematik, analitik giyometri, trigonometri, doğal hikmet, kimya ve İngilizce dersleri veriliyordu.

Habibiye okulu Kırallık Bankasının arkasında yer almaktaydı. Öğretmenler ve öğrencilere yoklama defteri bulunuyordu. Ders programı mevcut olup sınıflar seviyelere göre ayrılıyordu. Öğrenciler halı ve öğretmenler sandalye üzerine oturuyorlardı. Öğretmenler ve hizmetliler maaşları ve diğer malzeme giderleri yıllık yüz bin Afgani olarak belirlenmişti. Yılın çok soğuk ve çok sıcak günleri hariç bütün yıl eğitim yapılıyordu.

Habibiye lisesinin mezun sayısı ilk yıllarda çok az olmuştur. On dört yıl sonra 19 mezun vermiştir. Diğer taraftan ilk medeni topluluklar ve hareketler buradan şekillenmeye başlamıştır. Sonraları bu okulun talebe sayısı 1534'e ve öğretmen sayısı 55'e ulaşmış ve altı adet ilkokul şubesi Kabil'in diğer bölgelerinde Bağ-i Nevvab İlkokulu, Tenur Sazi İlkokulu, Hafiha İlkokulu, Parançaha İlkokulu, Hudam Huzur Ali İlkokulu ve Hunud İlkokulu adları ile kurulmuştur. (Kamgar, 2008)

1909 yılında askeri okul tesis edilmiştir. Bu okulun üç adadiyye sınıfı ve üç askeri sınıfı vardı. Kuran Kerim, hat, hesap, geometri, coğrafya, jimnastik, doğa bilimi, İslam tarihi, sarf ve nahiv, ispata dayalı hendese, temel matematik, piyade ve süvari eğitimi, istihkam, muhabere ve genel tarih dersleri veriliyordu. Bu okulun öğretmenleri Türk ve Afgan hocalardı. Öğrencilerin yemek ve elbise giderleri devlet tarafından karşılanıyor ve mezun olanlar orduya alınıyordu. (Gubar, 1967)

Habibullah Han 1910 yılında Darül Yetam (yetimler evi) ve 1911'de ilk çağdaş tıbbi tedavi merkezini Türk doktorlar gözetiminde Kabil'de kurmuştur. 1913 yılında Kabil Darül Muallimin'i (öğretmen okulu) kurulmuştur. Kabil Darül

Muallimin'i üç yıl eğitim verdikten sonra ilkokul öğretmeni olarak mezun ediyordu. Yıllık ortalama 30 öğretmen mezun ediyordu. (Andeşmend, 2011)

Okulların çoğu başkent Kabil'de olmuş, diğer illerde eğitim geleneksel olarak eski şeklinde devam etmiştir. Sadece birkaç dini okul din eğitimi vermek amacı ile Nuristan vilayetinde 12 öğretmen ve 250 öğrenci ile faaliyete başlamıştır. Bunların yanı sıra bu padişah döneminde Kabil'de bir matbaa kurulmuş ve "Siracül Ehbar Afganiyye" gazetesi yayına başlamıştır. Bu dönemde okullar çok basit bir şekilde; özel eğitimini camilerde almış bir veya iki öğretmen tarafından idare ediliyordu. Okulların özel binaları yoktu. Camiler veya kiralık yerler kullanılıyordu. (Gubar, 1967)

Birer dönem maarif nezareti görevini yapan Nasrullah Han ve İneyetullah Han dönemlerinde maarif teşkilatı şöyle idi: Nasrullah Han devrinde Sermüderis, Hindistanlı ve yerli öğretmenler, darüttelif, mahalli ve ev okulları yönetim ofisi, memurlar ofisi ve yüz bin Rupî bütçe ile bütçe ofisi. İneyetullah Han nezareti döneminde Habibiyye okulları müdürlüğü, darüttelif müdürlüğü, okullar genel müfettişi, maarif ofisi, yerel ve yabancı öğretmenler ve hizmetliler ofisi, maaşlar ofisi, darül muallimin okulu müdürlüğü ve şehirler okulları müdürlüğü şeklinde gelişmiştir. (Zahir, İlmi, 1960)

Yine bu padişah döneminde 1918 yılında bir tıbbi okul açılmıştır. Burada yeni tıp eğitimi verilmeye başlanmıştır. Habibiyye okulunun adadiyye sınıflarına gelmiş olan başarılı öğrenciler bu tıp okuluna seçilmişlerdir. Bu okulda tıp eğitimi teorik ve pratik olarak dört sene veriliyor ve mezun olanların eğitimlerini tamamlamak için Londra'ya gitmeleri planlanıyordu. Bu okul çok devam edememiştir, Habibullah Han öldürüldükten sonra kapatılmıştır. (Kamgar, 2008)

Habibullah Han'ın gerek babasının nasihatleri ve gerekse 1907 yılında Hindistan'a seyahati ve batı medeniyetinin maddi manevi mezahiri onu derinden etkilemiş ve eğitime aşkını arttırmıştır. Bu sebeple saltanatının ilk yıllarında eğitime önem vermiş ve geliştirmiştir. Fakat Meşrutiyet Hareketlerinin ortaya çıkması ile Habibullah Han'da eğitim ve eğitimcilere karşı bir kötü bakış uyanmıştır. Devlet sistemine karşı olan bu hareket mensuplarının çoğu bu okulların hocaları ve öğrencilerinden oluşuyordu. Emir kendine karşı olanların güçlenmelerini engellemek için okullar ve eğitimin gelişmesini ve yayılmasını durdurmuş ve rejime

karşı olanları öldürme veya zindana atmaya başlamıştır. Böylece ülkenin eğitimi bir daha karanlıklara bürünmüştür. Bu karanlık 1919 yılında Emir'in ölümüne kadar devam etmiştir. (Andeşmend, 2011)

3.3. Bağımsızlıktan Sonraki Dönemde Eğitim (1919-1978)

3.3.1. Emanullah Han Dönemi (1919-1929)

Habibullah Han öldürüldükten sonra önce kardeşi Nasrullah Han ve ondan sonra de oğlu Emanullah Han kudreti ele almıştır. Emanullah Han padişah olduğunda Afganistan halkı siyasi bağımsızlığını elde etmiş ve ülke hür ve bağımsız ülkeler arasında yerini almıştır. Dünyanın çoğu ülkeleri ile kültürel ve bilimsel bağlar kurulmuştur. Ülkenin kapıları farklı kültürlerle, bilime ve icatlara açılmış ve eğitim yaygınlaşmıştır. Şah Emanullah Han, eğitimi sadece başkentte sınırlı değil diğer illere de yayılmasını istiyordu. Bunun için eğitimi başkentten dışına çıkararak diğer illerde de okullar açmaya başlamıştır. Dost ülkelerle kültürel bağlar güçlenmeye başlamış ve bu ülkelerden eğitimciler ve bilimcişiler Afganistan'a gelerek eğitim ve kültürel faaliyetlere katkıda bulunmaya başlamışlardır. Düzenli ve modern eğitim ve öğretimin temelleri atılmıştır. Afganistan tarihinde ilk defa 1922 yılında eğitim bakanlığı (bu dönemde) kurulmuş ve Serdar Muhammed Süleyman ilk eğitim bakanı olarak göreve başlamıştır. (Kamgar, 2008) Harp Bakanlığı ve Saray işleri bakanlığından sonra üçüncü büyük bütçe Eğitim Bakanlığı'na ayrılmıştır. (Andeşmend, 2011)

1922 ve 1923 yılları arasında 22 adet ilkokul başkent Kabil'in uzak bölgelerinde açılmıştır. Yeni Afganistan Aliye Devleti Nizamnamesinin (anyasa) 68. Maddesine göre ilkokula kadar eğitim zorunlu olmuştur. Bu madde şu şekilde düzenlenmiştir: "Afganistan vatandaşına ilkokula kadar eğitim almak zorunludur. Kademeler ve ayrıntılar ayrı özel bir nizamname ile belirlenecek ve yürürlüğe girecektir." (Zahir, İlmi, 1960)

Emanullah Han'ın yeni Afganistan için planladığı reform ve değişimlerin en başında eğitim sisteminde reform geliyordu. Bu açıdan eğitimde gelişme ve reformlar süratle gerçekleştirilmeye başlanmıştır. İbtidaiye (ilkokul) 5 yıl mütevassıta (ortaokul) 4 yıl ve sanaviyye (lise) 3 yıl olarak değiştirilmiştir. (5+4+3) Devlet; geleneksel eğitim kurumları ve çağdaş eğitim kurumları arasında irtibat

sağlamaya çalışmıştır. Bu bağlama geleneksel eğitim kurumlarında okutulmak üzere bir takım kitaplar bastırılmıştır.

Başkentte Habibiyye Liseleri yanı sıra Emanî ve Eman Liseleri de Fransız ve Alman profesörler ve yerli eğitimciler tarafından kurulmuştur. Gazi rüşdiyye (orta) okulu, İstiklal rüşdiyye okulu, Telgraf, Resim, Marangozluk, Mimarlık, Dil, Ziraat, Arapça Darül-ulüm, Rüşdiyye kız okulu, Celalabad rüşdiyye okulu, Kandahar rüşdiyye okulu, Herat rüşdiyye okulu, Mezar-ı Şerif rüşdiyye okulu, Katagan rüşdiyye okulu, Herat Darül Müallimini, Polis okulu, Tıp okulu, Hanımlar Ev İdaresi, Müzik ve Halı dokumacılık okulları ve 322'den fazla ilk okul ülkenin bütün vilayetlerinde açılmıştır. İlk defa kadınların resmi eğitimine başlanmış ve kız okulları açılmıştır. Ülkenin dini önderlerinin muhalefetlerine rağmen kız eğitime devam edilmiştir. Kadınlara yayın yapan İrşad-ün Nesvan gazetesi Kraliçe Süreyya gayretleri ile tesis edilmiştir. Bu dönemde 13 gazete başkent ve vilayetlerde yayına başlamış ve Kabil'de iki büyük kütüphane kurulmuştur. Yetişkinlere okuma yazma öğreten özel kurslar açılmış ve Savt-ı Gazi (Gazi Sesi) usulü ile eğitim vermeye başlamıştır. Bu kurslarda ara sıra padişahın kendisi de ders veriyor ve denetliyordu. (Gubar, 1967)

Yine bu genç padişahın döneminde yüzlerce Afgan öğrenci Sovyetler Birliği, Fransa, Türkiye ve İtalya'ya eğitim almaları için gönderilmiştir. Bir gurup kız öğrenci sivil eğitim için Türkiye'ye gönderilmiştir. Diğer bir gurup öğrenci de askeri eğitim için Sovyetler Birliği ve İngiltere'ye ve 65 kişi de pilotluk eğitimi için Fransa ve İtalya'ya gönderilmişlerdir. Bu öğrencilerin tüm masrafları eğitim bakanlığı tarafından karşılanıyordu. Ordu mensuplarına okuma yazma öğretme çalışmaları başlatılmıştır.

1920 yılında devlet, okulların altıncı sınıf mezunlarını Habibiyye okuluna alarak iki sene bu okulda eğitim verdikten sonra sekizinci sınıftan mezun edip öğretmen olarak diğer okullara atamaya başlamıştır. 1921 yılında Kraliçe Süreyya ve annesi kendi varlıklarından İsmet Lisesi adı ile Kabil'de bir kız okulu açmışlardır. Aynı yılda padişahın oğlu Hidayetullah, devlet büyüklerinin çocukları olan diğer 44 öğrenci ile Fransa'ya gönderilerek eğitimlerine devam etmişlerdir. 1922 yılında Kabil'de yeni bir Darül Muallimin (öğretmen okulu) tesis edilmiş ve öğretmen yetiştirmek üzere ilkokul mezunları bu okula alınmaya başlanmıştır. Bu yılda Emanîyye okulu da kurulmuştur. Müdürü Fransız Dr. Taneber olan bu okulun

adı daha sonraları İstikal olarak değiştirilmiştir. Bu okulda 5 Fransız ve 12 Afgan öğretmen görev yapmakta olup Fransızca yabancı dil olarak öğretiliyordu. 1923'te Emanî lisesi (sonraları Necat lisesi olarak adlandırılan) Almanya'nın desteği ile açılmıştır. Alman Dr. Iven bu okulun müdürü olarak göreve getirilmiştir. Bu okullarda önceleri öğrencilerden 6 Afgani ücret alınıyordu. Daha sonraları ücret alınmadı. Aynı yılda geleneksel okulların nizamnamesi (yönetmeliği) yayınlanmıştır. Bu yönetmeliğe göre başarılı öğrencilere ve velilere madalyalar ve ödüller verilmeye başlanmıştır. (Zahir, İlmi, 1960)

Şah Emanullah Han ülkesinin yönetim prensiplerini genç Türkiye Cumhuriyeti kanunlar ve düzenlemelerine göre şekillendirmek istiyordu. Bu amaçla 1924 yılında Yönetim Meslek Okulu'nu kurmuştur. Yine bu yılda Habibiyye, Emanîyye ve bazı diğer okullardan seçilen bir gurup öğrenci tıp ve harbiye eğitimi için Türkiye'ye gönderilmiştir. 10 öğrenci değişik bölümlerde Almanya'ya ve 6 öğrenci cam yapım sanatını öğrenmek için Hindistan'a gönderilmiştir. 1926'da ülkenin maarif nizamnamesi düzenlenmiş ve yürürlüğe girmiştir. 1927'de Hindistan'ın desteği ile Gazi Lisesi açılmış ve İngilizce yabancı dil olarak öğretilmeye başlanmıştır. Bu yılda bir gurup öğrenci tıp eğitimi almak üzere Avrupa'ya gönderilmiş ve 7-8 sene eğitim gördükten sonra doktor olarak ülkeye dönmüşlerdir.

Ülkede Cuma günleri eğitim yapılıyor, Perşembe günleri tatildi. Pazartesi günleri de yarım gün eğitim yapılıyordu. Emanullah Han döneminin eğitim amaçlarını özetle şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Ülkede okuyan, tahsilli ve aydın genç nüfusun artışı
2. Yeni değişim planlarını uygulamak için değişik alanlarda uzman kadro yetiştirme
3. Uzman idari personel yetiştirme

Emanullah Han döneminde eğitim bakanlığının yönetim yapısı (değişik bakanlar döneminde az çok farklılıkla beraber) şöyle şekillenmiştir: Bakan, müsteşar, Peştuca dili genel müdürlüğü, telif genel müdürlüğü, İstiklal ve Necat okulları genel müdürlüğü, memurlar ve teftiş müdürlüğü, yazışmalar müdürlüğü, organizasyon müdürlüğü, muhasebe müdürlüğü, evrak müdürlüğü, müze ve kazılar müdürlüğü, darül-muallimin müdürlüğü, Kabil okulları müdürlüğü ve vilayetler okulları müdürlüğü.

Emanullah Han dönemi Afganistan eğitiminin en parlak dönemlerinden biri olarak kabul ediliyor. Onun döneminde eğitim bakanlığının kurulmasının yanı sıra meslek, ilk, orta ve lise okulları başkent ve illerde tesis edilmiştir. Kızlara eğitim ortamı hazırlanmıştır. Diğer ülkelerle eğitim ve kültürel bağlar kurulmuştur. Yabancı eğitimciler Afgan çocukları okutmak için ülkeye getirilmiştir. Eğitim yönetmeliği düzenlenmiştir. Afgan öğrenciler değişik bölümlerde yüksek öğrenim için dış ülkelere gönderilmiştir. İngilizce, Fransızca ve Almanca gibi yabancı diller eğitimi yapılmaya başlanmıştır. Öğrenci sayısı artmıştır. Eğitim yönetim sisteminde ilerlemeler kat edilmiştir. Okul kitapları bastırılmıştır. Yoksul ve muhtaç öğrencilere yardımlar yapılmıştır. Diğer illerden başkente okumak için gelen öğrencilere yurt imkanları sağlanmıştır.

Bu dönemin en önemli eksiği eğitimde fırsat eşitliğinin olmaması olmuştur. Genelde padişah ailesi, devlet erkanı ve önde gelen ailelerin çocuklarına öncelik veriliyor ve onlara daha fazla imkanlar sunuluyordu. Fakat genel anlamda Emanullah Han ülke eğitiminin gelişmesi ve ilerlemesine çok hizmet etmiştir. Çünkü o ülkesini gelişmiş ve modern ülkeler arasında olmasını çok arzulamıştır.

Maalesef genç padişah ülkenin sosyal yapısına uygun olmayan bir takım girişimlerde bulunmuştur. Bu da halkın ondan yüz çevirmesine sebep olmuştur. Dini liderlerin çoğu onun karşısında durmuşlardır. Yabancı güçler de olumsuz müdahil olunca padişah ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. Eğer Emanullah Han'ın değişim ve gelişme planları düzgün ve Afganların gelenek, görenek ve kültürlerine uygun bir şekilde gerçekleştirilseydi, bugün Afganistan içinde olduğu durumdan çok daha ilerlemiş ve gelişmiş bir ülke olurdu. (Kamgar, 2008)

3.3.2. Habibullah Kalekani Dönemi (1929)

Emanullah Han'ın reform, değişim ve gelişim programları; özellikle kızların okulları ve eğitimi bazı kesimler tarafından muhalefetlere yol açmıştır. Bu bağlamda ülkede ayaklanmalar ve isyanlar başlamıştır. Muhalifler Emanullah Han'ın reformlarını İslam ve şeriata karşı olduğunu savunmuşlardır. Ülkenin değişik bölgelerinde devlete karşı savaş cepheleri açılmıştır. Padişah'ın; muhaliflerin çoğu isteklerini kabul etmesi de iktidarının devamını sağlayamamıştır. Emanullah Han ülkeyi mecburen terk ettikten sonra başkent'in kuzey cephesinde

savaşan Habibullah Kalekani iktidarı ele geçirmiş ve dokuz ay saltanatta kalmıştır. (Andeşmend, 2011)

Bu dönemde ülkenin siyasi istikrarı kötü olmuştur. Habibullah Kalekani kendisi okuryazar olmadığı için ülkenin eğitimi adına hiçbir olumlu faaliyet yapmamıştır. Tam tersi mevcut okulları da kapatmıştır. (Kamgar, 2008) O kendi tabiri ile ülkeyi küfür ve sapıklıktan kurtarmak için belini bağlamıştı. Hükümetinin ilk günlerinde Emanullah Han'ın bütün reformlarını iptal ilan etmiş ve bütün okulları kapatmıştır ve eğitim ile ilgili şu hükümleri uygulamaya koymuştur:

1. İngiliz, Fransız ve Alman okullarını askıya aldım.
2. Kadınlar ve ergen kızların velilerinden izinsiz dışarı çıkmalarını yasakladım ve kız okullarını kapattım.
3. Kız öğrencileri yurtdışına göndermeyi namussuzluk sayarak tamamen yasakladım ve yurtdışında olan kızları ülkeye geri çağırdım.
4. Yaygınlaştırılmaya çalışılan matematik, hendese ve İngilizce öğrenmeyi yasakladım. (Kamgar, 2008)

O, okulların kapılarını kapatarak Afganistan'da şekillenen ilk eğitim rönesansını sonlandırmıştır. Sadece çağdaş eğitimi değil basın özgürlüğü ve gelişmesini de inkıza uğratmıştır. (Andeşmend, 2011)

3.3.3. Muhammed Nadir Şah Dönemi (1929-1933)

Bir dönem Emanullah Han ordusunun genelkurmay başkanlığını yapan Muhammed Nadir Han bir takım savaşlardan sonra Habibullah Kalekani hükümetini devirmeyi başarmış ve kudreti ele geçirmiştir. Nadir Han tahta geçince ülkeyi eski düzenine sokma ve bütün sistemleri yeniden yapma çabası içine girmiştir. Nadir Han döneminde ilkokullar ülkenin her tarafında açılmıştır. Eğitim yaygınlaşmıştır. Tıp fakültesi, Arapça Darül ulüm, Nadiri öksüzler evi, spor okulu, polis okulu, eczacılık okulu açılmıştır. İstiklal, Necat, Habibiyye, Gazi ve diğer okullar yeniden canlanmıştır. Nadir Han, İngilizlerin baskınları sonucu tahrip edilen tarihi Kabil Arg binasını (şimdiki cumhurbaşkanlık sarayı) yeniden imar ettirmiş ve bu binada büyük bir Askeri Üniversite kurarak Afgan ordusunu çağdaş ve modern bir şekilde eğitmeye başlatmıştır. Bu üniversitenin yönetim ve eğitimci kadrosunun çoğunu Türk subaylar oluşturuyordu. (Kamgar, 2008)

Bu dönemde kızların eğitimi bir daha başlamış, eski ve yeni kız okulları açılmıştır. 1931 yılında kadınlar hastanesinin bünyesinde kapsamlı bir hemşirelik eğitim merkezi açılmıştır. Bu merkezin müdürü Fransız bir kadındı. Yurt dışında eğitimleri eksik kalıp ülkeye dönen öğrenciler eğitimlerini tamamlamak üzere geri gönderilmişlerdir. 1931 ve 1932 yıllarında iki gurup Afgan öğrenci Amerika ve Avrupa'ya gönderilmiştir. (Andeşmend, 2011)

O dönemin anayasasında eğitim görmek erkek ve kadın herkesin hakkı olarak tanınmış ve ilköğretim eğitimi zorunlu kabul edilmiştir. Kanunlara göre hiç kimse eğitim bakanlığının izni olmadan okul açamaz ve açılan bütün okullar bu bakanlığın denetimi altında ve bakanlığın müfredatını uygulanmak zorunda olmuştur. 1930 yılında ülkede ilk defa yetim ve öksüz çocukların barındıkları, eğitim gördükleri bir öksüz evi açılmıştır. Nadir Han 1932'de Dilgüşah Sarayında; ülkede ilk yüksek öğretim kurumu olan tıp fakültesini kurmuştur. Buna göre o ülkede yüksek öğretimin kurucusu olarak kabul edilebilir.

Yine 1931'de edebiyat ve tarihi canlandırmak amacıyla Kabil Edebiyat Derneği tesis edilmiştir. 1932'de Herat Edebiyat Derneği daha sonra da Kandahar Edebiyat Derneği kurulmuştur. Bu dernekler edebi ve tarihi olayları araştırma, geliştirme ve yayınları vasıtası ile halkı aydınlatmayı amaçlamıştır. (Kamgar, 2008)

Eğitim Bakanlığı yönetim yapısı Bakan, Eğitim ve Öğretim Genel Müdürlüğü, Telif Müdürlüğü, Yazışmalar (Tahrirat) Müdürlüğü, Memurlar Müdürlüğü, Öğretmenler Müdürlüğü, Teftiş Müdürlüğü, Organizasyon Müdürlüğü, Muhasebe ve Evrak Müdürlüğü, Kulüpler Müdürlüğü, Hastane Müdürlüğü, Müze ve Ziraat Müdürlüğü şeklinde olmuştur. (Afganistan Eğitim Bakanlığı, 1968)

Bütün bu yenilenmeler ve gelişmelere rağmen eğitim hizmetleri ve düzeyi hiçbir zaman Emanullah Han dönemi seviyesine ulaşamamıştır. Bunun sebebi bir yandan çökmüş sistemi yeniden canlandırmanın zorluğu diğer yandan da Nadir Han'ın Emanullah Han akıbetine uğrama kokusundan, yavaş ve muhafazakar davranması olmuştur. (Andeşmend, 2011)

Nadir Han'ın hükümeti çok sürmemiştir. O 1933 yılında padişah sarayında, Kabil liseleri mezunlarının diplomalarını dağıtırken Abdul Halık isimli bir öğrenci tarafından tabanca ateşi ile öldürülmüştür. Ondan sonra oğlu Zahir Han babasının yerine geçmiştir. (Kamgar, 2008)

3.3.4. Muhammed Zahir Şah Dönemi (1933-1973)

Muhammed Nadir Han öldürüldükten sonra 19 yaşında olan oğlu Muhammed Zahir Han saltanata geçmiş ve 1933'ten 1973'e kadar 40 yıl hüküm sürmüştür. Bu dönemde, uzunluğuna uygun olmasa da eğitim alanında bir takım ilerlemeler olmuştur. Eğitimde meydana gelen gelişmeleri yıllara göre anlatmaya çalışacağız.

1934 yılında eğitim bakanlığı; Habibiyye, İstiklal ve Necat liseleri son sınıf öğrencilerine özgü Fen Bilimleri Fakültesini kurmuştur. Öğrenciler sınavla bu fakülteye alınıyordu. Matematik, fizik, kimya ve biyoloji bölümleri vardı. Bu fakültenin kurulma amacı alınan öğrencilerin bir kısmını iki sene eğitim verdikten sonra liselere öğretmen olarak atamak ve bir kısmını da daha yüksek öğrenimleri için mühendislik bölümlerine hazırlamak olmuştur. (Mukaddes Barukzai, 2013)

1935'te toplam 43 yeni okul bütün Afganistan'da, 1936 yılında yaklaşık 60 adet ilkokul ve 6 adet ortaokul ülkenin değişik vilayetlerinde açılmış ve mevcut her okula ortalama 150 yeni öğrenci alınmıştır. Bu yıllarda dil, hıfzıssıhha, posta ve telgraf ve yüksek teknik kursları kurulmuştur. Peştuca'yı bilmeyenler için merkez ve vilayetlerde Peştuca dil kursları faaliyete başlamıştır. Bir gurup öğrenci yüksek öğrenim için Türkiye'ye gönderilmiştir. Yine bu yılda Kandahar'da Ahmed Şah Baba Lisesi tesis edilmiştir. (Afganistan Eğitim Bakanlığı, İrfan Dergisi, 50. Yıl, Sayı: 1 ve 2, 1972, s. 22-32)

1937'de bir hızlı öğretmen okulu (darül muallimin) kurulmuştur. Bu okula merkez ve vilayetlerden toplam 450 okumuş kişi alınmış ve bütün masrafları devlet tarafından karşılanarak yedi aylık hızlı bir eğitimden sonra kendi vilayetlerinde öğretmen olarak atanmışlardır. Bu yılda Peştuca Edebi Derneği ve Kabil Edebi Derneği birleşerek Peştuca Topluluğu Kurumu (Peştu Tolana) kurulmuştur. Padişahın hükmü ve bu kurum organizasyonu ile üç yıl süre içinde bütün devlet memurlarına Peştuca öğrenme zorunlu kılınmıştır. Bu amaçla bütün devlet kurumlarında Peştuca kursları düzenlenmiştir. Yine aynı yılda Çarikar Numan ve Bağlan Liseleri kurulmuştur. (Mukaddes Barukzai, 2013)

1938 yılında 78 adet ilkokul, 5 adet ortaokul ve bir adet meslek okulu ülkenin değişik bölgelerinde açılmıştır. 72 lise öğrencisine, 261 ortaokul öğrencisine ve 2000 ilkokul öğrencisine diploma verilmiştir. 98 kişi değişik

bölmelerde okumak için yurtdışına gönderilmiştir. Bunlardan 7 kişi eğitim ve öğretim, 1 kişi tekstil bölümüne Fransa'ya; 3 kişi eğitim ve öğretim, 2 kişi iktisat, 1 kişi polislik, 1 kişi tekstil bölümüne Almanya'ya; 5 kişi eğitim ve öğretim ve iki kişi polislik bölümüne Amerika'ya gönderilmiştir. Üçüncü sınıf tıp fakültesi öğrencileri cerrahi uygulamaları için her sene Hindistan'a gönderilmiştir. (Afganistan Eğitim Bakanlığı, İrfan Dergisi, 50. Yıl, Sayı: 1 ve 2, 1972, s. 22-32)

Yine bu yılda Hukuk ve Siyasi Bilimler Fakültesi açılmıştır. Aynı yılda Öğretmen Okulu müfredatı yenilenmiş; ibtidayi ve orta meslek olarak iki bölüme ayrılmıştır. Yeri de Kabil'den Pağman'a taşınmıştır. Afgan ve Türk hocalar tarafından eğitim yapılıyordu. Yine bu yılda idari personel yetiştirmek amacı ile Amme İdare Okulu kurulmuştur. (Afganistan Eğitim Eakanlığı, 1968)

1940 ve 1942 yılları arasında onlarca yeni kız ve erkek lise, ortaokul ve meslek okulları Kabil ve vilayetlerde açılmış ve ortaokullar liseye yükselmiştir. Okullarda spor yaygınlaşmış ve spor takımları kurulmuştur. Kız ve erkek öğrenci sayıları artmıştır. 22 erkek ve kadın yabancı öğretmen okullara atanmış ve eski yabancı öğretmenlerin sözleşmeleri uzatılmıştır. Öğretmen okulları, Peştuca ve spor kurslarından mezun olan yüzlerce öğretmen okullara atanmıştır. Öğretmenlerin eğitim düzeylerini yükseltmek için Pohenzy adında bir kurum tesis edilmiştir. Bu kurumda öğretmenler öğleden sonra kendilerini geliştirmek amacı ile ders görüyorlardı. 1943 yılında ikinci dünya savaşı nedeniyle öğretmen eksikliğinden yeni okullar açılamamıştır. Mevcut kapasiteyi daha düzenli hale getirme faaliyetleri yürütülmüştür. (Afganistan Eğitim Bakanlığı, İrfan Dergisi, 48. Yıl, Sayı: 10, 1970, s. 119-125)

1944'te Edebiyat ve İnsan Bilimleri Fakültesi ve din eğitimi veren Şeriat İlimleri Medresesi Kabil'de açılmıştır. 1946 yılında başbakanlığın fermanıyla Afganistan'ın ilk üniversitesi olan Kabil üniversitesi açılmış ve bütün fakülteler ve meslek okulları üniversiteye bağlanmıştır. Dr. Abdul Mecit ilk rektör olarak göreve başlamıştır. Bu yılda Kabil üniversitesinde Tıp, Hukuk ve Siyaset Bilimleri, Fen, Edebiyat ve İnsan Bilimleri fakülteleri vardı. Her yıl Konkur sınavında (üniversiteye giriş sınavı) birinci, ikinci ve üçüncü olan lise mezunları ve üniversite öğrencilerinden seçilen toplam 45 öğrenci yurtdışına gönderilme kararı alınmıştır (Afganistan Eğitim Bakanlığı, 1968).

Tablo 3.1’de 1946 yılı fakülteler ve meslek okulları mezun sayıları sunulmuştur.

Tablo 3.1: 1946 Yılı Fakülteler ve Meslek Okulları Mezun Sayısı

<i>No</i>	<i>Bölüm</i>	<i>Mezun Sayısı</i>
1	Fen Bilimleri	9
2	Tıp	8
3	Hukuk ve Siyaset Bilimleri	6
4	Tıp Okulu	13
5	Eczacılık Okulu	15
6	Ziraat Okulu	19
7	Teknik Okulu	14
8	Yazı Usulleri Okulu	0
9	Bakıcılık Okulu	65
10	Ticaret Okulu	0
Toplam		149

Kaynak: Afganistan Eğitim Bakanlığı, İrfan Dergisi, 49. Yıl, Sayı: 1, 1971

Tablo 3.1’de 1946 yılı itibarı ile Kabil Üniversitesi fakülteleri ve başkentte olan meslek okulları mezun sayılarının çok az olduğu görülmektedir.

1947 yılında Herat’ta bir kız okulu, Sultan Gıyasettin Gori ve Camii adında iki lise ve sekiz ilk okul; Kabil’de Huşal Han Lisesi, Kızlar Edebiyat fakültesi ve üç adet kız ilk okulu açılmıştır. Bu yılda İbtidai Darül Muallimin’den (ilkokul öğretmen okulu) 226 ve Mutavassıta Darül Muallimin’den (ortaokul öğretmen okulu) 26 öğrenci mezun olup vilayetlere atanmışlardır. Yine bu yılda Eğitim Bakanlığı köylerde Köy Okulları açmaya karar vermiştir. Bu okullara özel birinci, ikinci ve üçüncü sınıf kitapları bastırılmış ve üçüncü sınıfa kadar eğitim yapılmaya başlanmıştır. Köy okulları; en az beş kilometre yakınlığında ilkokul bulunmayan yerlere, köy çocuklarını eğitmek amacı ile kuruluyor ve bu okullarda öğretmenler ve din alimleri tarafından eğitim yapılıyordu. Bu yılda toplam 8600 yeni öğrenci ilkokullara alınmış ve 2640 öğrenci mezun olup meslek ve harbi okullara ve bir kısmı öğretmen olarak ihtiyaç olan yerlere gönderilmişlerdir. (Afganistan Eğitim Bakanlığı, 1968)

Tablo 3.2’de 1947 yılında haftalık ders saati dağılımı sunulmuştur.

Tablo 3.2: 1947 Yılında Haftalık Ders Saati Dağılımı

No	Ders	Birinci Devir			İkinci Devir		
		1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf
1	Din Eğitimi ve Kuran Kerim	4	4	4	4	4	4
2	Peştuca	5	4	4	5	5	5
3	Farsça (Derice)	7	6	6	5	4	5
4	Hesap ve Giyometri	4	4	4	4	5	5
5	Tarih	0	0	0	2	2	2
6	Hayat Bilgisi	5	5	5	0	0	0
7	Tabiat Bilgisi	0	0	0	2	2	2
8	Resim ve El İşleri	3	3	3	2	2	2
9	Hat Sanatı	0	2	2	2	2	1
10	Beden Eğitimi	1	1	1	1	1	1
11	Coğrafya	0	0	0	2	2	2
	Toplam	29	29	29	29	29	29

Kaynak: Kamgar, Afganistan Eğitim Tarihi, 2008

Tablo 3.2’de fen derslerinin hiç olmadığı ve matematik ders saatlerinin de çok az olduğu gözlenmektedir.

1949’da Afganistan UNISCO’ya üye olmuştur. İlk defa UNISCO heyeti Afganistan’a bu yılda gelmiş, bakanlık ve okulları ziyaret ederek eğitim programları, okullar, ders kitapları, öğrenciler vb. hakkında bilgi toplamış ve şu önerilerle Paris’e geri dönmüşlerdir. “Kabil Öğretmen Okulu (Darül Muallimin) 9. sınıf mezunu öğrencileri alarak üç yıl eğitim verdikten sonra ilkokul öğretmeni olarak mezun edilmesi, ikinci bir Öğretmen Okulu Kandahar’da tesis edilmesi, kızlara eğitim olanakları artırılması, öğretmen okulu mezun sayısı yıllık 1200’e yükseltilmesi, öğretmen yetiştirme müesseselerinin programları ve müfredatında; özellikle fen bilimleri alanında değişiklik yapılması ve Öğretmen Yetiştirme Akademisi adında yeni bir kurumun kurulması”. Yine bu yılda Kabil üniversitesinde Kız Fen Fakültesi açılmıştır.

1950 ve 1956 yılları arasında şu ilerlemeler kat edilmiştir: Başkent, vilayetler, ilçeler ve köylerde erkek ve kızlara yüzlerce lise, ortaokul, ilkokul, köy okulları, meslek ve dini okullar tesis edilmiş, yüzlerce okul binaları yapılmış, yüzlerce öğrenci yurt dışına okumaya gönderilmiş, Belh, Nengrahar ve Kandahar vilayetlerinde öğretmen okulları kurulmuş, Kabil üniversitesinde İlahiyat, Eğitim ve Ziraat Fakülteleri açılmış, eğitimci yetiştirmek amacı ile Kabil’de pedagoji okulu açılmış, ülkenin değişik yerlerinde yetişkinlere okuma yazma kursları açılmış,

göçmenlere seyyar okullar kurulmuştur. 1955 yılı sonunda mevcut öğrenci ve öğretmen sayısı şöyle olmuştur: 14978 köy okulu, 85577 erkek ve 9036 kız ilkokulu, 4018 erkek ve 763 kız ortaokulu, 993 erkek ve 124 kız lise, 5011 meslek okulu; toplam 120500 öğrenci ve toplam 3895 erkek ve kadın öğretmen. Bu yıllarda eğitim sistemi dört kademe; ilköğretim, lise, meslek ve yükseköğretim olarak düzenlenmiştir. Bu dört kademenin hepsi eğitim bakanlığına bağlı olup yükseköğretim üniversite tarafından yönetiliyordu. Bu yıllarda Eğitim Bakanlığı şu şekilde yapılanmıştır: Bakan, iki Bakan Yardımcısı (biri idari diğeri öğretim), Telif ve Tercüme Genel Müdürlüğü, Teftiş Genel Müdürlüğü, Peştuca Topluluğu Genel Müdürlüğü, Tarih Genel Müdürlüğü, İlköğretim Genel Müdürlüğü, Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, Mesleki Öğretim Genel Müdürlüğü, Ticaret ve Sanayi Genel Müdürlüğü, Aryana Ansiklopedisi Müdürlüğü, Dış İlişkiler Müdürlüğü, Özel Kalem Müdürlüğü, Spor Müdürlüğü, Peştuca Eğitimi Müdürlüğü, Hıfzıssıhha Müdürlüğü, Memurlar ve Öğretmenler Müdürlüğü, Malzeme Müdürlüğü, Tamirat Müdürlüğü, Evrak Müdürlüğü, Temel Eğitim Müdürlüğü, Tasfiye Müdürlüğü, Kulüpler Müdürlüğü ve Şehir Okulları Müdürlüğü. (Kamgar, 2008)

Tablo 3.3'te 1932 ve 1956 yılları arasında okul, öğretmen ve öğrenci sayıları sunulmuştur.

Tablo 3.3: 1932 ve 1956 Yılları Arasında Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

No	Yıllar	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı (Erkek Kadın)	Öğrenci Sayısı (Kız Erkek)
1	1932	22	105	1350
2	1933	37	165	4591
3	1934	39	206	6157
4	1935	50	209	6186
5	1936	52	309	9275
6	1937	150	586	17516
7	1938	228	823	18877
8	1939	312	1507	50000
9	1940	320	1990	60000
10	1941	331	3190	64000
11	1942	322	2548	72203
12	1943	353	2454	84124
13	1944	348	2522	87539
14	1945	349	2546	93276
15	1946	339	2677	93344
16	1947	338	2747	98631
17	1948	325	2758	98600

18	1949	328	2833	95982
19	1950	338	3007	99788
20	1951	378	3128	98743
21	1952	512	3351	150880
22	1953	627	3441	111254
23	1954	685	2743	114944
24	1955	712	3893	120500
25	1956	760	3990	125800

Kaynak: Kamgar, Afganistan Eğitim Tarihi, 2008

Tablo 3.3'te 1932'den 1956'ya kadar yani 25 yılda öğrenci sayısında olan artış ile öğretmen ve okul sayılarında olan artışın orantılı olmadığı gözlemlenmektedir. Örneğin 1934 yılında bir okula 158 ve bir öğretmene 30 öğrenci düşerken; 1954 yılında bir okula 168 ve bir öğretmene 42 öğrenci düşmektedir. Bu da eğitimin ana öğeleri olan okul ve öğretmenin; öğrenci sayısı arttıkça yetersiz hale gelerek eğitim niteliğinin düşmesi göstergesi olarak yorumlanabilir.

1957 ve 1961 yılları arası ülkede Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmıştır. Bu kalkınma planında eğitimin yeri çok önemli olmuştur. Özellikle ilköğretime yoğunlaşmıştır. Planda eğitime az bütçe ayrılmış olmasına rağmen ilk defa eğitim faaliyetlerinin beş yıllık bir plan çerçevesinde düzenli uygulanması eğitimin gelişmesi ve ilerlemesi açısından önemli bir adım olmuştur. (Andeşmend, 2011)

Bu kalkınma planı dahilinde aşağıdaki ilerlemeler sağlanmıştır: Kabil üniversitesinde İktisat ve eczacılık fakülteleri açılmıştır. Kızların eğitimine daha fazla önem verilmiş, bu bağlamda daha fazla kadına ulaşmak ve kadınlar eğitimini yaygınlaştırmak amacı ile Kraliçe Hümeyra başkanlığında Kadınlar Derneği kurulmuştur. Herat Öğretmen Okulu açılmıştır. 1958'de 187 köy okulu, 30 yetişkinler okuma yazma kursu ve 28 ilkokul; ülkenin değişik bölgelerinde açılmıştır. 1959 yılında 50 tane yeni okul, 40 yetişkinler okuma yazma kursu ve öğretmen ve memur çocukları için ana okullar açılmıştır. Kabil üniversitesi bugünkü kampusunun temeli atılmıştır.

Tablo 3.4'te 1938 ve 1957 yılları arasında Kabil Üniversitesi mezun sayıları sunulmuştur.

Tablo 3.4: 1938 ve 1957 Yılları Arasında Kabil Üniversitesi Mezun Sayıları

<i>Yıllar</i>	<i>Tıp (1932)</i>	<i>Hukuk ve Siyaset Bilimleri (1938)</i>	<i>Fen (1941)</i>	<i>Edebiyat (1944)</i>	<i>İlahiyat (1951)</i>	<i>Kız Mezun Sayısı</i>
1938	8					
1939	0					
1940	7					
1941	8	16				
1942	14	6				
1943	10	0				
1944	8	0				
1945	8	7				
1946	7	6				
1947	7	13	13			
1948	18	11	15	2		
1949	19	16	9	7		
1950	1	19	9	9		
1951	4	28	8	19	18	
1952	12	25	12	14	7	
1953	13	36	13	20	6	
1954	12	16	7	23	5	13
1955	12	22	12	25	10	34
1956	32	44	15	15	20	37
1957	34	30	21	13	0	15
Toplam	234	295	143	144	66	99

Kaynak: Kamgar, Afganistan Eğitim Tarihi, 2008

Tablo 3.5'te 1956 ve 1961 yılları arasında okul mezun sayıları sunulmuştur.

Tablo 3.5: 1956 ve 1961 Yılları Arasında Okul Mezun Sayıları

<i>Yıllar</i>	<i>İlk Okul</i>	<i>Orta Okul</i>	<i>Lise</i>	<i>Meslek Okulları</i>			<i>Toplam</i>
				<i>12. Sınıf</i>	<i>9. Sınıf</i>	<i>Dini Okul</i>	
1956	6139	718	172	267	250	4	7550
1957	7094	1011	230	237	309	18	8899
1958	9380	1056	255	282	345	10	11328
1959	8662	1236	434	312	366	32	11042
1960	9590	1576	526	415	401	14	12522
1961	11247	1796	540	326	564	17	14490
Toplam	52112	7393	2157	1839	2235	95	65831

Kaynak: Kamgar, Afganistan Eğitim Tarihi, 2008

Tablo 3.4 ve 3.5'te görüldüğü üzere bu yıllar arasında yükseköğretim mezun sayıları; ilk ve ortaöğretim mezun sayıları ile orantılı değildir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1962'de uygulanmaya başlanmıştır. Bu planda lise, mesleki eğitim ve yüksek öğretime çok önem verilmiştir. 1967 yılına kadar devam eden bu planda eğitimde sağlanan gelişmeler şu şekildedir: 1962'de 14 adet yeni ortaokul açılmış ve 9 tane ilkokul ortaokula yükselmiştir. 1963 yılında 20 ilkokul, 100 köy okulu, 24 meslek okulu, 50 yetişkin okuma yazma kursu ve 30 göçmen okulu açılmıştır. Yine bu yılda Afganistan ikinci üniversitesinin çekirdeğini oluşturan Nengrahar Tıp Fakültesi Kabil üniversitesine bağlı olarak kurulmuştur. Kabil Ticaret Lisesi de kurulmuştur. Bu yılın istatistikleri toplam 111841 öğrenci, 296 okul, 2000 yeni alınan öğrenci ve 338 öğretmen olduğunu gösteriyordu. Malalai, Zarguna ve Rabia Belhi okullarından mezun olan 134 kız öğrenci Kabil üniversitesinin değişik bölümlerinde okumaya başlamışlardır. 1964'ta iki yeni Öğretmen Yetiştirme Kurumu açılmıştır. Bunlardan biri Yüksek Darül Muallimin; 12. sınıf mezunu olanlara iki sene eğitim verdikten sonra öğretmen olarak mezun ediyor ve diğeri Öğretmen Yetiştirme Akademisi; öğretmenlere bir veya iki sene eğitim verdikten sonra Darül Muallimin hocası olarak mezun ediyordu. Yine bu yılda az eğitimi olan memurların eğitimini tamamlamak için gece okulu açılmıştır. Ülkede matbaacılık ve basın evleri az olduğundan yeteri kadar ders kitapları basılamıyordu. Bu eksikliği gidermek ve maarif kitaplarının telif ve basımını yapması amacı ile Amerikan Franklen Matbaa ve Basın kurumunun bir temsilciliği Kabil'de açılmıştır. Kabil üniversitesinin yeni kampusu yapım işi tamamlanmış ve fakülteler yeni yerleşkelerinde eğitimlerine devam etmiştir. 1964 yılında yapılan yeni anayasada eğitimle ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bu anayasada "Afganistan halkının bir hakkı olan eğitim; devlet tarafından ücretsiz olarak sağlanacaktır. Devlet, eğitim hizmetlerinin bütün Afganistan'da dengeli dağılımı için etkili programlar geliştirecek ve uygulayacaktır. Eğitim yönetimi ve denetimi devletin görevidir. Olanakların müsait olduğu yerlerde ilkokul eğitimi zorunludur. Yükseköğretim kurumları kurma ve yönetme devletin yetkisinde ve görevidir. Afgan halkı özel okul ve okuma yazma kursları açabilir. Bu kurumları açma şartları, müfredatı ve bu kurumlarda okuma koşulları kanunla düzenlenecektir." ibareleri yer almıştır.

İstatistiklere göre 1964 yılında Afganistan'da toplam 1871 okul (bunlardan 25'i yatılı olup 1200 öğrenciyi barındırıyordu), 347854 öğrenci ve 8090 öğretmen

vardı. Yine bu yılda ülkede toplam 11 fakülte mevcut olup 4000'den fazla öğrenci üniversite eğitimine devam ediyordu.

Kızlar eğitimine yönelik, başkent Kabil'de 20 kız ilkokulu, 3 kız ortaokulu ve beş kız lisesi bulunuyordu. Üniversitede tıp, hukuk, edebiyat, fen, ev yönetimi, eğitim ve öğretim, eczacılık ve ilahiyat fakülteleri bayanlara eğitim olanakları sunuyordu. 23 kişi bu bölümlerden lisans derecesi ile mezun olup üniversitenin öğretim kadrosuna alınmışlardır.

Muhammed Zahir Şah döneminde Afganistan'ın kültürel ilişkileri ülkelerle daha iyi olmuş, ülkeden yurt dışına ve yurt dışından ülkeye akademisyenler, sanatçılar, yazarlar vb. heyetler geliş gidişleri gerçekleşmiştir. Yüzlerce erkek ve kız öğrenci dış ülkelere okumak için gitmiş ve yabancı öğrenciler Kabil üniversitesinde okumak üzere ülkeye gelmişlerdir. Nengrahar tıp fakültesi ABD'nin bazı kurumları ile eğitim anlaşması yapmıştır. Üniversite yasası çıkarılmıştır. Kabil üniversitesi siyasi faaliyetlerin merkezi haline gelmiştir. Sovyetler Birliği yardımı ile inşaatı projesinin 1964 yılında başladığı, daha sonraları üniversite olan Poli Teknik fakültesi 1967'de faaliyete başlamıştır. 80'i yatılı toplam 240 öğrenci alınmıştır. Bu fakültede eğitim Rus hocalar tarafından veriliyordu. (Afganistan Eğitim Bakanlığı, 1968)

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968 ve 1972 yılları arasında uygulanmıştır. Daha önce belirttiğimiz gibi I. Planda ilköğretime ve II. Planda ortaöğretim, yükseköğretim ve mesleki eğitime önem verilmiştir. III. Planda ise daha çok öğretmen yetiştirme ve eğitimi üzerinde durulmuştur. Okullarda öğretmen sayısı arttırılmaya çalışılmıştır. (Andeşmend, 2011)

1968 yılında Kabil'de 35 Yetişkin Okuma Yazma Kursu açılmıştır. Kadınlar Derneği Meslek Lisesi dördüncü devir mezunlarını vermiş ve bunlardan 80'i yurt dışına okumaya gönderilmiştir. Onlarca kadın öğretmen daha ileri eğitim almak için Fransa, Almanya ve Sovyetler Birliğine gitmişlerdir. 1971 yılında 54 lise, 80 ortaokul, 17 ilkokul ve 244 yeni köy okulu tesis edilmiş ve 76 köy okulu ilkokula dönüştürülmüştür. Mezar-i Şerif Teknik Okulu ve Kandahar Darül ulumu kurulmuştur. Ülkede köy okulu sayısı 2096, ilkokul sayısı 1213, ortaokul sayısı 489, lise sayısı 186, köy okulları öğrenci sayısı 129224, ilkokul öğrenci sayısı 421901, ortaokul öğrenci sayısı 84990 ve lise öğrenci sayısı 28030'a yükselmiştir.

Yine bu yılda Darül Muallimin ve özel öğretmen yetiştirme kurslarından toplam 1904 kişi lisans derecesi ile mezun olup öğretmen olarak atanmışlardır. Böylece öğretmen sayısı %10 artarak 20952'ye yükselmiştir. Meslek okulları öğrenci sayısı 4676 ve bu okulların öğretmen sayısı 464 kişi olmuştur. Bu okullardan mezun olan 995 öğrencinin 214'ü eğitimlerini devam ettirmek için üniversiteye alınmış ve 593'ü istihdam için Plan Bakanlığına sevk edilmiştir. Temel Darül Mualliminlerin ilköğretim öğretmenliği bölümü öğrenci sayısı 2516, ortaokul öğretmenliği bölümü 808 ve öğretmen akademisi bölümü 188 olmuştur. (Afganistan Eğitim Bakanlığı, İrfan Dergisi, 49. Yıl, Sayı: 1, 1971)

1972'de Paktiya Ruhani Medresesi ve Herat Yüksek Darül Muallimini kurulmuştur. Üniversite eğitimi için 23 öğrenci Almanya, 10 öğrenci Sovyetler Birliği, 11 öğrenci ABD, 1 öğrenci Hindistan, 3 öğrenci Fransa, 2 öğrenci Beyrut, 7 öğrenci Filipinler ve 2 öğrenci İngiltere'ye gönderilmişlerdir. Bu yıl itibarı ile üniversite öğrenci sayısı 7000 kişiye ulaşmıştır. Bu öğrencilerin 2000'i merkez yurttan kalıyordu. Üniversite yerel hoca sayısı erkek 579 ve bayan 61, toplam 640 kişi ve yabancı hoca sayısı 194 kişi olmuştur. Bu yıl içinde 1000 öğrenci civarında üniversitenin değişik bölümlerinden mezun olmuştur. (Kamgar, 2008)

Tablo 3.6'da I. , II. Ve III. Kalkınma Planı sonlarında öğrenci sayısı sunulmuştur.

Tablo 3.6: I. , II. Ve III. Kalkınma Planı Sonlarında Öğrenci Sayısı

<i>Kalkınma Planları</i>	<i>Öğrenci Sayısı</i>		
	<i>I. Plan</i>	<i>II. Plan</i>	<i>III. Plan</i>
<i>Yıllar</i>	<i>1961</i>	<i>1967</i>	<i>1972</i>
İlköğretim	213100	444240	540700
Ortaöğretim	14100	54400	107600
Mesleki Eğitim	2500	5700	2005
Öğretmen Eğitimi	3900	5600	4170
Yükseköğretim	1700	4320	6600
Toplam	235300	514260	664270

Kaynak: Andeşmend, Afganistan'da Çağdaş Eğitim, 2011

Tablo 3.6'da I. , II. Ve III. Kalkınma Planı sonlarında öğrenci sayılarının ciddi arttığı görülmektedir. Fakat bu kalabalık öğrenci sayısına eğitim olanakları hiçbir zaman yeterli olmamıştır.

Muhammed Zahir Şah döneminin son on yılı Afganistan tarihinde demokrasi on yılı olarak biliniyor. Bu on yılda yeni anayasa yapılmış, ilk defa parlamento seçimleri yapılmış, ilk defa kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmış, kraliyet ailesi dışından kişilere hükümette önemli görevler verilmiştir. Eğitimde de ciddi gelişmeler sağlanmıştır. Az da olsa eğitimde fırsat eşitliliği sağlanılmaya çalışılmıştır. Başkent dışında da ilçeler, köyler ve vilayetler eğitimine yatırımlar yapılmıştır. Halkın uzak okullara gitme mecburiyetini kaldırmak için yakınlarına okullar açılmıştır. Müfredatta değişiklikler yapılmıştır. Yeni kitaplar basılmış, okuryazarlık düzeyi arttırılmaya çalışılmıştır. Okul, öğrenci ve öğretmen sayısında artışlar olmuştur. Üniversite eğitimi ve mesleki eğitime önem verilmiştir. (Andeşmend, 2011)

Bütün bunlara rağmen Muhammed Zahir Şah'ın 40 senelik nispeten sakin ve savaşız iktidar süresini göz önünde bulundurursak eğitim faaliyetlerinin çok yavaş ve az ilerlediği kanaatine varırız. Muhammed Zahir Şah'ın hükümeti 17 Temmuz 1973'te kendisi Avrupa'da iken amcaoğlu ve eniştesi olan Davut Han tarafından askeri bir darbe sonucu devrilmiş ve padişahlık sistemi yerine cumhuriyet sistemi getirilmiştir. (Kamgar, 2008)

3.3.5. Muhammed Davut Han Dönemi (1973-1978)

Muhammed Davut Han 1973 yılında amcaoğlu Muhammed Zahir Şah'ın hükümetini savaşız bir askeri darbe ile devirdikten sonra cumhuriyet sistemini kurarak 1978'e kadar cumhurbaşkanlık yapmıştır. Onun başkanlık döneminde eğitim alanında yaşananları şöyle özetleyebiliriz:

1973 yılında yeni 18 köy okulu, 9 ilkokul, 10 ortaokul ve 7 lise açılmıştır. 23 tek öğretmenli köy okulu iki öğretmene ve 20 iki öğretmenli köy okulu üç öğretmene ve 29 köy okulu ilkokula yükseltilmiştir. Hayat İçin Eğitim Milli idaresi daha kapsamlı hale getirilerek 108 okuma yazma kursu, 127 öğretmen ve 3500'den fazla öğrencisi ile devlet dairelerinde okuma yazma öğrenme faaliyetlerine başlamıştır. 109 Afgan öğrenci burslarla yurt dışına gönderilmiştir. Eğitim bakanlığının 42 memuru seminerler ve konferanslara katılmak için dış ülkelere gönderilmiştir. Üniversite hocaları UNICEF bursları çerçevesinde görgü ve deneyimlerini arttırmak için Sovyetler Birliği, ABD, Yugoslavya, Bulgaristan, Avustralya ve Mısır gibi ülkelere gitmişlerdir. (Mukaddes Barukzai, 2013)

1974 yılında eğitimde yeni reformlar yapılmıştır. Bu reformlar maddeler halinde özetle şu şekilde olmuştur:

1. Öğrencilerin lise eğitimine daha hazırlıklı başlayabilmeleri için ilkokul 6 yıldan 8 yıla çıkartılmıştır.
2. Eğitimde nitelik ilkesine daha iyi ulaşmak amacı ile okula başlama yaşı 6 ve 7 yaş olarak belirlenmiştir.
3. Ortaokul eğitimi kaldırılmıştır. 7. ve 8. sınıflar ilkokul eğitimine eklenmiştir.
4. İlkokulun 7. ve 8. sınıfları müfredatına çevre ve meslek dersleri de eklenmiştir.
5. İlkokul mezunları giriş koşulları, ihtiyaç ve insan gücü değerlendirilmesi sonucu ortaöğretim kurumları olan genel ve meslek liselerine sınav ile alınmıştır.
6. Liselere giriş sınavını kazanamayanlar ihtiyaca göre kısa süreli meslek kurslarına alınmış veya serbest mesleklerde çalışmışlardır. Bu iki gurup ülkenin vasıflı ve yarı vasıflı okuryazar işçi sınıfını oluşturmuştur.
7. Kamu ve özel sektörde insan kaynakları ihtiyaçlarını genel ve mesleki eğitimin dengeli bir şekilde karşılayabilmesi amacı ile lise eğitimi 3 yıldan 4 yıla çıkarılmıştır.
8. Bütün ülkede meslekleri güçlendirmek için Lise eğitiminde en az son sınıf (12. sınıf) fen ve sosyal bilimler olarak iki bölüme ayrılmıştır.
9. İnsan kaynakları gereksinimlerini daha iyi karşılamak için bazı genel liseler araştırmalar ve değerlendirmelerden sonra meslek liselerine çevrilmiştir.
10. Mesleki ortaöğretim süresi ortalama 4 yıl olmuştur. Mesleklerin türü ve eğitim programına göre bu süre çoğaltılabilir veya azaltılabilir olmuştur.
11. Genel ortaöğretim eğitiminden sonra üniversiteye giriş sınavı yapılmaz; bu sınav sonucunda öğrencilerin bir kısmı üniversiteye diğer bir kısmı da öğretmen yetiştirme okullarına alınır, meslek okulu mezunlarının bir kısmı özel meslek sınavıyla üniversiteye alınır diğer kısmı da iş hayatına atılma uygulaması başlatılmıştır. (Kamgar, 2008)

1974 ve 1975 yılları arasında Farah ziraat meslek lisesi, 700 öğrenci kapasiteye sahip Kabil teknik lisesi, yardımcı mühendis enstitüsü, müzik lisesi, beden eğitimi enstitüsü, 90 köy okulu, 25 ilkokul, 190 okuma yazma kursu

Kabil'de, 41 okuma yazma kursu Bağlan'da ve 34 okuma yazma kursu Kohdamen'de açılmıştır. Bütün bu kurs öğrencilerine okuma yazma, hesap, öğretmen kitabı ve çalışma kitapları dağıtılmıştır. Yüzlerce köy okulu ilkokula, ilkokul ortaokula ve birkaç genel lise meslek lisesine dönüştürülmüştür. Onlarca meslek kursları merkez ve vilayetlerde kurulmuştur. Kabil üniversitesinde 742'si kız olmak üzere toplam 7798 öğrenci okuyor ve 639 yerli ve yabancı öğretim üyesi görev yapıyordu. Onlarca öğrenci İngiltere, ABD, İran, Almanya vs. ülkelere okumak için gönderilmiştir.

Yeni reform çerçevesinde şu maddeler getirilmiştir:

1. Zorunlu genel eğitim
2. Merkezi eğitim sistemi
3. Eğitimde ekonomik iyileşme
4. Eğitim ve öğretimde kademeleşme
5. Yeni müfredat
6. Öğretmen eğitimi
7. Kitap ve eğitim malzemeleri sağlanması
8. Dillerin teşviki ve gelişimi
9. Değerlendirme
10. Okuma yazma eğitimi
11. Eşit ve dengeli eğitim
12. Beden eğitimi
13. Okul dışı eğitim faaliyetleri
14. Öğretmen ve veli dernekleri
15. Devreler arasında eğitim devamlılığı (Farhang, 1988)

Tablo 3.7'de 1975 ve 1976 yılları arasında eğitim istatistikleri sunulmuştur.

Tablo 3.7: 1975 ve 1976 Yılları Arası Eğitim İstatistikleri

No	Okul Türü	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı
1	Köy okulu	1912	148000
2	İlkokul	1517	546000
3	Ortaokul	512	113000
4	Lise	197	60000
5	Meslek okulu	17	5800
6	Darül Muallimin	10	4000
7	Dini okul (Medrese)	19	3700

8	Yükseköğretim kurumları	14	8300
Toplam		4198	888800
Okullarda Toplam Öğretmen Sayısı		12400	

Kaynak: Afganistan Eğitim Bakanlığı, İrfan Dergisi 49. Yıl, Sayı: 1, 1971

Tablo 3.7’de 1975 ve 1976 yılları arasında eğitim istatistikleri mesleki eğitim kurumlarının önceki yıllara göre arttığını göstermektedir.

1976 yılında Afganistan Cumhuriyeti yeni anayasası yapıldıktan sonra devlet yapısında Yükseköğretim Bakanlığı kurulmuş ve bütün yükseköğretim kurumları ve enstitüler bu bakanlığa bağlanmıştır. Afganistan cumhuriyeti anayasası 10. maddesinde “Halka hizmet edecek teknik ve bilimsel personel yetiştirmek amacı ile zorunlu ilköğretim, genel ve mesleki ortaöğretim ve yükseköğretim eğitiminin sağlanması, yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi” ibaresi geçiyordu.

Devletin bir planı çerçevesinde, beş yılda topluma yeni mühendisler kazandırmak amacı ile mühendislik fakültesi 1066 yeni öğrenci almıştır. Bu yılda Kabil üniversitesinde 75 yabancı öğrenci okumakta ve 35 yabancı araştırmacı bilimsel araştırmalar yapmaktaydı. Memurların eğitim düzeylerini yükseltmek için Herat, Kandahar, Gazni, Helmand, Belh ve Nengrahar vilayetlerinde gece okulları açılmıştır. Öğretmenlerin ders anlatma kabiliyetlerini geliştirmek ve yeni kitapları tanıtmak amacı ile 51663 öğretmen, müdür yardımcısı ve müfettişe eğitim ve öğretim seminerleri düzenlenmiştir. 3411 kişi 8. sınıf mezunu meslek okullarına alınmıştır. Liseye geçiş sınavını kazanamayan öğrencilere başkentte 12 adet meslek öğretme kursu kurulmuştur. Muhasebe ve ziraat enstitüleri açılmıştır. 1318 kişi öğretmen okullarından mezun olmuştur. Okul öncesi eğitime önem verilmiştir. Öğretmen yetiştirme akademisinde anaokulu öğretmenliği sınıfları oluşturulmuş ve 75 öğrenci ile eğitimine devam etmiştir. Başkentte 11, vilayetlerde 14 anaokulu mevcuttu. Öğretmen yetiştirme akademisinde lisansı olan öğretmenlere lisansüstü eğitim programları düzenlenmiştir. Kadınlar Derneği, Afganistan Kadınlar Örgütü adı altında yeni teşkilatlanmaya gitmiş ve vilayetlerde danışma, aydınlatma, hayırsever, sanatsal ve hukuki komiteler kurmuştur.

Davut Han hükümeti 27 Nisan 1978’de komünist partilerin askeri darbesi ile yıkılmış ve kendisi de öldürülmüştür. (Kamgar, 2008)

3.4. Komünist Partiler Döneminde Eğitim (1978-1992)

3.4.1. Nur Muhammed Taraki ve Hafizullah Emin Dönemi (1978-1979)

Nur Muhammed Taraki 27 Nisan 1978 tarihinde devrimci konseyi başkanı ve başbakan tayin edilmiş ve Temmuz 1979'a kadar bu görevde kalmıştır. Bu tarihte Hafizullah Emin'in emri üzerine öldürülmüştür. Hafizullah Emin de 100 gün Afganistan cumhurbaşkanı olarak kalmış ve 27 Kasım 1979 tarihinde Ruslar tarafından yapılan komando baskınında öldürülmüştür. Hükümetleri döneminde eğitim düzeni ve gelişimini dönemin yetkilileri dilinden aktaralım:

Halk devleti büyük Nisan devriminden sonra yükseköğrenim kurumlarını ve üniversiteleri yeniden inşa ve tamir etmek için birçok projeye imza attı. Aynı zamanda siyasi, ekonomi ve sosyal amaçlar sadece toplumun iyiliği ve topluma iyi bir şekilde hizmet sunabilmek için planlanmaktadır. Bu amaçlara ulaşabilmek ancak eğitim ve öğretim kurumlarını işçi kesimin ideolojisine uygun olarak mantıksal ve bilimsel bir biçimde geliştirmeleri gerekmektedir. Büyük Nisan Devriminden sonra Kabil Üniversitesi'nin birçok alanında çok önemli değişimler görünmüş, Hemşirelik Müdürlüğü'nün teklifi üzerine, Milli Eğitim Bakanlığı'nın rehberliği ile dokuzuncu sınıflardan mezun 22 bayan öğrenci hemşirelik okuluna kayıt yaptırıp derslere başladılar. (Kamgar, 2008, s. 101-102)

Davut şah döneminde yüksek lisans programı ve 3 dersin eğitim kapsamında olmasına izin verilmediğinden dolayı bu sistemi yenilemek için bir komite oluşturuldu ve hâlen o üç ders Felsefe, Ekonomi Politikası ve Afganistan Çağdaş Tarihi olarak isim değiştirmiş olup her fakültede ders programı içinde yer almaktadır. (Yükseköğretim Bakanlığı, 7 Savr Yükseköğretim 3 Aylık Dergisi, 1. Yıl, Sayı: 1, 1979, s. 17-18)

1978 yılında üniversitelere kayıt yaptıran öğrenci sayısı 3749 kişinin üstündeydi. Çevre illerden gelen 2019 üniversite öğrencisi yurda kayıt olup aynı yılda okuldan kaydı silinen 47 üniversite öğrencisi yeniden okula kayıt yaptırıldılar. Birinci sınıfta tamamen kaydı silinmiş ve disiplin cezalısı olan 29 üniversite öğrencisine bir daha üniversite sınavına girme şansı verildi. Üçüncü sınıf veya üç üstü sınıflardan kaydı silinen 45 öğrenciye diploması verilmiş ve askeri görevlerini tamamlamak üzere Savunma Bakanlığı'na gönderildiler. 240 öğrenci Sovyetler Birliği'ne bursla gönderildi. 63 akademisyen farklı fakültelerde öğretim üyesi olarak atandı. (Yükseköğretim Bakanlığı, 7 Savr Yükseköğretim 3 Aylık Dergisi, 1. Yıl, Sayı: 1, 1979, s. 17-18)

Eğitim ve Öğretim Bakanlığı 62 adet yeni ilköğretim okulu binası inşa etmiştir. 69 altı sınıflı ilkokulu sekiz sınıflı ilkokula ve 128 köy okulunu ilkokula yükseltmiştir. Aynı yılda 70 tane ilkokulu ortaokula ve 24 tane ortaokulu liseye yükseltmiştir. 60 öğretmen okulları gezmek, eğitim sistemleri hakkında bilgi edinmek ve yabancı dillerini geliştirmek amacıyla Hindistan ve diğer dost ülkelere gönderilmişlerdir.

Liselerde aylık sınav sistemi yerine üç ayda bir ve altı ayda bir sınav sistemi getirilmiştir. Hayrhane'de bir adet gece lisesi açılmıştır. Erkeklere 26 kadınlara 34

adet okuma yazma öğrenme kursu açılmıştır. Toplam 16032 okuma yazma kursu ülke genelinde açılmıştır. Eğitim ve Öğretim Bakanlığı yükseköğretim ve staj burslarından yararlanarak 169 çalışanını yurtdışına göndermiştir. 95 devlet memuru ve öğretmen uluslararası konferanslar ve seminerlere katılmışlardır. (Mukaddes Barukzai, 2013)

27 Nisan 1978 devriminden sonra eğitim öğretim sisteminde temelli değişimler getirilmiştir. (3+3+6) olan on iki sınıflı eğitim sistemi yerine 10 sınıflı eğitim sistemi aşağıdaki şekilde getirilmiştir:

1. İlkokul; birinci sınıftan dördüncü sınıfa kadar
2. Tamamlanmamış ortaokul; birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar veya beşinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar
3. Tamamlanmış ortaokul; birinci sınıftan onuncu sınıfa kadar veya dokuzuncu sınıftan onuncu sınıfa kadar (Afganistan Eğitim Bakanlığı, 1990)

Demokratik Halk Hükümeti devrimin ilk yıllarında eğitimin gelişmesi ve kalitesinin yükselmesi için çaba göstermesine rağmen çok başarılı olamamıştır. Çünkü çoğu zaman okul öğrencileri siyasi mitingler, yürüyüşler, konserler ve toplu programlara götürülüyor ve öğretmenler derslerinde yeni rejimin güzelliklerinden bahsediyordu. Bu da doğal olarak eğitimin asıl amacından uzaklaşmaya sebep olmuştur.

3.4.2. Babrak Karmal Dönemi (1979-1986)

Babrak Karmal'ın hükümet başkanlığına başlaması ile beraber Afganistan Sovyet Kızıl ordusu tarafından tamamen işgal edilmiştir. Karmal'ı savunanlar yeni rejimi Nisan devrimini tamamlayan ve olgunlaştıran yeni bir dönem olarak bilmelerine karşıt, ülkenin Ruslar tarafından işgal edilmesi nedeniyle vatandaşlar bu rejimden ve başındakilerden nefret ederek uzaklaşmaya başlamışlardır. Yeni dönem reform ve yenilenme sloganı ile ortaya çıkmıştır. Bu dönemde eğitim alanında yapılan faaliyetler şöyle özetlenebilir:

1980 yılında Kabil köylerinde 29 yeni okul binası yapılmış ve eğitim ve öğretime başlamıştır. Değişik eğitim kurumlarında Afgan-Sovyet dostluk komiteleri kurulmuştur. Gevheri İlköğretim okulu kreşi inşa edilmiş ve Kabil Üniversitesi filoloji fakültesinde Rus dil ve edebiyat bölümü ve laboratuvarı açılmıştır. Kabil şehrinde 3

okul öncesi eğitim kurumu ve kreş kurulmuş ve Kabil Üniversitesi'nde ikinci öğretim bölümleri açılmıştır. (Kamgar, 2008)

1979-1980 yıllarında üniversite öğrencilerinin sayısı 6100'a ulaşmış ve bu yıllarda 71 kişi ana okul öğretmenliği bölümüne alınmıştır. Bina ve yer eksikliğini gidermek amacı ile 458 okul binası yapılmıştır. İnşaat işi bitmeyen binalar tamamlanmıştır. 65'i erkek ve 32'si ise kız lisesi olmak üzere liselerin toplam sayısı 197'ye ulaşmıştır. Lise öğrencilerin toplam sayısı 85493'u bulmuş, bunun yaklaşık %84'ü erkek öğrenci ve %16'sı kız öğrenciden oluşuyordu. 31132 erkek öğretmen ve 6255 kadın öğretmen ülkedeki okullarda eğitim vermekteydiler. (Afganistan Eğitim Bakanlığı, İrfan Dergisi, 58. Yıl, Sayı: 6, 1980, s. 76-78)

1981 yılında Kabil Tıp Fakültesi, Ebu Ali Sina Devlet Tıp Enstitüsü olarak isim değiştirmiştir. Ülkenin soğuk bölgelerinde 2393 ilköğretim okulu, 476 ortaöğretim okulu mevcut olup bu okullarda 129242 ilköğretim öğrencisi ve 10362 ortaöğretim öğrencisi eğitim almakta idiler. Yine 1981 yılında ilk kez öğretmenlere yönelik bilim ve metodoloji konferansları ve mastır programları Amani Lisesi konferans salonunda başlatılmıştır.

Yükseköğretim ve Mesleki Eğitim Bakanlığı (şimdiki Yükseköğretim Bakanlığı) aşağıdaki kurumlara sahip olmuştur:

1. Kabil üniversitesi rektörlüğü
2. Politeknik enstitüsü
3. Nengrahar üniversitesi (önceden tıp fakültesi idi)
4. Mesleki eğitim kurumları (Afganistan Eğitim Bakanlığı, İrfan Dergisi, 58. Yıl, Sayı: 6, 1980, 76-78)

1981 yılında Konkur Sınavı'na (yükseköğretim giriş sınavı) girecek adayların sayısı 10169 kişiyi aşıyordu ve bunların 8628'i Kabil liselerinden mezun ve 1541'i de diğer illerden katılmıştır. Kız adayların sayısı 3483 kişiyi aşmıştır. (Afganistan Eğitim Bakanlığı, 1990)

Bu yıl içinde 28 adet ortaokul liseye ve 32 ilkokul ortaokula yükselmiş ve 7 ayrı ilde 7 yeni lise inşa edilmiştir. Yine bu yılda 3649 öğrenci 14 ayrı öğretmen yetiştirme kurumlarına alınmışlardır. Bunlardan 2477 kişi fen bilimler bölümünde, 1172 kişi sosyal bilimler bölümünde ve 41 kadın öğrenci anaokulu bölümünde

eğitimlerine başlamışlardır. Mastır (yüksek lisans) programının ilk mezunlarının sayısı 59 kişiyi bulmuştur. 817 yeni öğretmen bu programın kurslarına eğitimlerine başlamışlardır. Zargüne, Malalay, Gazi Eman Hayrhane, Rahman Mine ve Zeyneb-i Hutaki adları ile yeni anaokulları açılmıştır.

Planlar çerçevesinde 550 bin kişi okuma yazma öğrenme kurslarında eğitim alıyordu. Bu yılda ülkede kamu, sivil ve orduya yönelik 28 bin okuma yazma öğrenme kursu, 19 bin öğretmen ve idareci ile eğitim hayatına devam etmiştir. Çocuklara yönelik 25 adet okuma yazma öğrenme kursu Kabil'in farklı bölgelerinde açılmıştır. 784 eğitim ve öğretim programı, Eğitimin Sesi programı radyodan ve 190 eğitim ve öğretim programı televizyondan yayınlanmıştır. (Afganistan Eğitim Bakanlığı, 1990)

Kabil Üniversitesi ikinci öğretim Konkur Sınavı'na 205 kişi katılmış ve hepsi seçtikleri bölümün ikinci öğretimine yerleştirilmişlerdir. Kabil Üniversitesi 12 fakülte; Fen Bilimleri, Ziraat, Mühendislik, Eczacılık, Veterinerlik, Yer Bilimi, Hukuk, İktisat, Dil ve Edebiyat, Sosyal Bilimler, ilahiyat, Eğitim fakülteleri, 61 bölüm ve 49 ihtisas birimleri ve ikinci öğretim olarak İktisat, Tarih, Peştuca ve Farsça Dil ve Edebiyatı bölümleri, İşçilik Eğitimi kurumu ile eğitim hayatına devam etmiştir. Bunların yanı sıra aynı yılda ziraat fakültesinde Toprak Bilimi, Agroşimi, Bitki Sulama ve Bakım bölümleri; sosyal bilimler fakültesinde Felsefe, Arkeoloji, Sosyoloji bölümleri; dil ve edebiyat fakültesinde Müzik ve Drama bölümleri açılmıştır.

Tablo 3.8'de 1980-1981 akademik yılında Kabil üniversite fakültelerinde kayıtlı ve mezun öğrenci sayısı gösterilmiştir.

Tablo 3.8: 1980-1981 Akademik Yılında Kabil Üniversitesi Öğrenci Sayısı

<i>Öğrenci Sayısı</i>				
<i>Kayıtlı</i>	<i>Devam Eden</i>	<i>Başarılı</i>	<i>Sınıfta Kalan</i>	<i>Mezun</i>
7569	6776	5694	1082	1168

Kaynak: Kamgar, Afganistan Eğitim Tarihi, 2008

Tablo 3.8'de Kabil Üniversitesi öğrenci sayısı Zahir Şah dönemine göre arttığı gözlemlenmektedir. Bu yılda Kabil Üniversitesi'nde 472 öğretim üyesi görev yapmaktaydı. (Kamgar, 2008)

Yine aynı yılda Nengrahar Üniversitesi'nde en yüksek akademik organ olan Bilim Kurulu birimi kurulmuştur. 1981 yılında Nengrahar Üniversitesi'nin Mühendislik Fakültesi 67, Eğitim ve Öğretim fakültesi 192, Ziraat fakültesi 175 yeni öğrenci almıştır. Bu yılda Ziraat ve İktisat enstitüleri birinci sınıf öğrencileri ve kamu memurlarından oluşan toplam 40 kişiyi yükseköğrenim için Sovyetler Birliğine göndermiştir. Yine onuncu sınıf öğrencilerinden 35 kişi pedagojik teknikler eğitimi, dokuzuncu sınıftan 40 kişi işçilik eğitimi için Sovyetler Birliğine gitmişlerdir. (Andeşmend, 2011)

Kabil Üniversitesi'nde Afgan-Sovyet dostluk evi açılmıştır. Mühendislik fakültesinin eğitiminin Politeknik Üniversitesi'nde devam etmesi Kabil rejimi tarafından onaylanmıştır. Kabil Üniversitesi'nde Mühendislik Fakültesi 1985 yılında kapanmıştır. Denilmeli ki Kabil Üniversitesi'nde 44'ü Sovyetler Birliğinden, 5 Rus tercüman, 6 Alman, 3 Küba vatandaşı ve 7 kişi Birleşmiş Milletler uzmanından oluşan toplam 64 yabancı hoca görev yapmaktaydı.

1982 yılında toplam 5 yeni anaokulu açılmıştır. Bu beş anaokulunun biri yüz kişilik kapasite ile Kabil İşçi kasabasında, ikincisi 250 kişilik kapasite ile Hoşhal Han'da, üçüncüsü 250 kişilik kapasite ile Tahhar vilayetinde ve diğer ikisi de Ferah ve Gur vilayetlerinde açılmıştır. Ülkenin bütün anaokullarında toplam 4637 çocuk 416 öğretmen tarafından eğitiliyordu.

Aynı yılda toplam 12 ilkokul açılmıştır. Bu okulların biri Pervan, üçü Herat ve yedisi Bedeşan vilayetlerinde inşa edilmiştir. 32 tane ilkokul ortaokula yükseltilmiştir. 13297'si kız öğrenci ve 22595'i erkek öğrenciden oluşan 35892 çocuk birinci sınıfa kayıt yaptırılmıştır. Aynı zamanda 8 tane yeni lise tesis edilmiş, 33 ilkokul ortaokula ve 27 ortaokul liseye dönüştürülmüştür. 1982 yılında UNESCO'nün maddi desteği ve Teknoeksport Kurumu'nun anlaşmasıyla Seyit Cemalettin Öğretmen Yetiştirme Kurumu bünyesinde 4 yıllık Pedagoji Enstitüsü açılmıştır. Bu enstitü 18 Rus, 36 Afgan öğretim üyesi ile eğitim faaliyetine devam etmiştir.

6100 öğrenci Konkur Sınavı'yla (üniversiteye giriş sınavı) 14 farklı Öğretmen Yetiştirme Kurumu'na farklı bölümlere yerleştirilmişlerdir. 81 üniversite öğrencisi özel sınavlardan geçerek yüksek lisans programlarına kayıt olmuşlardır.

44 öğrenci yükseköğrenim bursu ile Sovyetler Birliğine gönderilmiştir. (Afganistan Eğitim Bakanlığı, 1990)

Bu yıl içinde ülkede 32000 okuma yazma öğrenme kursu mevcut olup bu kurslarda 1697500 erkek ve kadın eğitim almaktaydı. (Kamgar, 2008)

247 üniversite öğrencisi hazırlık sınıflarından Sovyetlere, 16 öğrenci Demokrat Almanya'ya ve 10 öğrenci Bulgaristan'a gönderilmiştir. 1519 dilekçeye pasaport iadesi yapılmıştır. 30 öğrenciye askerlik erteleme izni verilmiş, 11 Peştunistan bölgesi öğrencisine ülkenin üniversitelerinde kayıt yapma izni verilmiştir. Irak'tan 3, Filistin'den 11, Türkiye'den 4 ve daha 40 yabancı öğrenciye ikamet izni ve 24 öğrenciye giriş çıkış vizesi verilmiştir. Kabil merkez yurdunda öğrenciler için siyasi görüş paylaşım ve aydınlanma odaları kurulmuştur. (Afganistan Eğitim Bakanlığı, 1990)

1983 yılında; ülkede 380 binden fazla kişinin 18 bin okuma yazma öğrenme kursunda 18 bin öğretmen tarafından eğitim almaktaydı. 1984 yılında öğretmenleri profesyonel bir şekilde eğitmek amacıyla eski Öğretmen Yetiştirme Kurumu yerine Kabil Pedagojik Enstitüsü açılmıştır. Aynı zamanda yüksek lisans programı da bu enstitüye devredilmiştir.

Bu dönemde eğitim müfredatında da ciddi değişiklikler yapılmıştır. Yeni sistemin 7.– 12. sınıfların müfredatında şu derslere yer verilmiştir:

1. Siyaset bilimlerinin genel tanımlanması
2. Toplumun ekonomi ve sosyal yapısı
3. Sosyalizm ve dünyada kazanımları
4. Toplumsal sınıflar ve sınıf mücadelesi
5. Emperyalizm veya sömürü sistemi
6. İşçi sınıfının devrimci hareketi
7. Sosyalist devrim
8. Sovyetler Birliği komünizm partisinin tarihi
9. Kamu malı halkın üretim kaynağına nasıl dönüştürülür
10. Sosyalizmin en yüksek aşaması komünizm
11. Devlet ve devrim
12. Sosyalizm bloğunun haklı savaşı ve Batı bloğunun haksız savaşı

13.Bilimsel sosyalizme göre Mavuzizm ve sapmaları

14.Afganistan Halkı Demokrat Partisi'nin tarihi

15.Afgan-Sovyet dostluk tarihi

Eğitim kurumlarında, özellikle öğretmen yetiştirme kurumları ve üniversitelerde Rus hocalar Tacik ya da Afgan tercümanlar yardımıyla şu dersleri veriyorlardı:

1. Bilimsel sosyoloji
2. Tarihsel materyalizm
3. Diyalektik materyalizm
4. Devrimci hareketlerin tarihi
5. 1919'dan Nisan devrimine kadar Afganistan'ın yakın tarihi

1985 yılında 10 yıllık olan eğitim sistemi 11 yıllık sisteme çevrilmiş ve bu sistem ilk defa Kabil'de M. İtibar Han okulunda uygulamaya koyulmuştur. Okul sistemi 10 sınıflı sistemden 11 sınıflı sisteme aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

1. İlkokul; 1.sınıftan 4. sınıfa kadar
2. Ortaokul; 5. sınıftan 8. sınıfa kadar
3. Lise; 9. sınıftan 11. sınıfa kadar (Kamgar, 2008)

Bu sisteme bir yıl içinde ancak uygulamaya geçilebilmiştir. Bu yılda okulların toplam sayısı 1154 olup 731000 öğrenci bu okullarda eğitim almaktaydı. 1981-1985 yılları arasında 9 bin kişiden fazla yüksek öğrenim düzeyinde, 10 bin kişi orta ve mesleki düzeyde, 4 bin kişi usta işçi düzeyinde eğitilmişlerdir. Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin Merkez komitesi bütün eğitim ve öğretim kurumlarına aşağıdaki metni içeren yazı göndermiştir: "Her öğretmenin eğitim görevlerinden biri de öğrencilerine Afgan-Sovyet dostluğu hakkında bilgi vermektir." (Afganistan Eğitim Bakanlığı, 1990)

1986 yılında yaşı uygun 118631 çocuk birinci sınıfa kayıt olmuş, bunların 60000'i sınır illerde yaşayan kavimlerin çocuklarından oluşuyordu. Genel öğrenci sayısı 700554 kişiye ulaşmıştır. 33 adet yeni okul inşa edilmiş, köy ve kasabalarda 96 tane kapatılan okul yeniden açılmıştır. Toplam 1226 okuldan 540 tanesi köy ve kasabalarda, 117000 öğrenciye eğitim vermekteydi. Yani bu rakam geçen yıla göre %49 artış göstermiştir. Yine bu yılda eğitim ve pedagoji bölümleri mezunu

toplam 1680 öğretmen göreve atanmıştır. Bunlardan 770'i Kabil şehrinde ve kalan 910 kişi diğer illerde görevlendirilmiştir. Belh ve Herat Öğretmen Yetiştirme Kurumları Pedagoji Enstitülerine yükselmiş ve Badahşan'da yeni Öğretmen Yetiştirme Kurumu açılmıştır.

Yeni alınan 1835 öğrenci ile medreselerin (dini okul) toplam öğrenci sayısı 5474 kişi olarak din eğitime devam etmişlerdir. 230'u mezun olup diğer medreselerde din öğretmeni olarak göreve başlamışlardır.

Bu yıl içerisinde 18389 Okuma Yazma Öğrenme Kursu başkent ve diğer illerde açılmıştır. Bu kurslara 371104 kişi alınmış ve bunların 102000'i mezun olmuştur. Daha önce belli sebeplerden dolayı okula gidemeyen çocuklara ilköğretim eğitimini temin etmek için 668 adet Çocuk Okuma Yazma Öğrenme Kursu açılmış ve 12000 çocuk alınmıştır. Ayriyeten vilayetlerde 55 adet çıraklık ve işçi yetiştirme merkezlerine toplam 5395 kişi eğitilmiştir. Bu yılda ülkede 196 adet anaokulu ve kreş ve mevcut olup aynı yılda alınan 8314 yeni çocukla toplam 18000'den fazla çocuk eğitiliyordu.

Demokratik Almanya ve Sovyetler Birliğinden gelen uzmanlar ve öğretim görevlileri karşılıksız olarak eğitim kurumlarında ve üniversitelerde danışmanlık ve eğitim hizmetleri vermiş, bunun yanı sıra Afgan-Sovyet dostluk okullarının yapı ve inşası için 500000 Ruble karşılıksız olarak yardım etmişlerdir. Aynı yıl içerisinde 35400 öğretmen, eğitimci ve eğitim ve öğretim bakanlığı çalışanı ve memur Sovyetler Birliği, Demokrat Alman, Çekoslovakya ve diğer ülkelere uluslararası yardımlarla eğitim amaçlı gönderilmişlerdir. Bu yılda Okuryazarlık Genel Müdürlüğü bünyesinde Mesleki Eğitim Merkezi kurulmuştur. (Kamgar, 2008)

Babrak Karmal Ekim 1986'da parti ve devlet işlerinden alınmış ve Moskova'ya gönderilmiştir.

3.4.3. Dr. Necibullah Dönemi (1986-1992)

Doktor Necibullah Afganistan komünist rejiminin son başkanı olarak tanınıyor. 1986'dan 1992'ye kadar hükümet başkanlığı yapmış ve bu rejimin son bulmasıyla Mücahit grupların kurduğu İslami hükümet Afganistan'a hâkim olmuştur. Dr. Necibullah döneminde eğitim ve öğretimle ilgili yapılan faaliyetler şöyle özetlenebilir:

Afganistan Demokratik Cumhuriyeti Anayasası'nın 56'ncı maddesinde eğitim ve öğretim hakkında şu ibareler yer almıştır:

Afganistan Demokratik Cumhuriyeti'nin her vatandaşı ücretsiz eğitim hakkına sahiptir. Devlet milli kadrolar ve bireyler yetiştirmek amacı ile; cehaleti yok etmek, eğitim ve öğretimi dengeli bir şekilde dağıtmak, anadilde eğitim almak, zorunlu ilköğretim eğitimi temin etmek, genel, teknik, mesleki eğitimin homojen bir şekilde yaymak, yükseköğretim sistemini geliştirmek için gerekli ortamı oluşturur ve destekler. Afganistan Cumhuriyeti'nde yabancı ülkelerin ve şahısların okul açmalarına yasalara uygun olarak izin verilir ve bu okullardan sadece yabancı bireyler yararlanabilir. (Mukaddes Barukzai, 2013, s.133-134)

1987 yılında sınır bölgelerde 19 adet yeni okul açılmış, 29 tane kapatılan okul yeniden faaliyete başlamıştır. Pakistan, İran ve diğer ülkelerden ülkeye geri dönen vatandaşlara eğitim olanakları sağlanmıştır. Bu bağlamda 9 ay içinde 12000 çocuk değişik sınıflara alınmış ve 19 yeni okul bu amaçla açılmıştır. Bu yıl içerisinde 139400 çocuk okula yeni kayıt yaptırmıştır. 106 tane ilkokul, ortaokul ve lisenin açılması ile normal (düz) okul sayısı toplamda 1308 adede yükselmiştir. Bu okullarda toplam 776000 öğrenci eğitim almaktaydı. 443 öğretmen ve 85 memur okullar ve eğitim kurumlarına yeni atanmıştır. 2990 yeni lise mezunu öğrencilerin enstitüler ve öğretmen yetiştirme kurumlarına alınması ile bu kurumların öğrenci sayısı toplam 3497'ye ulaşmıştır. Künerha ve Cevzican'da iki Öğretmen Yetiştirme Kurumu açılmıştır. Belh, Nengrehar ve Herat'ta öğretmen yetiştirme kurumları enstitülere yükseltilmiştir. Pedagojik Yükseköğretim kurumlarının sayısı 18'e ulaşmıştır. Kabil şehrinde 55500 yeni alınan öğrenciyle toplam 334392 öğrenci 174 ilköğretim eğitim kurumlarında eğitim almaktaydı. 408 kişi eğitim ve öğretim çalışanı görgü ve becerilerini geliştirmek için komşu ülkelere gitmiştir. (Kamgar, 2008)

Yine bu yıl içinde okuma yazma öğrenme kursları 16509'a ve öğrenci sayısı 389590'e yükselmiştir. 9 ve 16 yaş arası 10160 çocuk okuma yazma öğrenme kursları ve meslek okullarında eğitimlerine devam etmekteydi. 37 tane yeni anaokulu ve kreş ülkenin bütün şehirlerinde tesis edilmiştir. Böylece okul öncesi eğitim kurumlarının sayısı 237'ye ve öğrenci sayısı 20250'ye yükselmiştir. Bunların yanı sıra medrese ve dini okullarda öğrenci sayısı; 2072 yeni kayıt yaptıran öğrenci ile beraber toplam 6699'a yükselmiştir. (Afganistan Eğitim Bakanlığı, 1990)

1988 yılında ülkeye geri dönen 2100 vatandaşın çocukları okula başlamış ve bu süreçte 44 yeni okul açılmıştır. Bu yeni açılan okulların çoğu mahallelerde

bulunuyordu ve böylece ülkeye dönüş cazip hale getirilmeye çalışılmış ve ülkeye dönenlerin çocukları için eğitim ortamı hazırlanmıştır. Ülkeye dönen 14 üniversite öğrencisi öğretmen yetiştirme kurumlarına alınmış, aynı zamanda ülkeye geri dönen 21 öğretmen, 22 memur, 16 anaokulu çalışanı; yaşları okul çağını aştığından dolayı mesleki eğitim ve kendi alanlarında gelişebilmek için meslek okullarına kayıt edilmişlerdir. İllerden gönderilen raporlara göre 146192 çocuk okula başlamış, okul sayısı 1353'e yükselmiş, okullarda okuyan öğrenci sayısı 857014 kişiye ulaşmış, orta derecede yükseköğretim ve meslek eğitim; alan 1344 öğrenciye İngilizce dilinde sertifika verilmiştir. Aynı yıl içinde başkent ve illerde açılan 16 anaokulu ile beraber ülkede toplam anaokulu sayısı 254'e artırılmış ve bu ana okullarda eğitim alan çocuk sayısı 19382'ye ulaşmıştır.

Bu yılda 17517 adet okuma yazma öğrenme kursu kurulmuştur. Bu kurslarda toplam 375537 öğrenci eğitim almakta olup 3338 kişi mezun olmuştur. Bütün ülkede toplam 2445 okuma yazma öğrenme kursu mevcut olup bu kurslarda eğitim alan kişi sayısı 72166'ye ulaşmıştır. Aynı zamanda 59231 kişi yıl içerisinde bu kurslardan mezun olmuştur. (Afganistan Eğitim Bakanlığı, 1990)

Okullara kalifiye öğretmen yetiştirmek için aynı yıl içinde 161 kişi öğretmen yetiştirme kurumlarına ve 1304 kişi pedagoji enstitülerine alınmıştır. Toplam 4672 öğrenci bu kurumlarda eğitim almaktaydı. 14.sınıf, lisans ve yüksek lisans olmak üzere 9 bölümde eğitimlerine devam etmekteydiler.

Bu yıl içinde uluslararası kurumların yardımıyla toplam 316 öğrenci burs alarak staj ve eğitim için Sovyetler Birliği, Demokratik Almanya, Çekoslovakya, Bulgaristan, Macaristan ve Hindistan'a gitmişlerdir. Aynı zamanda uluslararası kuruluşların değişik programları kapsamında Eğitim Bakanlığının yüksek makam çalışanları Bangkok, Çin ve Hindistan'a gitmişlerdir. (Kamgar, 2008)

Bu senede Afganistan Cumhuriyeti'nin sosyal, ekonomi ve kültürel planlarına göre tarihi şehir Mezar-ı Şerif'te Belh Üniversitesi inşa edilmiş ve bu üniversitede mühendislik, iktisat, ziraat ve edebiyat fakülteleri kurulmuştur. Aynı zamanda Herat Üniversitesi Herat şehrinde tesis edilerek ilk yılda edebiyat ve ziraat fakülteleri eğitim vermiştir. Kabil şehrinde İslami Bilimler Üniversitesi bir kaç

bölüm ile açılmıştır. Faryab Öğretmen Yetiştirme Kurumu da pedagoji enstitüsüne yükselmiştir.

1989 yılında İslami Kız Medresesi Kabil şehrinde açılmıştır. Bu medreseye altıncı sınıf öğrencileri alınarak on birinci sınıfta mezun ediliyordu. Daha sonraları yedinci sınıftan alınıyor ve on dördüncü sınıfa kadar eğitim veriliyordu. Yine aynı yılda bir adet medrese ve Darül-Hifaz (hafızlık okulu) Lağman'da açılmıştır. (Mukaddes Barukzai, 2013)

Teknik ve meslek liseleri öğretmenlerini donanımlı bir şekilde yetiştirmek amacı ile Pedagojik Mühendislik Fakültesi 1989 yılında Meslek ve Teknik okullarının on dördüncü sınıfından mezun olan 50 öğrencisi ile eğitim hayatına başlamıştır. Bu fakültede üç bölüm; Sanatsal Yapılar, Araba Teknik Hizmetleri ve Elektronik Aletler mevcuttu.

1989 yılında 36 yeni okul açılarak toplamda okul sayısı 1401'e yükselmiştir. Bunların 344'ü lise 480'i ortaokul ve 577'si ilkokuldan oluşuyor, toplamda 909870 öğrenci bu okullarda eğitim almaktaydı. 131625 yeni çocuk okula kayıt yaptırmıştır. 2290 öğrenci 11 Öğretmen Yetiştirme Kurumunda ve 1895 öğrenci 5 pedagoji enstitüsünde eğitim almakta olup bunlardan 725 kişi 14. sınıftan ve 280 kişi de lisans olarak mezun olmuşlardır. Ülkede 23 adet İslami Eğitim Medresesi ve Darül-hifaz bulunuyordu. Bunların 12 tanesi dini medrese ve 11 tanesi Darül-Hifaz olup toplamda 9445 öğrenci 501 hoca tarafından eğitim almaktaydı.

1990 yılında tekrar 12 sınıflı eğitim sistemi getirilmiştir:

1. ilkokul; 1. sınıftan 6. sınıfa kadar
2. ortaokul; 7. sınıftan 9. sınıfa kadar
3. lise 10. sınıftan 12. sınıfa kadar (Afganistan Eğitim Bakanlığı, 1990)

Başkentte yetişkin okuma yazma öğrenme kursu sayısı 3022, öğrenci sayısı 63672, öğretmen ve çalışan sayısı 7458, yetişkin ve çocuk mezun sayısı 43676 kişiye ulaşmıştır. İllerde yetişkinler okuma yazma öğrenme kursu sayısı 3800, öğrenci sayısı 60996, çalışan ve öğretmen sayısı 1174, yetişkin ve çocuk mezun sayısı 43676 kişiyi aşmıştır. Yine başkentte çocuk okuma yazma öğrenme kursu sayısı 933, öğrenci sayısı 20774 kişi, mezun sayısı 7384 ve öğretmen sayısı 377 kişiye ulaşmıştır. (Kamgar, 2008)

Şirpur ikinci öğretim okulunun mezun sayısı 63 kişiydi. Nengrehar Üniversitesi Bayezid-i Roşan adı ile ülkenin ikinci uzman bireyler ve bilimsel kadrolar yetiştiren kurumu olarak bu yılda Ziraat, Mühendislik, Eğitim ve Edebiyat fakülteleri ile hayatına devam etmiştir. Mesleki ve teknik personel ve işçi yetişmesi amacı ile Eğitim ve Öğretim Bakanlığı bünyesinde Teknik ve Mesleki Eğitim Müdürlüğü kurulmuştur. (Andeşmend, 2011)

Bu müdürlük teknik liseleri, meslek liseleri ve yüksek teknik okullarını idare ediyordu. Teknik eğitim sisteminde, 9 tane yüksek teknik okulu, 15 tane meslek lisesi ve 20 tane teknik lisesi faal olup 70 farklı teknik ve meslek dalında öğrencileri 14. sınıfa kadar, bakalorya diplomalı ve usta işçi seviyesinde yetiştirerek topluma kazandırıyor. Yüksek teknik okullarda eğitim süresi 5 yıl, meslek okullarında 4 yıl ve teknik liselerde 1-3 yıl arasındaydı. (Afganistan Eğitim Bakanlığı, 1990)

Ülkenin savaş ve zor siyasi durumu Doktor Necibullah'ı cumhurbaşkanlıktan çekilme mecburiyetinde bırakmış ve 1992 yılında Birleşmiş Milletler Kabil Temsilciliğine sığınmıştır.

3.5. Mücahit Guruplar Döneminde Eğitim (1992-1996)

Mücahit gurupların kurdukları İslami devletin eğitim politikası, Afganistan halk demokratik partisi hükümeti son bulmasından iki ay sonra devlet başkanı tarafından açıklanmıştır. İslam Devleti Başkanı Burhaneddin Rabbani 28 Haziran 1992 yılında Peşaver anlaşmalarına dayalı mücahitlerin arasını düzeltmek amacıyla devlet başkanlığını üstlenmiş, ilk politikasında eğitim hizmetlerinin devletin en önemli vazifelerinden bilmiş ve eğitim müfredatının İslam dinin çerçevesinde olmasını vurgulamıştır:

İslam Devleti, ülkede her vatandaşın ve gencin ücretsiz bir şekilde eğitim alabilecekleri ortamı oluşturmak için çaba sarf edecektir. Çocukların eğitimi ve zihinlerinin gelişmesi ülkemizin en değerli sermayesi olup İslami eğitim çerçevesinde olduğu müddetçe toplumun inkişafı ve İslami İnkılab'ın getirilerinin korunmasında önemli bir faktör olduğuna inanıyoruz. Eğitim müfredatını İslam usulü ve toplumun yaşam ihtiyaçlarına göre tasarlamaktayız. Eğitimin niceliği ve niteliğini yükseltip ve ülkeyi uygunsuz eğitim sisteminden kurtaracağız. Eğitim seviyesinin yükseltilmesi, okulların ve üniversitelerin çoğaltılması, eğitim kurumlarının modern olması yeniden yapım planımızın en başında gelmektedir. Eğitimimizin mesleki, profesyonel ve teknik çalışmaları memleketimizin imar ve inkişafı doğrultusunda olabilmemesinin son derece önemli olduğunu düşünüyoruz. Cehalet ve eğitimsizliği yok edebilmek ve halkımızın eğitimden yararlanması için köy, kasaba ve şehirlerde

eğitim merkezleri ve İslami eğitim veren camiler yapıyor, olanları da geliştiriyoruz. İslam Devleti'nin dikkat ve teveccüh gösterdiği şey eğitim almak isteyenler için ülkenin her yerinde dini medreseler ve tahsil alabilme ortamları oluşturmaktadır. İslam Devleti, toplumun ihtiyaçları arasında kadınlara eğitim vermek ve onların İslam dini tarafından verilmiş eğitim hakkını korumak ana hedefleri içerisinde olduğunu unutmamış; ta ki onlar da yaşadıkları toplum içerisinde ve yetiştirdiği nesilleri iyi terbiye edebilmek için kendilerine düşen görevi yerine getirebilsinler. (Andeşmend, 2011, s.213-214)

İslam Devleti başkanı, hükümet kurulmasından iki ay sonra eğitim düzeni hakkında söz verdiği halde ülkenin her yerinde -özellikle başkentte- eğitim yok olmaya sürüklenmiştir. İslam Devleti 28 Nisan 1992'de Halk Demokratik Partisi hükümetinin başkan yardımcısı Abdürrahim Atif tarafından Milli Cephe'nin başkanı Sibgatullah Müceddedi'ye bütün gücü devretmesi ile kurulmuştur. Ancak bu güç devrinden sonra da yeni hükümette ne teslim veren Abdürrahim Atif ne de hakimiyet ve iktidar sahibi Sibgatullah Müceddedi gerçek anlamda iktidar ve sorumluluk sahibi olabilmiştir. Daha hükümetin ilk aylarında başkentte ve diğer illerde mücahitler farklı partiler, Halk Demokratik Partisinin dalları ve bu partinin silahlı devlet kuvvetleri arasında bölünmüştür.

Başkentte devletin yıkılışı ve diğer vilayetlerde farklı siyasi ve askeri guruplar ve bölgesel hükümet merkezlerinin oluşumu; kanlı çatışma ve savaşların başkente kadar gelmesine yol açmıştır. Bu iç savaşın arkasında komşu ülkelerin eli olmuş ve en çok Pakistan bu savaşı alevlendirip daha büyümesine neden olmuştur. Diğer bir yandan ülke bölgesel hükümetlere bölünmüş ve her bir hükümet mücahit birlikler, cihat komutanları ve Halk Demokratik Partisi tarafından kendi istekleri gibi yönetilmiştir.

Böyle bir dönemde en çok zarar gören eğitim olmuştur. Kabil'de pek çok okul, medrese ve eğitim kurumlarının binaları askeri kışlalar ve silahlı kuvvetlerin ana merkezleri haline gelmesi sonucu bu okulların kapıları öğrenciler ve eğitime kapanmıştır. İstikrarsızlık, savaş ve güvensizliğin olması bu dönemde başkent'in farklı bölgelerinde öğrencilerin eğitim hakkını ellerinden almış, okul ve eğitim kurumlarının binaları savaşlar sonucunda tahrip olmuştur.

Bu yıllarda kız öğrenci, öğretmen ve akademisyenlerin sayılarında eksilme olmuştur. İslam Devleti döneminde bayanların eğitim görmeleri daha da kötüye gitmiş 1990 yıllarında kadın öğretmen sayısı 36700 iken bu sayı 1993 yılında 3000'e düşmüştür.

İslam Devleti döneminde başkentten bağımsız olarak illerde eğitim farklı sistemlerle devam etmiş, eğitim düzeni mücahit komutanlar ve hâkim olan gurupların istekleri ve politikaları doğrultusunda sürdürülmüştür.

İslami İnkılap Hareketi lideri Muhammed Nebi Muhammedi ve İslam Partisi lideri Muhammed Yunus'un hâkim oldukları bölgelerde kızların ve kadınların okullara ve eğitim kurumlarına girmeleri yasaklanmıştır. Dikkat edilmesi gereken husus 90'lı yıllarda (mücahitlerin devleti dönemi) öğrenci ve okulların sayısı çoğalmıştır. Bu çoğalma daha çok illerde görülmüş olup bunun nedeni de Demokratik Halk Partisinin hâkim olduğu son yıllarda okulların tamir edilmesi, yurt dışında yaşayan vatandaşların memlekete dönüşü ve aynı zamanda yurt dışında bulunan bazı eğitim kurumlarının mücahitler vasıtasıyla ülkenin içine getirilmesi olmuştur. Demokratik Halk Partisinin hâkim olduğu son yılda (1991 yılı), 21200'ü kız öğrenci olmak üzere toplam 628000 öğrenci 577 ilköğretimde eğitim görüyordu. 1993'te ilköğretim öğrenci sayısı 684000 civarında olmuştur, ki bu sayının 74670'ini kız öğrenciler oluşturmuştur. Bu sayı okul çağında olan kız çocuklarının %11'ine tekabül ediyordu. Okullarda görev yapan öğretmen sayısı 7500'ü kadın olmak üzere 23000'i bulmuştur.

Sonraki yıllarda (1994 ve 1995'lerde) ilköğretim öğrencisi sayısı yaklaşık olarak 628680'e (168820 kız öğrenci) düşmüş, 4586 erkek öğretmen ve 6663 kadın öğretmenle eğitimlerine devam etmiştir. Ortaokul ve liselerde öğrenim gören ve eğitim verenlerin sayısı 283340 öğrenci (85692 kız), 5926 erkek öğretmen ve 6522 kadın öğretmenden oluşmuştur. Bu öğrencilerin arasında 200000'e yakın öğrenci başkent Kabil okullarında eğitim görüyordu. Öğretmen yetiştirme hususunda ise; 5300 kadın ve erkek öğrenci öğretmen yetiştirme kurumlarında eğitim görüyordu. Bu dönemde okulların kitap, kırtasiye ve diğer eğitim malzemeleri eksikliği hep devam etmiştir. (Andeşmend, 2011)

İslam Devleti'nin bir diğer faaliyeti 90'lı yılların başında ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarının çoğalması ve geliştirilmesi olmuştur. İlçelerde onlarca ortaokul liseye dönüştürülmüştür. Bazı illerde ise yükseköğretim kurumları ve üniversiteler inşa edilmiştir. Bağlan üniversitesi 1993 yılında iki fakülte edebiyat, sosyal ve fen bilimler fakülteleri ile kurulmuştur. Kunduz Öğretmen Yetiştirme Kurumu 1994'te enstitüye dönüşmüş ve bu enstitü eğitim ve ziraat fakülteleri ile

eğitim faaliyetine devam etmiştir. Abdullah İbn-i Mesut üniversitesi 1994 yılında Tahhar vilayetinin merkez ilçesi olan Talıkan'da inşa edilmiştir. Bu üniversite İslami Cemiyet Partisi'ne ait olup mücahitlerin devleti kurulduktan sonra yükseköğretim bakanlığınca Peşaver'den Tahar'a taşınmıştır. Bamiyan üniversitesi 1996 yılında iki bölüm; ziraat ve eğitimden oluşmak üzere Bamiyan şehrinin merkezinde kurulmuştur. Nancy Dupree (Peşaver'de olan Afganistan yayın merkezi müdürü) hazırladığı rapora göre "1995 yılında yükseköğretim kurumlarında toplam öğrenci sayısı 10700 kişiden ibaretti. Bunların 7700'ünü erkek ve 3000'ini kızlar oluşturuyordu. Kabil üniversitesinde 4169 öğrenci (2818 erkek, 1351 kız), Nengrehar üniversitesinde 1300 öğrenci (1270 erkek, 30 kız), Herat üniversitesinde 480 öğrenci (340 erkek, 140 kız), Kandahar üniversitesinde 180 öğrenci (165 erkek, 15 kız) ve Ummehat-ul Müminin üniversitesinde 250 kız öğrenci okuyordu."

Ülkenin eğitim düzeyi nitelik açısından son derece kötü olduğu halde okullar ve eğitim kurumlarını çoğaltma süreci İslam Devleti tarafından devam etmiştir. Eğitimi en çok olumsuz etkileyen istikrarsızlık ve güvenlik sorunları yanı sıra okullar ve yükseköğretim kurumları öğretmen ve akademisyen eksikliği ile karşı karşıya kalmıştır. Özellikle ilçelerde öğretmen maaşları zamanında ödenememiştir. Bazen de okullar bütçesi ve öğretmen maaşları bölgesel iktidar sahibi kişiler tarafından gasp edilmiştir. Bazı bölgelerde okul öğretmenlerinin maaşı aylarca ödenememesi öğretmenlerin görevden ayrılmalarına sebep olmuştur. Okullar ve yükseköğretim kurumlarında kitap ve eğitim araçları eksikliği hep mevcut olmuştur. Pek çok okul ve öğretim kurumu ihtiyacı olan bir binaya bile sahip olamamıştır. Afganistan eğitim sistemi ve düzeni iç savaşlar ve istikrarsızlık döneminden önce bile uluslararası yardımlara ihtiyacı olmuştur. İç savaşlar döneminde eğitimin gördüğü zararlar bu ihtiyacı kat kat artırmıştır.

Başkentte ve bazı illerde UNISCO, UNICEF, Birleşmiş Milletler Geliştirme Programı, WFP, IWO ve Birleşmiş Milletler Göçmen Örgütü gibi pek çok uluslararası organizasyonlar Afganistan eğitimine yardım etmiş olsalar da; bu destekler eğitim sisteminin bünyesine gelen hasarlar ve yıkımlara nispeten çok cüzi kalmıştır.

İslam Devleti 28 Nisan 1992 tarihinde Halk Demokratik Partisi'nin yerine geçtiğinde, 80'li yılların savaşları sonucu 2000'e yakın tahrip veya tamamen imha olunan okullar yeniden yapılamamıştır. Tam tersi mevcut sistemde de büyük çatlaklar meydana gelmiştir. İmha olunan okulların yeniden inşası ve eğitim düzenine koyulması mezkûr devletin en önemli sorumluluklarından olmasına rağmen Kabil'de devletin içinde ve dışında olan farklı gruplar arasında cereyan eden savaşlar buna mani olmuştur. Eğitim bakanlığının verdiği rapora göre 1995 yılında Başkent Kabil'de okul ve eğitim kurumları binalarının %60'ı vilayetlerde ise %70'ine kadar savaştan zarar görmüş veya tahrip olmuştur.

İç savaş, kutuplaşma ve istikrarsızlık ortamına rağmen İslam Devleti kısmen de olsa eğitim kurumlarını koruma ve kapanmaması için gayret göstermiştir. Devlet içinde ve dışında olan Partiler ve farklı mücahit gurupların eğitim ve kızların okulagıtmesi hakkında farklı yorumlar ve düşünceleri olmasına rağmen devletin resmi politikasında kızların eğitime karşı herhangi bir kısıtlama olmamıştır. Savaşın az veya olmadığı bölgelerde kız okulları öğrencilere açık ve üniversitelerde kız öğrenciler eğitimlerine devam etmişlerdir. Güvensizlik ve savaş kızların okul ve üniversite ve kamu kuruluşlarında bulunmalarını sınırlı kılmıştır.

Mücahit gurupların devleti 1995'te Kabil üniversitesinin yıkılmış binasını tamir etmek için adımlar atmıştır. Bu yıl içerisinde bazı gurupların savaşta yenilmesi sonucu başkentte kısa bir müddet savaş durmuş ve bazı okul ve eğitim kurumlarının kapısı öğrencilere açılmıştır. (Andeşmend, 2011)

Sonuç olarak mücahitler döneminde eğitim -özellikle başkentte- çok zarar görmüş ve yok olmaya sürüklenmiştir.

3.6. Taliban Döneminde Eğitim (1996-2001)

Taliban 27 Eylül 1996'de başkent Kabil'i ele geçirmişlerdir. Altı kişilik bir kurul kurarak hükümetlerinin ilk tohumlarını atmışlardır. Bir sene sonra 26 Ekim 1997'de kendi devletlerine Emaret-i İslami (İslam Emirliği) adını vermişlerdir. 20. yüzyılın sonlarında ve 21. yüzyılın başında eğitimin dünyada hızla gelişmeye devam ettiği bir dönemde Afganistan en kötü ve karanlık dönemini yaşamıştır. Başkentte Taliban'ın yerleşmesi sadece eğitimin yok olmasına neden olmamış,

aynı zamanda modernleşme çağı olan 21. yüzyılın başında, bu gurubun çağdaş medeniyet ve modernleşmeye tamamen karşı oldukları anlaşılmıştır.

Aslında Taliban Kabil şehrini ele geçirmeden önce, 1994 ve 1995 yıllarında Güney'de aldıkları bölgelerde okulları kapatıp eğitime karşı düşmanlığını daha önce göstermiştir. Taliban 1994'ün sonlarında Kandahar ve Helmand'ı aldıklarında ortaöğretim okullarını bile erkek öğrencilerin yüzüne kapatmışlardır. Hâkimiyetlerinin ilk yıllarında Afganistan'ın ikinci büyük şehri olan Kandahar'da bir tane bile erkek lisesi bulunmamıştır. Ve sonra Helmand, Gazni, Lugar, Meydan ve diğer illerin erkek öğrenci okullarını kapatmışlardır. Başkent'in eğitim düzenine verdikleri zarar Güney illerin eğitimine vurdukları darbeden daha vahim olmuştur.

27 Eylül 1996 sabahı Taliban başkenti alır almaz okul, yükseköğretim kurumları ve kamu kurumları kadınların yüzüne kapatılmıştır. Okul ve eğitim kurumlarının binaları Taliban'ın askeri kışlaları veya diğer amaçlarla kullanılmaya başlamıştır. Zarguna kız lisesi Taliban tarafından erkek öğrencilerin Darul-Hifaz'ına dönüştürülmüştür. Birleşik milletler tarafından gösterilen tepki sonucunda Taliban dış işler bakanı şöyle demiştir:

Biz askerlerimize bazı sözlerde bulduk; bunlardan biri de kadınların çalışması ve eğitim görmesinin yasaklanmasıdır. Eğer biz bu sözümüzden vazgeçersek askerler cephe hatlarından çekilerek kendi köylerine geri döneceklerdir. Buna göre muhalifler bizim karşımızda oldukları müddetçe onlarla savaşmak için köy ve kabile savaşçılarına ihtiyacımız var ve bu politikayı devam ettirmeye mecburuz ve bu siyasetin değişmesi ancak savaşın bitmesi ile mümkündür. (Müjde, 2002, s. 88)

Fakat Taliban hükümetinin yıkılışına kadar (13 Kasım 2001) okul ve öğretim kurumlarının kapısı kızlara asla açılmamıştır. Unutulmaması gereken bir diğer husus da Taliban şehirleri ele geçirip güvenliği sağladıktan sonra kız okullarını kapatmıştır; oysaki Taliban hükümetinden önce okulların kapatılması güvenli ortam olmadığından kaynaklanmıştır.

20. yüzyılın ikinci yarısında ilk defa hâkim bir devletin yönetiminde kızlar ve kadınların, toplumsal bir düzeyde kamu işlerinde ve okullarda yer alamayarak eğitim haklarının kaybetmeleri; yarım asırlık faal olmaları ardından görülmüştür. Böyle bir durum daha önce -20. Yüzyılda- hiçbir Müslüman veya Müslüman olmayan devletlerde, hatta en geri kalmış ülkelerde ve bedevi toplumlarda bile görülmemiştir. Teknoloji ve bilgisayarın asrı olan 21. yüzyılda toplumdaki nüfusun

yarısını cinsiyet ayırımı yaparak eğitimden mahrum bırakmak Taliban'ın en büyük zulumü olmuştur.

Taliban hükümeti, birleşmiş milletler ve uluslararası toplumun bu ayrımcılığa son verme çağrılarına hiçbir zaman kulak asmamıştır. Taliban bu konuda uluslararası toplumun destek ve çabalarını hiçe saymış, 1997 yılında beş kız okulunun Avrupa Birliği desteği ile Taliban'ın kural ve yasaları çerçevesinde açılmasına izin vermemiştir. Norveç dışişleri bakan yardımcısı, Taliban dışişleri bakan yardımcısı İstanıkzay ile yaptığı bir görüşmede; başkentte Avrupa Birliği tarafından 10 büyük okulun inşa ve imar edilebileceği ve 5 okulun sadece kızlara mahsus olacak şartına bağlı teklifini sunmuştur. Aynı zamanda kızların okula taşıma koşullarını İslami kurallara uygun bir şekilde olacağına söz vermiştir. İstanıkzay bu teklife; İslami Emaret'in bu teklifi kabul edebileceğini, fakat her iki taraftan oluşan bir heyet tarafından konunun incelenmesi gerektiğini söylemiştir. Norveç dışişleri bakan yardımcısı bu cevabı Taliban tarafından kızların okula gidebilmesi için ilk gelişme olduğu düşüncesini Kabil'de bir basın konferansı düzenleyerek açıklamıştır. Fakat Kandahar'da olan Taliban lideri Molla Muhammed Ömer bu teklifi duyduğunda reddetmiştir.

Taliban'ın, kızların eğitime karşı olması ve kadınların toplum içinde etkin olmalarını yasaklaması onların sahip oldukları inançtan kaynaklanıyordu. Fakat bu inancın İslam'da hiçbir zaman yeri olmamıştır. Taliban rejiminin üst makam mensupları bilhusus Dışişleri Bakanlığı medya, yabancı diplomatlar ve uluslararası kuruluşlara okullarının kapatılmasını sadece geçici bir politika olduğunu söylemiş ve bu politikanın herhangi bir inançtan kaynaklanmadığını veya Taliban'ın uzun vadeli stratejisi olmadığını iddia etmiştir. Fakat bu iddialar halk içerisinde bir vaat telakki edilmesin düşüncesiyle yurt içinde Taliban'a ait medya tarafından yansıtılmamış ve sansür edilmiştir.

Bahter Haber Ajansı müdür yardımcısı bu sansürler hakkında şöyle demiştir: "Bu emir bize Kandahar'dan, Taliban Lideri tarafından verildi: Kadınların eğitimi ve çalışması hakkında halka herhangi bir vaatte bulunulmasın. Bu yasa hükümetimizin en önemli unsurlarından biri olup vazgeçilmezdir." (Müjde, 2002)

Taliban Emaret ve hakimiyet yıllarında eğitim sistemi konusunda; ilkokul, ortaokul, lise, yüksekokul ve yükseköğretim gibi farklı eğitim kademeleri ve en çok da okuma yazma öğrenme hakkında yeni yasalar ve düzenlemeler yapmıştır. Taliban eğitim yasasının ikinci maddesinde kadın erkek ayırmaksızın eğitim almak Afganistan vatandaşının hakkıdır ve İlköğretim zorunludur, ibareleri geçiyordu. Bu maddede şu bentlere yer verilmiştir: 1. Bütün Afganistan vatandaşı eşit eğitim ve öğretim hakkına sahiptir. 2. Afganistan İslam Emirliği'nde ilköğretim eğitimi zorunlu ve ücretsiz olup, temel eğitim, ortaöğretim, mesleki eğitim, yükseköğretim, İslami eğitim ve Darül Hifaz'ların (hafızlık okulları) geliştirilmesi ve çoğaltılması Emirlik tarafından ücretsiz olarak sağlanacaktır.”

Okuma yazma eğitimi de bu anayasada hükümetin en önemli mükellefiyetlerinden olduğu bildirmiştir. Eğitim yasasının 12. maddesinde cinsiyet ayırımı yapmadan okuma yazma öğrenme eğitiminin yaygınlaştırılmasından söz edilmiştir. "Afganistan İslam Emirliği okuma yazma bilmeyen bütün Afganistan vatandaşlarına okuma yazma öğrenme eğitimini ücretsiz olarak sağlayacaktır.”

Fakat Taliban'ın uygulamaları bu yasalara aykırı ve tam tersi olmuştur. Çünkü yasalarda her vatandaşın erkek kadın ayırmaksızın ilköğrenim eğitimi alması zorunlu ve ücretsiz olduğunu söylemiş, onlar bu yasaya aykırı olarak kadınların eğitim almalarına müsaade etmemiş ve yasaklamışlardır. Cinsiyet ayırımı yapmaları Taliban'ın kadın eğitimini meşru görmedikleri ve şeriata aykırı olduğunu düşündüklerinin açık göstergesi olmuştur. Dolayısıyla bu düşünce çerçevesinde Taliban kadınları eşit haklara sahip ülke vatandaşı olarak görmemiştir. Taliban'ın eğitim yasasında 2. ve 12. maddelerde zikredilen eşitlik ve beraberlik hiçbir şekilde gerçekleşmemiş ve eğitim hakkı sadece erkeklere verilmiştir. Eğer ülkenin kadınlarına 2. ve 12. maddelere göre eğitim hakları verilseydi, 3. maddenin yazılmasına gerek kalmazdı ve erkeklerle eşit eğitim ve öğrenim görebilirlerdi. 3. maddede kadınların İslam ve şariat kuralları çerçevesinde eğitim almaları gerektiği vurgulanmıştır. "Kızların öğrenim görmeleri İslam şeriatı hükümleri çerçevesinde ayrı kanunla belirlenecektir." (Andeşmend, 2011)

Fakat Taliban hükümeti, hiçbir zaman ne şeriata uygun hareket etmiş ne de bu maddelerin hiçbirini uygulamıştır. Kadınların eğitim almaları sadece Eğitim ve Yüksek Öğretim Bakanlıkları tarafından yasaklanmamış aynı zamanda en büyük

engelleme Emr-i bil Maruf ve Nehyi Anıl Münker (İyiliği emredip kötülükten engellemek) Bakanlığı tarafından olmuştur. "Şeriat" diye adlandırdıkları anlayışlarını uygulamak ve yaymakla görevli Emr-i bil Maruf ve Nehyi Anıl Münker bakanlığı sınırsız yetkilere sahip olmuştur. Bu bakanlığın kendi yasaları içinde dördüncü maddesi kızların ve kadınların evden çıkmalarını kontrol altına almayı amaçlamıştır. Bu maddesinde: "Çarşafsız ve tesettürsüz evden çıkan her kadının evi tespit edilip eşine gereken ceza verilecek yada o kadına bulunduğu yerde tehdit cezası verilecektir. Herhangi bir kadın tek başına (mahremi yanında olmadan) arabaya binerse şoföre 1-5 gün arası hapis cezası verilecektir."

Zikredilen madde kadınların tesettürlü giyim şekillerini de belirlemiştir. Emri bil Maruf ve Nehyi Anıl Münker memurları uygulamada hiçbir sınır tanımamıştır. Bu sebeple evden çıkan her kadın bu görevliler tarafından farklı bahanelerle eziyet ediliyor ve cezaya çarptırılmıştır.

Onlar kadınlar ve kızları evden yalnız ve tesettürsüz çıktıkları bahanesiyle eziyet edip cezalandırmış, yardım kuruluşları desteği ile kadınlara yönelik gizli olarak eğitim veren bir kaç tane gayri resmi kurumu da kapatmış ve faaliyetlerini durdurmuştur. (Hakkani, 2009)

1997 yılında Taliban, Anaokullar ve Kreşler Genel Müdürlüğünü lağvetmiş, Kadınlar Topluluğu Teşkilatı faaliyetini durdurmuş ve 7014 kadın öğretmeni görevden almıştır. 1998 yılında 27054 kişi çoğu kadın olan Milli Eğitim Bakanlığı çalışanı ve öğretmeni görevden ihraç etmiştir.

Taliban hükümeti Eğitim Bakanlığı bir resmi mektupla İslam Emirliği'nin onayı ile kadınlara ait pozisyonların kaldırılması ve kadın öğretmenlerin görevden alınması hakkındaki kararını başkent ve vilayetlerin bütün okullarına göndermiştir. (Andeşmend, 2011)

Eğitim kademeleri arasında geçişler dini derslerin puanlarına göre yapılması yasa ile belirlenmiştir. Ortaokul ve liseye geçiş sınavlarında dini derslerin çağdaş bilimlere göre puanı yüksek kabul edilmiştir. Bu yasa "Emri bil Maruf Nehyi Anıl Münker Bakanlığı'na Eğitim Bakanlığı görevlerine karışma hakkını veriyordu. Hatta bazen Emri bil Maruf Nehyi Anıl Münker Bakanlığı tarafından görevlendirilen memurlar, okul bahçelerinde gezerek öğrencilerden din ve şeriat ile ilgili soru

soruyorlar, cevaplanamadığı durumda notları düşürüyor ve öğretmenleri daha fazla sıkıştırıyorlardı.

Çağdaş eğitim ile ilgili yapılan başka bir girişim de eğitim müfredatının değiştirilmesi olmuştur. Mücahitler döneminde dini değerlere önem verilmiş ve dini dersler müfredata eklenmiş olmasına rağmen Taliban hükümeti döneminde çağdaş eğitimi önemsiz sayarak dini eğitim ve şeriat görüşüne dayalı çağdaş dersler müfredattan çıkartılmış ve eğitim sistemi nicelik ve nitelik açısından yok olmaya sürüklenmiştir.

Eğitim Bakanlığı tarafından ders müfredatında yapılan düzenlemeler ile haftalık dini dersler saatleri arttırılmış fen dersleri azaltılmıştır. Bu düzenlemeler sonucu çağdaş okullar dini medreselere dönüşmüş ve çağdaş okulların sadece adı kalmıştır.

Taliban ilkokul, ortaokul, lise ve yükseköğretim öğrencilerine yani eğitimin her alanında sarık takılmasını zorunlu ilan etmiştir. Sakalların kesilmemesi, takım elbise ve kot pantolon giyilmemesi öğrencilere getirilen başka bir kuraldı. Bu kurallar sonucunda 12 yaş altı çocuklar bile sarık takmak, takım elbise giymenin din dışı olduğu gerekçesi ile geleneksel Afgani kıyafet giymek zorunda kalmışlardır. Onlar bu yaptıkları ile aslında eğitim alma sürecini psikolojik ve bedensel olarak baskı altında bırakmışlardır. 18 yaş altı çocuklar ve gençler dahil bütün erkeklere sakal bırakmak Taliban lideri tarafından ayrıca hükümle zorunlu hale getirilmiştir.

Sarık takma, sakal bırakma, Afgani kıyafet giyme vs. şeriat ve din hükmü olması gerekçesi ile eğitim yasasına dahil edilmiştir. Afganistan İslam Emirliği'nin eğitim yasasının 65. Maddesinde; "Eğitim Bakanlığı'nın başka bir görevi de başkent ve diğer illerde bütün öğretmenlerin ve öğrencilerin zorunlu olarak sarık takmalarını ve takım elbise yada kot pantolon giymemelerini sağlamaktır. Batılılar gibi sakalı traş olmuş, koca bıyıklı, düzensiz ve uzun saçları olan bireyler değil dış görünüşleri sünnete uygun olması elzendir" ibareleri geçiyordu. (Hakkani, 2009)

Öğrencilerin en çok baskı altında tutan bir diğer husus Taliban'ın spora karşı görüşleri ve kararları olmuştur. Daha önceki dönemlerde spor, Eğitim Bakanlığı idaresi altında beden eğitimi dersi olarak müfredata dahil edilmişti.

Ayrıca Spor ve Beden Eğitimi Kurumu sporu bilimsel ve uzmanca yapılması amacı ile kurulmuştu. Fakat ilk kez Taliban hükümeti tarafından spor tehditlerle karşı karşıya kalmış ve siyasi görüşlerin kurbanı olmuştur. Beden eğitimi müfredattan çıkarılmış ve Spor ve Beden Eğitimi Kurumu lağvedilmiştir. Sarık ve sakalın zorunlu hale gelmesi sporcuların bu mesleğe devam etmelerini zorlaştırmış ve bazı spor sahalarının kapatılması hem spor hem de sporcuların bitirilmesine neden olmuştur. Aynı zamanda ikindi ve akşam namazları saatlerinde spor sahalarının kapatılmasının da spora olumsuz etkisi olmuştur.

1990 yılında öğrencilerin %34'ünü kızlar oluşturuyordu. Fakat bu rakam 1999 yılı, İslam Emirliği döneminde %7'ye düşmüş ve bu kesim de ilkokul ve camilerde Birleşmiş Milletler desteğiyle eğitim görüyorlardı. Son zamanlar bu kız ilkokulları bile Taliban tarafından kapatılmış, bazen Taliban kız öğrencilerin eğitim gördükleri camilere bile karşı çıkmışlardır.

Kofa adında bir sivil toplum kuruluşu camilerde çocuklara eğitim vermek üzere birkaç tane öğretmen görevlendirmiştir. Afganistan camileri eğitim sistemine göre kız-erkek her ikisi de camilerde eğitim alabilecekleri için Kofa daha çok kız öğrencilerin eğitim alabilecekleri ortamı hazırlamak amacını gütmüştür. Belli bir zamana kadar bu kurumun çalışmaları başarıyla ilerlemiştir. Fakat kısa bir müddet sonra Eğitim Bakanlığı tarafından matematik gibi bazı derslerin anlatılması yasaklanmıştır. Görevli müfettişler bu yasağı uygulamak için öğretmenleri ders verirken gözetmiş, öğretmenlere sarık takmayan öğrenciyi sınıfa almamaları konusunda baskı yapmışlardır. Eğitim ve Öğretim Bakanı Seyit Gıyasettin bizzat kendisi ders saatlerinde medreselere giderek çocukların matematik ve resim defterlerini isteyerek bu derslerin işlenip işlenmediğini kontrol ediyordu. Yanlarında bu defterlerin bulunması durumunda öğretmen ve öğrenci ikisini cezalandırıyordu.

En sonda Seyit Gıyasettin Kofa kurumundan öğretmenlerin maaşlarını kendisi değil Eğitim Bakanlığı eli ve inisiyatifi ile vermesini istemiştir. Bu talebe Kofa kurumu muhalefet etmiş ve uzun süre Kofa medreseleri kapalı kalmıştır.

Taliban hükümetinin ilk yıllarında Kabil, Mezar-ı Şerif, Şibirgan, Kandahar ve Herat'ta faaliyetine devam eden Afgan-Türk okulları sonraki yıllarda kapatılmıştır. 2000 yılında Taliban hükümeti Türk okullarını bakanlar kurulu kararı

ile kapatmıştır. Bakanlar Kurulunda bu mesele konuşularak Molla Emir Muttaki (Milli Eğitim Bakanı) ve bazı diğer bakanlar tarafından Taliban lideri Molla Muhammed Ömer'in bu okullar hakkında söylediği şu sözler dile getirmiştir: "Türkiye'de millete hâkim olan hükümet küfre dayalı ve kadınların tesettürlü olmalarını yasaklar. Bu insanların kendi ülkelerini bırakıp buraya gelerek Müslüman gençlere eğitim vermeleri uygun değildir. Bunların başka hedefleri olduğu kesindir. Oysaki Türkiye Afganistan'a göre İslam eğitimine daha muhtaçtır." (Müjde, 2002)

Taliban'ın çağdaş eğitime özellikle kızlar ve kadınların eğitimine karşı olmaları, kızların gizli yeraltı okulları ve saklı yerlerde eğitim görmelerine neden olmuştur. Bu okullar Taliban hükümeti döneminde yardım kurumları tarafından kurulmuş ve finanse edilmiştir. Yabancı kurumlar Başkent ve diğer illerde faaliyet veren ev okulları ve gizli özel okullara yardım etmişlerdir. Bazı kadın öğretmenler Taliban tarafından her türlü eziyet ve işkenceye göze alarak yeraltı okulları, ev okulları ve saklanma yerlerinde kız öğrencilere eğitim vermişlerdir. Emir Bil Maruf ve Nehyi Anıl Münker bu okulları tespit edince kapatıp öğretmenleri cezalandırmaya devam etmiştir.

Uluslararası UNESCO organizasyonu 1999 yılında 34 ilde 25 özel kurum ve Eğitim Müdürlüğü bilgilerine ve istatistiğine istinaden bir rapor hazırlamıştır: "1999 yılında toplam 875000 öğrenci (64100 kız), 3100 devlet okulu ve özel eğitim kurumlarında kayıtlı idiler. Okullarda 23820 erkek ve 2565 kadın öğretmen eğitim vermekteydi. Bunların %18'i mesleki ve pratik eğitimi olan öğretmenler idi. İlköğretime kayıt olacak çocukların oranı %24,4 olarak belirlenmiştir. (%52,6 erkek ve %4,5 kız) Yine 1999 yılında Afganistan nüfusu 25,7 milyon olarak tahmin edilmiş olup 15 yaş üstü gençler ve yetişkinlerin okuma yazma oranı %20-30 arasında tahmin edilmiştir. Toplam öğrencilerin üçte biri STK'ların desteklediği ile devlete ait olmayan okullarda okumaktaydı.

UNESCO raporuna göre doksanlı yıllarda ilköğretim okul sayısında artış olmuştur. (1990 yılında 2433 okul ve 1999 yılında 3067 okul) Aynı zamanda okulların dağılımında da denge daha iyi olmuştur. Erkek öğretmen sayısı 16499'dan 26383'e yükselmiş fakat kadın öğretmen sayısı 9774'ten (1990 yılında) 2565'e düşmüştür. Kız okullarının kapatılması nedeniyle kız öğrenci sayısında

ciddi düşüş görülmüştür. 466 kız okulundan 407'si özel yardım kuruluşları tarafından desteklenmiştir. (Andeşmend, 2011)

3.7. Bonn Konferansından Sonraki Dönemde Eğitim (2001-2014)

Taliban hükümeti ve hakimiyet dönemi bittikten sonra 2001 yılında Afganistan için yapılan Bonn konferansında Hamid Karzai'nin başkanlığında kurulan geçici yönetim, 22 Aralık'taki yemin töreniyle görevine başlamıştır. Taliban hükümeti yıkıldıktan hemen ilk günler ve haftalar sonra kapanan kız okullarının kapıları Başkent Kabil ve diğer şehirlerde açılmaya başlamıştır.

Taliban hükümeti sonrası Afganistan eğitimi inişli çıkışlı tarihi içerisinde yeni ilerleme ve gelişme dönemine girmiştir. Afganistan eğitimi 2002 yılının Mart ayında yeni öğretim yılına başlaması ile yepyeni bir döneme girmiştir. Bir asırlık tarihi boyunca ilk defa erkekler ve kızlardan oluşan 4 milyon öğrencinin okula gitmesi Afganistan eğitiminin yeniden canlanmasının bir göstergesi olmuştur.

Afganistan'ın tüm bölgelerinde cinsiyet ayrımcılığı yapılmadan herkese eşit bir şekilde okul kapıları açılmıştır. Erkekler ve kızların okula başlaması kendilerinin şevk ve istekleri, aynı zamanda ailelerin de yardımları ile beraber olmuştur. Afganistan Eğitim ve Öğretim Bakanlığı okullara dönüş kampanyası başlatması yanı sıra milletin okullara başlaması onların kendi istekleri ve arzularıyla tahakkuk bulmuştur.

Afganistan Eğitim Bakanlığı 2001 yılında üç kademeli bir stratejii düzenlemiştir. Birinci kademesi 2003 yılına kadar olan bu stratejinin hedefleri şu dört konudan oluşmuştur:

1. Eğitim ve öğretimin yeniden yapılanması veya yapılması
2. Eğitim ve öğretimin donanması (gerekli olan araç ve gereçlerin temin edilmesi)
3. Eğitim ve öğretimin kalitesinin yükseltilmesi ve dengeli bir şekilde dağıtılması

Hedeflenen tarih 2003'e kadar çeşitli ülkeler, uluslararası yardım kuruluşları, kamu ve sivil kuruluşlar destekleriyle Afganistan eğitimi yeniden yapım ve gelişme sürecine girmiştir. 2001, 2002 ve 2003 yıllarında 5 milyon öğrenci okullara kayıt edilmiştir. Bu rakamın %40'ını kız öğrenciler oluşturmuştur. Eğitim Bakanlığı'nın raporlarına ve verdiği bilgilere göre bu 3 sene içerisinde 3650000 öğrenci birinci

sınıfa kayıt edilmiş, ülke dışından gelen 22625 öğrenci ve değişik sebeplerden dolayı okuldan mahrum kalan 15465 öğrenci de okullarına başlamıştır.

Bu süre içerisinde yüzlerce okul binası Başkent Kabil ve diğer illerde yeniden yapılmış veya tamir edilmiştir. Bu süreçte 1278 okulun yapılması ve açılması hedeflenirken 2003 yılına kadar 1097 okulun açılması tahakkuk bulmuştur. 358 ilköğretim ortaokula, 106 ortaokul liseye yükseltilmiştir. Bunların yanı sıra Kamu Yönetimi Meslek Lisesi, Kapisa Yardımcı Mühendislik Enstitüsü, Hafif Sanayi ve Gıda Yüksek Teknik Lisesi, Kabil Oto Mekanik Lisesi, Kabil Ziraat Lisesi, Yerel Sanat ve İnşaat Lisesi, Görme Engelliler Meslek Liseleri ve Ebu Hanife, Belh Esendiyye, Taharistan, Kunduz, Herat Fahrul Medaris, Nengrahar Necmül Medaris, Paktiya Ruhani, Kandahar Muhammediyye ve Faryab Ebu Müslim medreselerinin yurtları yeniden yapılmış veya restorasyon yapılmıştır. (Andeşmend, 2011)

Tablo 3.9; 2001'den 2005'e kadar, Taliban emirlik hükümeti sonrası okulların açılışı, erkek ve kızların okullarında bu yıllarda meydana gelen artışı göstermektedir.

Tablo 3.9: 2001 ve 2005 Yılları Arasında Kız ve Erkek Okul Sayıları

<i>Okul Sayısı</i>			
<i>Yıllar</i>	<i>Erkek Okulları</i>	<i>Kız okulları</i>	<i>Toplam</i>
2001	3389	-	3389
2002	5077	962	6039
2003	5990	1147	7137
2004	6813	1441	8254
2005	6597	1615	8397

Kaynak: Afganistan Eğitim Bakanlığı, Afganistan Eğitimi Milli Stratejik Planı, 2007

Önemli bir kısım okulların açılması ve milyonlarca erkek ve kızdaki oluşan öğrencilerin okullara dönmesine rağmen ülkenin eğitimi büyük zorluklarla karşı karşıya olmuştur. Öğretmen eksikliği, okul binaları eksikliğinden dolayı uygunsuz ortamlarda eğitimin yapılması, okul kitapları eksikliği ve yokluğu, tek bir müfredatın olmaması, bütçe ve maddi imkanların kısıtlı olması vb. problemler hep devam etmiştir.

Afganistan Eğitim Bakanlığı'nın bir raporuna göre Taliban hükümeti devrildikten sonraki ilk 3 sene içerisinde tedarik edilemeyen eksiklikleri şöyle anlatılıyor: "2500 yeni okul yapılmalı, 3525 okulun büyük derecede tadilat, 875 okulun orta derecede tadilat ve 665 okulun da hafif derecede tadilat yapılması gerekmektedir. Yine bu yıllarda 28615 öğretmen açığı mevcuttu."

Taliban hükümeti yıkıldıktan sonra geçici hükümetin şekillenmesi ile beraber Aralık 2003'te Loya Cirge (büyük söz sahipleri toplantısı) tarafından yeni anayasa yapılmıştır. Her ne kadar yeni anayasa eski anayasaya benzer olsa da Afganistan eğitim sisteminde yenilikler getirmiştir. Yeni anayasada maarif ile ilgili iki yeni ve önemli konuya yer verilmiştir. Bunların birincisi yaşı uygun olan çocuklara ortaokula kadar eğitimin zorunlu olması; İkincisi de yabancılara genel eğitim, özel eğitim ve yüksek öğretim kurumları açabilmelerine izin verilmesi olmuştur.

Anayasanın birinci bölümünde maariften söz edilmiştir. 17. maddesinde şöyle denilmektedir: "devlet eğitim ve öğretim kurumlarının, medreselerin, camilerin ve dini kuruluşların inkişafı ve kalitesini arttırma konusunda gerekli tedbirleri alır." Vatandaşların genel haklarının belirlendiği İkinci bölümünde devletin eğitim politikasının genel hatları belirlenmiştir. Bu bölümünde dört madde eğitim ve öğretime ayrılmıştır.

43. Madde: Eğitim almak Afgan vatandaşlarının hakkıdır ve devlet kamu eğitim kurumlarında lisans derecesine kadar ücretsiz olarak sağlar. Devlet eğitim hizmetlerini bütün Afganistan'da dengeli olarak dağıtmak, ortaokula kadar zorunlu eğitim ortamını hazırlamak ve değişik bölgelerde konuşulan anadil öğrenme ortamını hazırlamak mükellefiyetindedir.

44. Madde: Devlet kadınların eğitiminde dengeli gelişme sağlamak, göçmenlere eğitim ortamı sağlamak, ülkede eğitimsizliği yok etmek için etkin programlar geliştirmek ve uygulamak mükellefiyetindedir.

45. Madde: Devlet; İslam dini hükümleri ve milli kültürümüze uygun olarak bilimsel ve tek bir eğitim müfredatı oluşturmak ve uygulamak mükellefiyetindedir. Din derslerini ülkede mevcut olan İslam mezheplerine göre düzenler.

46. Madde: Genel, özel ve yüksek öğretim kurumlarının kuruluş ve yönetimi devlet sorumluluğundadır. Afganistan vatandaşı devletin izniyle genel, özel ve yüksek öğretim kurumları açabilir. Devlet yasalara uygun bir şekilde yabancılara da genel,

özel ve yüksek öğretim kurumları açmalarına izin verir. Yükseköğretim kurumlarına girme koşulları yasalarla belirlenir. (Afganistan Resmi Gazetesi, Afganistan Anayasası, Kasım 2004)

Afganistan yeni anayasası yapıldıktan sonra eski Taliban zamanındaki eğitim yasaı lağıv edilerek yeni eğitim ve öğretim yasaı yapılmıştır. Bu yasa 10 fasıl ve 52 maddeden oluşmuştur. Günümüzde de geçerli olan bu yasa bir yandan yeni önemli konular ve mevzular içerirken diğeryandan da eksiklikler, çelişkiler, şeffaf olmayan satırlar ve anlaşılmayan metinler içermektedir.

Şeffaf olmayan ve çelişki olan ilk konu 2. bölümün 2. maddesinde anayasaya aykırı olarak yer almıştır. Bu maddede “İslami ruhu ve inançları güçlendirme eğitimin görevi ve hedefidir.” İbaresini yer almaktadır. Fakat İslami ruhun tanımı ve sınırlarının ne olduğu belirsizdir. “Afganistan İslam Cumhuriyeti sistemine sadık kalma” ifadesi de yine anayasada vurgulanan basın özgürlüğüne aykırı düşmektedir.

Özel eğitim ve öğretim kurumları açmanın yasalarla düzenlenmiş olması yeni anayasayı eskilerinden ayıran diğeryan bir özelliktir. Eğitim yasaının 11. maddesinde şu şekilde geçmektedir:

1. Hakiki ve tüzel şahıslar özel yerel, karışık ve uluslararası eğitim müesseseleri; milli ve uluslararası standartlara uygun olarak bu anayasada belirlenen eğitim devrelerinde, Afgan vatandaşları ve yabancılara yönelik açabilirler.
2. Birinci bentte bahsedilen kurumların eğitim müfredatı, eğitim programı, faaliyet biçimi, öğrenci ve öğretmen alma koşulları ilgili yönetmelikle belirlenir. (Afganistan Resmi Gazetesi, Afganistan Eğitim Yasası, 2012)

Yine eğitim camiasında her türlü siyasi faaliyetin yasaklanması bu anayasanın bir diğeryan özelliğidir. 40. maddede şu ibarelere yer verilmiştir:

1. Öğrenciler, öğretmenler, hocalar, müderrisler ve diğeryan eğitim bakanlığı çalışanlarının bu anayasada geçen eğitim müesseseleri ve eğitim programları içerisinde siyasi ve partisel faaliyetleri yasaktır.

2. Şahıslar, siyasi partiler ve örgütlerin bu anayasada belirlenen eğitim müesseseleri ve eğitim programlarını siyasi amaçları doğrultusunda kullanmaları yasaktır. (Afganistan Resmi Gazetesi, Afganistan Eğitim Yasası, 2012)

Eğitim camiasında siyasi faaliyetlerin yasaklanması, medeni ve ifade özgürlüğü ile bağdaşmadığı bazı olumsuz yorumlara rağmen; eğitim kalitesini yükseltmeye yönelik büyük bir adım olmuştur. Eğitim alanında siyasi faaliyetler sadece eğitim kalitesini düşürmekle kalmayıp gençler arasında ihtilaflar ve toplumda kutuplaşmalara yol açmaktadır.

Yeni anayasanın uygulamaya koyulmasından sonra, ülkede özel okullar ve eğitim kurumları kurulmaya başlamıştır. Bu olay Afganistan çağdaş eğitiminde büyük bir değişim getirmiştir. Eğitimin özelleştirilmesi fırsat eşitliğini ve eğitim hizmetlerinin eşit dağıtımını olumsuz etkiliyor olsa da özel eğitim kurumlarının yasalar çerçevesi ve devlet gözetiminde faaliyet göstermesi, eğitim kalitesinin yükselmesine olumlu katkısı olmuştur. Afganistan'ın anayasasının değişmesiyle başkent ve vilayetlerde yeni özel okullar ve yükseköğretim müesseseleri açılmıştır. Bu hadise Afganistan eğitim tarihinde büyük bir ilerleme olmuştur. Açılan bu özel kurumların bazıları altta zikredilmiştir:

1. Mevlana Celaleddin Muhammed Belhi yükseköğretim müessesesi, Mezar-ı Şerif'te hukuk ve gazetecilik bölümleri ile,
2. Kardan yükseköğretim müessesesi, Kabil'de ekonomi, bilgisayar bilimi ve hukuk bölümleri ile,
3. Bahter yükseköğretim müessesesi, Kabil'de iktisat, bilgisayar bilimi ve ticaret bölümleri ile,
4. Maivand yükseköğretim müessesesi, Kabil'de ekonomi, bilgisayar bilimi bölümleri ile,
5. Horasan yükseköğretim müessesesi, Celalabat'ta iktisat bölümü ile,
6. Faiz Muhammed katip yükseköğretim müessesesi, Kabil'de hukuk, sosyal bilimler, siyaset bilimleri bölümleri ile,
7. Meryem yükseköğretim müessesesi, Kabil'de bilgisayar ve ekonomi bölümleri ile,
8. Çırağ tıbbi yükseköğretim müessesesi, Kabil'de tıp bölümü ile,

9. Hatem-ün Nebiyn yükseköğretim müessesesi, Kabil'de fıkıh ve hukuk bölümleri ile,
10. Pişgam yükseköğretim müessesesi, Kabil'de ekonomi bölümü ile,
11. Haveran yükseköğretim müessesesi, Kabil'de ekonomi ve bilgisayar bölümleri ile,
12. Saadat yükseköğretim müessesesi, Mezar-ı Şerif'te mühendislik ve bilgisayar bilimi bölümleri ile,
13. Rana yükseköğretim müessesesi, Kabil'de bilgisayar bilimi ve ekonomi bölümleri ile,
14. Afganistan Amerikan üniversitesi, Kabil'de,
15. Ariana yükseköğretim müessesesi, Celalabat'ta hukuk, ekonomi ve tıp bölümleri ile,
16. Ariana yükseköğretim müessesesi, Mezar-ı Şerif'te hukuk, ekonomi ve tıp bölümleri ile,
17. Davet yükseköğretim müessesesi, Kabil'de hukuk, mekanik mühendisliği, sivil mühendisliği ve ilahiyat bölümleri ile,
18. Dünya yükseköğretim müessesesi, Kabil'de ekonomi ve bilgisayar bilimi bölümleri ile,
19. Sipingar yükseköğretim müessesesi, Celalabat'ta tıp bölümü ile,
20. Salam yükseköğretim müessesesi, Kabil'de mühendislik, ilahiyat ve iktisat bölümleri ile açılmıştır. (www.mohe.gov.af (Afganistan Yükseköğretim Bakanlığı Sitesi) 20.012.2014'te alınmıştır.)

Yabancılar tarafından açılan özel, genel ve ihtisas eğitim müesseseleri ve okullar Afganistan maarifinde yeni bir sayfa açmıştır. Taliban hükümeti yıkıldıktan sonra Afganistan maarifinin yasalarına uygun faaliyet gösteren Afgan-Türk okulları şu ana kadar en büyük özel okullar zincirini oluşturmaktadır. Her ne kadar Afganistan eğitim kanunu değişmeden önce de Taliban hükümeti döneminde kısa bir müddet faaliyet göstermiş olsa da, Taliban'ın eğitim ve öğretime karşı olan siyaseti sonucu Afgan-Türk okulları kapatılmıştır. Taliban hükümeti devrildikten sonra eğitimin yeni şekillenmesi ile Afgan-Türk okulları yeniden açılmıştır. Afgan-Türk okulları ilk kez 1995 yılında Şibirgan şehrinde Afgan-Türk Dostluk Lisesi adı ile açılmıştır. Ondan sonra Murteza Afgan-Türk adında Mezar-ı Şerif'te ikincisi faaliyete başlamıştır. 1998 yılında Aryana Afgan-Türk Lisesi Kabil'de, Hotak

Afgan-Türk Lisesi Kandahar'da, Herat Afgan-Türk Lisesi Herat'ta açılmıştır. İlk kız Afgan-Türk Lisesi 2005 yılında Kabil'de açılmıştır. 2007 yılına kadar bütün bu okullarda 2500 kız ve erkek öğrenci 90 Türk ve 100 Afgan öğretmen tarafından eğitim almaktaydı. Bu okullar ortaokul ve lise olarak faaliyet göstermekte olup öğrenciler bu liselere üç aşamalı giriş sınavı ile alınarak ve 8. sınıftan eğitimlerine devam etmektedir.

Günümüzde de eğitim hayatlarına devam eden bu okullarda okumak için her yıl 7000'den fazla öğrenci konkur (giriş) sınavına girmektedir. Her okul için üç aşamalı sınavı geçen 100 öğrenci alınmaktadır. Afgan-Türk okullarında fen dersleri İngilizce anlatılıp dini ve edebiyat dersleri Afganistan'ın resmi dillerinde anlatılmaktadır. Bu okullarda okuyan öğrenciler yabancı dil olarak Türkçe ve İngilizce eğitimi almaktadırlar. Okulun açıldığı ilk yıllar öğrencilerden ücret alınmamıştır. Fakat şu anda öğrenciler; eğitim giderlerinin bir kısmını ödemek suretiyle eğitimlerine devam etmektedirler. Bu okulların giderleri Türkiye ve Afganistan halkı ve Türk hayırsever dernekler tarafından karşılanmaktadır.

Afgan-Türk okullarının giriş sınavı çok yüksek seviyede alınmaktadır. bundan dolayı Afgan Türk öğrencilerinin seviyesi yüksek ve farklı yeteneklere sahip olan öğrencilerdir. Afgan-Türk okulları Afganistan'da açıldığından beri eğitim ve öğretim yolunda birçok çalışmalarda bulunmuştur. Bu öğrenciler uluslararası fizik, matematik, biyoloji ve sosyal olimpiyatlar ve yarışmalarda yüksek başarılar göstermiş ve birçok madalya kazanmıştır. 2006 yılında Kazakistan'da Avrupa, Amerika, Asya ve Afrika'dan yirmi ülke katılımı ile gerçekleşen bir matematik yarışmasında; matematik alanında 58 ayrı program üzerinde Afganistan adına bu okullardan dört öğrenci katılmış olup; dördünden ikisi altın ve ikisi de gümüş madalya kazanarak ülkeye dönmüşlerdir.

2007 yılı yaz dönemine kadar Afgan-Türk öğrencileri dünya üzerinde yapılan matematik, fen vb. farklı yarışmalarda toplam 11 altın, 11 gümüş ve 11 de bronz madalya kazanmışlardır. Bu okullar ortaokul ve lise olarak devlet ve diğer özel okullardan daha kaliteli eğitim düzeyine sahip olup eğitimlerine devam etmektedirler. (Afgan-Türk okulları genel müdür yardımcısı İmaduddin Siraci ile yüz yüze görüşmede not edilmiştir.)

Afganistan eğitim sistemi Taliban devletinin yıkılmasından sonra yeni bir ilerleme çağına ayak basmıştır. Yeni anayasanın onaylanmasıyla yeni bir ilerleme ve yenilenme dönemine girmiştir. Aslında ülke eğitimi 25 yıllık iç savaşlar nedeniyle durgun dönemini geride bırakmış ve uluslararası yardımlarla yeniden canlanma ve hayat bulma yoluna girmiştir. Bu süreçte ülkenin eğitim sistemi ilerleme ve gelişme yolunda devam ettikçe değişik alanlarda ihtiyaçları da artmıştır. Taliban'ın yeni tehditlerine rağmen nicelik bakımından ilerlemeler devam etmiş fakat eğitim niteliği hiçbir zaman bu nicelikle orantılı olmamıştır. Bu ilerlemeler uluslararası yardım kuruluşları ve destekçi ülkeler yardımları ile devam etmiştir.

Eğitim Bakanlığı Genel Yayın Müdürlüğü raporlarına göre; 2005'te 600 okul farklı kurumlar tarafından yeniden tamir edilmiştir. 582 ilkokul ortaokula ve 235 ortaokul da liseye yükseltilmiştir. Bu yılda ilerlemelerden biri de eğitim müfredatının değiştirilerek gelişmesi ve Eğitim Bakanlığı tarafından ders kitaplarının basılması olmuştur. Örneğin ilkokulda 2. ve 5. ortaokulda 3. ve 6. sınıfları ders kitapları basılmıştır. Milyonlarca ders kitabı Danimarkalı bir kurum DANIDA ve uluslararası ABD gelişim kurumu (USAID) tarafından bastırılmıştır. 2508 kişi Öğretmen Yetiştirme Kurumunda 14. sınıfa kadar okutulup mezun edilmiştir. 2440 yeni öğretmen ülke okullarına atanmıştır.

2006 yılında ülke çapında 5 milyondan fazla öğrenci okullara kayıtlı olarak eğitimlerini sürdürmüşlerdir. Yine bu sene içinde 50000 civarında kız ve erkek öğrenci 12. sınıftan mezun olmuş ve bunlardan 9500 kişi farklı illerde olan 23 Öğretmen Yetiştirme Kurumunda eğitimlerine devam etmişlerdir. 5000 öğretmen 14.sınıftan mezun olmuştur. Aynı zamanda 36000 öğretmen kısa müddetli kurslarda mesleki eğitim semineri almışlardır. Bütün bu çalışmalar kaliteli öğretmen yetiştirmek amacı ile yapılmıştır. Fakat kalifiye öğretmen eksikliği ve açığı Afganistan eğitim sisteminin büyük bir sorunu olarak devam etmiştir. Özellikle kız okulları için kadın öğretmen açığı hep mevcut olmuştur. 2006 yılında ülkede bütün öğretmenlerin %28'ini kadın öğretmenler oluşturuyordu ki bu öğretmenler genelde kentler ve il merkezlerinde görev yapmaktaydılar. 2006'da öğrencilerin %60'ı özellikle de ilköğretim öğrencileri okul binası eksikliğinden ağaçların gölgesinde, çadırların altında ve açık alanlarda eğitim görmekteydi.

Bu sene Eğitim Bakanlığı, Kırsal Kalkınma Bakanlığı ve uluslararası yardım kuruluşları yardımıyla 34 ilde 500 okul inşa etmiştir. Yine Eğitim Bakanlığı yardım kuruluşları desteği ile 17 milyon cilt ders kitabı bastırıp öğrencilere dağıtmayı başarmıştır. (www.moe.gov.af (Afganistan Eğitim Bakanlığı Sitesi), 22.12.2014'te alınmıştır.)

Eğitim bakanlığının resmi bir raporunda eğitim durumunun Taliban yönetimi son bulmasından 2006 yılına kadarki dönem değerlendirilmiştir. Bu raporda gelişmeler ve eksikliklerden şöyle söz edilmiştir: "Taliban yönetiminden sonraki yaşadığımız beş yılda okullarda ders vermeye devam eden öğretmen sayısı Afganistan eğitim tarihinin en yüksek rakamı olmuştur. 2007 yılında öğretmenlerin sayısı %28'i kadınlar olmak üzere 150000'e yükselmiştir. Geçen beş yıl içinde 11000 öğretmen, öğretmen yetiştirme kurumlarından mezun olmuşlardır. Yine aynı senede bütün illerde Öğretmen Yetiştirme Kurumu açılmış ve hizmet içi eğitim sistemi (görev yaparken Öğretmen Yetiştirme Kurumunda eğitimine de devam etme sistemi) ülkenin bütün illerinde uygulanmıştır. Eğitim Bakanlığı'nın hala 40000 kadın öğretmene ihtiyacı vardır. Öğretmenlerin %80'i mesleki kriterlere sahip değildir. Şu anda öğretmenler düşük ve yetersiz maaş almaktan muzdariplerdir. Afganistan'da olan okul sayısı 8500'e ulaşmıştır. Geçen beş yılda 3500 tane yeni okul imar edilmiştir. Bu sene tadilatı devam eden ve gelecek seneye kadar bitmesi planlanan 150 okul daha da vardır. Bütün bunlara rağmen Afganistan okullarının %50'sinin binası yoktur. Geçen beş yıl içinde ilkokul, ortaokul, İslami eğitim ve öğretmen yetiştirme eğitimi ortak müfredatı düzenlenmiştir. 10 milyon cilt ders kitabı basılmış ve okullara dağıtılmıştır.

Şu anda 58500 öğrenci 275 dini medresede 3000 din adamı ve mesleki öğretmenler tarafından eğitim almaktadır. Son beş yıl içinde 5000 talebe dini medreselerden mezun olmuştur. Eğitim bakanlığının uyguladığı bir programda 2007 yılında 34 ilde 34 Dar-ül Ulüm kurulmuş ve bu yeni program uygulamasıyla yıllık 30000 talebe dini ve çağdaş eğitim almışlardır.

Mesleki eğitim alanında son 5 yıl içinde 50000 kız ve erkek öğrenci mesleki ve teknik okullardan mezun olmuştur. Şu anda 9000 öğrenci, kız ve erkek 700 öğretmen tarafından 49 mesleki ve teknik enstitüde eğitim almaktadır.

Taliban devleti yıkıldıktan sonra yetişkinler okuma yazma öğrenme alanında da birçok ilerleme sağlanmıştır. 800000'den fazla kişi okuma yazma eğitimi almıştır. Fakat hala 11 milyon kadın ve erkek okuma yazma bilmemektedir.” (www.moe.gov.af (Afganistan Eğitim Bakanlığı Sitesi), 22.12.2014'te alınmıştır.)

Eğitim sisteminde meydana gelen ilerlemelere rağmen 2006 yılında ülkede okul yaşına gelen çocukların %50'si okula gidememiştir. İngiltere'nin sivil toplum kuruluşlarından olan Oxfam; 27 Kasım 2006'da verdiği bir raporda Afganistan'da çocukların %50'sinin eğitimsiz kaldığını ve bunların çoğu kızlar olduğunu söylemiştir: Afganistan'da eğitim olanakları eskiye göre beş kat artmasına rağmen hala Afgan çocuklarının yarısı (7 milyona civarında) okula gidememektedir. Bu rapora göre her beş kızdan sadece biri ilkokula gitmektedir. Bu oran ortaöğretimde yirmide birdir. Çocukların bu oranlarda okuldan mahrum olmalarının sebeplerini; mesleki öğretmen eksikliği, fakirlik ve güvensizlik olarak bildirmiştir. Oxfam raporunda Afganistan'da özellikle eğitime daha fazla yatırım yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu rapora göre; 2005-2006 yılları arasında toplam 125 milyon dolar eğitim ve öğretim üzerine harcanmıştır. Bu bütçenin genel sponsoru ABD olmuştur. Uluslararası toplum gelecek 5 yılda da 7800 okul yapılması için 563 milyon dolar ve yeni ders kitaplarının bastırılması için 200 milyon dolar yardım etmesi gerekmektedir. Aynı zamanda ülkede yarısı kadın olmak üzere 116000 öğretmen yetiştirilmelidir. Bu raporda 20000 hayali öğretmenden (kağıtta olan sahada olmayan) bahsedilmektedir. Profesyonel ve mesleki öğretmenlerin olmaması ve öğretmen eksikliği eğitim sisteminin en büyük problemi olarak belirtilmektedir. Yine bu rapora göre 2006 yılında Afganistan'ın kuzeyinde yapılan bir araştırmada öğretmenlerin ancak %5'i öğrencilerine yapılan sınavlardan başarı puanı alabilmiştir. (Andeşmend, 2011)

Taliban yönetiminden sonra özellikle Pakistan ve İran'da bulunan Afgan göçmen çocuklar ve gençlerin ülkeye dönüp okul ve üniversitelerine tekrar devam etmeleri eğitimde olan büyük gelişmelerden sayılmaktadır. Bu yıllarda binlerce okul ve üniversite öğrencileri bıraktıkları yerden eğitimlerine yeniden başlamışlardır. Afganistan Eğitim Bakanlığı'nın Pakistan'daki Afganistan büyükelçiliğinde temsilci ofisi açması göçmen öğrencileri geri kazanma adına büyük adım olmuştur. Bu ofis önce göçmenlerin okudukları okulları tespit etmiş

sonra da öğrencilerin belgelerini tasdik ederek buldukları sınıftan devam etmelerini sağlamıştır.

Yurt dışında (en çok Pakistan'da) olan özellikle 90'lı yıllarda (savaş dönemi) mücahit guruplar tarafından kurulan okulların hepsi ülkeye getirilmeye çalışılmıştır. Fakat 800'e yakın olan bu okulların hepsi ülkeye taşınamamıştır.

2008 yılına kadar ülke içinde ve ülke dışında (Pakistan ve İran) toplam 21004 Afganistan okulu mevcut olup bunun 11191 tanesi devlet okuludur. Devlet okulları Genel eğitim, Dini eğitim, Öğretmen yetiştirme eğitimi, Teknik ve meslek eğitimi olarak dört türde faaliyet göstermektedir. Geri kalan kısmı Özel okullar, Toplum tabanlı okullar ve Afgan göçmenler tarafından Pakistan ve İran'da kurulan okullardır. Bu okulların bir kısmı Eğitim Bakanlığı'na kayıtlıdır. Eğitim Bakanlığı'na kayıtlı olan okullar bu bakanlığın müfredatını uygulamaktadır.

Tablo 3.10'da 2008 yılında eğitim türleri okul sayıları ve yüzdeleri sunulmuştur.

Tablo 3.10: 2008 Yılında Eğitim Türleri Okul Sayıları ve Yüzdeleri

	<i>Genel Eğitim</i>	<i>Dini Eğitim</i>	<i>Öğretmen Yetiştirme Eğitimi</i>	<i>Teknik ve Meslek Eğitimi</i>	<i>Özel Okullar</i>	<i>Toplum Temelli Eğitim</i>	<i>Sınır Dışında Olan Okullar</i>	<i>Toplam</i>
Okul Sayısı	10541	485	37	52	186	9136	491	21004
Eğitim Türlerinde Okul Yüzdesi	%50.19	%2.31	%0.18	%0.25	%0.89	%43.5	%2.34	%100

Kaynak: Islamic Republic of Afghanistan, Ministry of Education, 2008-2009 Education Summary Report, 2009

Tablo 3.10'da daha önce olmayan eğitim türleri ve oranları görülmektedir. Fakat öğretmen yetiştirme eğitimi oranı çok düşük olduğu göze çarpmaktadır.

3.7.1. Genel Eğitim

2007 yılında Talibanların tehditleri artmasıyla Güney bölgedeki illerde okullar ciddi tehditler altında kalmıştır. Buna rağmen devlet eğitim ve öğretimi bu bölgeye ulaştırmaktan vazgeçmemiş ve geçen yıllara göre okul sayısı artmıştır.

Bu yılda ülke çapında %40'ı kız öğrenci olmak üzere 800000 yeni öğrenci ilkokul birinci sınıfa kayıt edilmiştir. Toplam okul öğrencisi sayısı 5.7 milyona

ulaşmış ve bunların %36'sını kızlar oluşturmuştur. Yine 2007 yılı sonunda Afganistan liselerinden 69000 öğrenci mezun olmuştur. Bu mezun olanların %25'ini kız öğrenciler oluşturmuştur. (Andeşmend, 2011)

Tablo 3.11; 2008 yılında eğitim ve öğretimin durumunu göstermektedir. Bu tablo normal ve meslek okullarının kız ve erkek öğrenci sayıları ve yüzdelerini göstermektedir:

Tablo 3.11: 2008 Yılında Eğitim Türlerinin Kız ve Erkek Öğrenci Sayıları ve Yüzdeleri

	<i>Genel Eğitim</i>	<i>Dini Eğitim</i>	<i>Öğretmen Yetiştirme Eğitimi</i>	<i>Teknik ve Meslek Eğitimi</i>	<i>Toplum Tabanlı Eğitim (CBE)</i>	<i>Toplam</i>
Erkek Öğrenci Sayısı	3884426	111640	17862	11058	112457	4137443
Kız Öğrenci Sayısı	2263407	11827	12511	1922	200140	2489807
Erkek Öğrenci Yüzdesi	%63.18	%90.42	%58.81	%85.19	%35.98	%66.71
Kız Öğrenci Yüzdesi	%36.82	%9.58	%41.19	%14.81	%64.02	%33.28
Toplam	6147833	123467	30373	12980	312597	6627250

Kaynak: Islamic Republic of Afghanistan, Ministry of Education, 2008-2009 Education Summary Report, 2009

Tabloda kız öğrenci oranlarının erkek öğrencilere göre çok düşük olduğu dikkat çekmektedir. Toplum tabanlı eğitim (CBE) halkın katılımı ile köyler ve mahallelerde gayri resmi olarak kızlar ve erkek çocukların eğitim ve öğretim faaliyetleridir.

2007 yılında 6 milyon öğrenci genel ve mesleki eğitimin değişik devrelerine başlamalarına rağmen ülkede okul çağına gelmiş çocukların yarısı okula gidememişlerdir. Birleşmiş Milletler Çocukları Koruma Sandığı (UNICEF) raporuna göre 2007 yılında kızların %75'i ve erkeklerin %60'ı okula gidememişlerdir. Aynı zamanda kızlar ve erkekler eşit eğitim imkanlarına sahip olamamıştır. Bu eşitsizlik vilayetlere göre ve eğitim dönemlerine göre değişiklik göstermiştir. Örneğin ilkokula kayıt yaptıran her iki erkek çocuğa bir kız çocuk düşmüştür. Bu fark ortaöğretimde bire beş oranında olmuştur. Yani her beş erkek öğrenci karşısında bir kız öğrenci eğitim görmekteydi. UNICEF'in en son verdiği rapora göre Şubat 2008'de kızların ilköğretimi tamamlama oranı %13 buna karşın erkeklerinki %32 olmuştur. Okula devam yüzdeliği ise kız öğrencilerin beşinci sınıfa kadar devam

etme oranı %30 olduğu halde erkeklerinki %56 olarak belirtilmiştir. (Andeşmend, 2011)

Durgun ve cansız geçen bir dönemden sonra çağdaş eğitimin yeniden canlanması özellikle kadınlar açısından büyük bir devrim olmuştur. Taliban hükümeti sonrası ülkede yeniden okullarına dönemeyen kız öğrenci sayısı da az olmamıştır. Beş yıl öncesi Taliban hükümetinin son senesinde 900000 öğrenci okullara kayıt olarak okula başlamıştır.

Tablo 3.12; 2008 yılında ilköğretim ve ortaöğretim (1.sınıftan 12.sınıfa kadar) kız ve erkek öğrencilerin sayıları ve yüzdelerini göstermektedir.

Tablo 3.12: 2008 Yılında İlköğretim ve Ortaöğretim Kız ve Erkek Öğrenci Sayıları ve Yüzdeleri

<i>Sınıf</i>	<i>Erkek Öğrenci Sayısı</i>	<i>Kız Öğrenci Sayısı</i>	<i>Kız ve Erkek Oranı</i>	<i>Erkek Öğrenci Yüzdesi</i>	<i>Kız Öğrenci Yüzdesi</i>	<i>Toplam Öğrenci Sayısı</i>	<i>Toplam Öğrencide Yüzdesi</i>
1.Sınıf	533166	369421	0.69	%59.07	%40.93	902587	%14.68
2.Sınıf	502914	347084	0.69	%59.17	%40.83	849998	%13.83
3.Sınıf	506975	344946	0.68	%59.51	%40.49	851921	%13.86
4.Sınıf	535160	325560	0.61	%62.18	%37.82	860720	%14.00
5.Sınıf	455278	259850	0.57	%63.66	%36.34	715128	%11.63
6. Sınıf	408900	210956	0.52	%65.97	%34.03	619856	%10.08
7. Sınıf	349269	175498	0.50	%66.56	%33.44	524767	%8.54
8. Sınıf	204309	85630	0.42	%70.47	%29.53	289939	%4.72
9. Sınıf	148965	75377	0.39	%72.19	%27.81	206342	%3.36
10. Sınıf	103535	39258	0.38	%72.51	%27.49	142793	%2.32
11. Sınıf	75542	26707	0.35	%73.88	%26.12	102249	%1.66
12. Sınıf	60413	21120	0.35	%74.10	%25.90	81533	%1.33
Toplam	3884426	2263407	0.58	%63.18	%36.82	6147833	%100.00

Kaynak: Islamic Republic of Afghanistan, Ministry of Education, 2008-2009 Education Summary Report, 2009

2008 yılında öğrenci sayısı 2002'ye göre %700 artmıştır. Ancak bu artış ve gelişme ülke çapında dengeli bir şekilde olmamıştır. Bu gelişme nitelik ve nicelik açısından kent ve kırsal; başkent ve vilayetler; erkek ve kız arasında son derece farklılık göstermiştir.

Öğrenciler başkentte ve büyük illerde daha çok eğitim olanaklarına sahipken ilçeler ve köylerde mahrumiyet içinde eğitimlerine devam etmişlerdir.

Okul binalarının olmaması başkent ve büyük şehirlerde en büyük problemlerden biri olmuştur. Okul binalarının tamir edilmesine rağmen bir bina aynı gün içinde nöbetleşe dört defaya kadar kullanılmıştır. 2007 yılında Afganistan büyük iller olan Kabil, Herat, Nengrehar ve Belh okulları ülke öğrencilerinin %30'una eğitim veriyordu. Halbuki Nuristan, Nimuz ve Pencşir vilayetleri öğrencilerin %1'ini oluşturmaktaydı.

Bütün bu istatistiklerin yanında yeni dönemde eksiklikler ve zorluklar eğitim sisteminin bir diğer göstergesi olmuştur. Afganistan eğitim tarihinde nicelik açısından en yüksek seviyeye gelmiş fakat nitelik yönünden düşük ve hiçbir zaman bu nicelikle orantılı olamamıştır. 2007 yılında Afganistan genelinde 1532 lisenin bulunması görünüşte büyük bir değişim ve gelişimi gösterse de; bu rakamın 1975 yılı Davut Han'ın cumhuriyet döneminde 197 lise (167 erkek ve 30 kız lisesi) ile karşılaştırıldığında %778'lik bir artış göstermektedir. Fakat bu artışın niteliği değerlendirildiğinde çok orantısız olduğu anlaşılmaktadır. 1532 lisenin çoğunun yeterli binası olmamıştır. Bu okullarda okuyan öğrencilerin eğitim malzemeleri ve ders kitapları eksikliği hep olmuştur. Yeni müfredata göre basılan ilköğretim kitapları yazım ve içerik açısından yanlışlarla dolu olmuştur. Ortaöğretim okulları, özellikle liseler matematik ve fen bilimleri uzman öğretmenleri yokluğu ile karşı karşıya olmuşlardır. Bütün okulların özellikle liselerin en temel ihtiyacı olan mesleki ve branş öğretmenlerin oranı %20 ancak olmuştur. Liselerin çoğunda laboratuvar, kütüphane, spor alanları vb. imkanlar bulunamamıştır. Diğer bir yandan bu derslerin müfredat ve içeriği açısından çok düşük ve dünya standartlarına uygun olmaması eğitim kalitesini etkileyen en önemli faktörlerden olmuştur. Yine bu %20'lik branş öğretmenler de başkent ve diğer büyük şehirlerde görev yapmakta olup ilçeler, köyler ve kasabalarda bu öğretmenlerin oranı %10 ve %5'lere kadar düşmüştür. Örneğin bu problemi Gor, Pencşir ve Paktika vilayetlerinde üç farklı yılda inceleyelim: Gor ilinde 2005'ta 32 lise, 2007 yılında 34 lise (30'u erkek ve 4'ü kız) mevcut olup bütün okullarda görev yapan öğretmen sayısı 2622 kişi idi. Bu öğretmenlerden sadece 123'ü öğretmenlik eğitimi almış mesleki öğretmen olup bunlardan üçü yüksek lisans, dokuz lisans, 59'u öğretmen yetiştirme okulu 14. sınıf mezunu ve 52'si bu okulların 13. sınıf mezunu seviyesinde idi. Mesleki öğretmen sayılan bu 123 öğretmen bu ilin toplam öğretmenlerinin sadece %4.69'unu oluşturmaktaydı. Pencşir vilayetinde 2008 yılında 85 değişik normal ve

dini okul mevcut olup 27768 öğrenci eğitim görmekteydi. Liselerin sayısı 18'e ulaşmış fakat öğretmenlik mezunu öğretmenler tüm Pencşir okullarında %2 ve %4 arası tahmin edilmiştir. Hatta matematik ve fen bilimleri öğretmenleri oranı %2'ye bile varmamıştır. Patika ili 2009 yılında 33 lise, 37 ortaokul ve 253 ilkokula sahipti. Toplam 124000 öğrenci bu okullarda eğitim almaktaydı. Bu rakamın 20000'ini kız öğrenci oluşturuyordu. Bu ilde görev yapan öğretmen sayısı 3336 kişi idi. Bunların arasında mesleki öğretmen sayısı son derece az idi. Bu ilin eğitim müdürü dediğine göre bir okula bir tane mesleki öğretmen düşmeyecek derecede az olmuştur. (Andeşmend, 2011)

Tablo 3.13'te 2008 yılında bütün öğretmenlerin eğitim seviyelerine göre sayıları ve yüzdelerini sunulmuştur.

Tablo 3.13: 2008 Yılında Öğretmenlerin Eğitim Seviyelerine Göre Sayıları ve Yüzdeleri

	<i>Öğretmen Sayısı</i>	<i>Öğretmen Yüzdesi</i>
<i>İlkokul</i>	3310	%3
<i>Ortaokul</i>	12465	%9
<i>12. Sınıf Mezunu</i>	78143	%56
<i>14. Sınıf Mezunu</i>	30474	%22
<i>Lisans</i>	12408	%9
<i>Yüksek Lisans</i>	417	%0
<i>Doktora</i>	14	%0
<i>Bilinmeyen</i>	1383	%1
<i>Toplam</i>	138614	%100

Kaynak: Islamic Republic of Afghanistan, Ministry of Education, 2008-2009 Education Summary Report, 2009

Tablo 3.13'ü yorumlayacak olursak; lisans seviyesinde olan öğretmenlerin sadece %9 olması, geriye kalan %91 öğretmenlerin lisans seviyesinin altında olması ülkede öğretmen kalitesinin son derece düşük olduğunu göstermektedir. Bu durum da doğal olarak eğitim kalitesini düşürmektedir.

Her ne kadar eğitim sisteminin niteliksel gelişmesi niceliksel gelişmesine orantılı olmamışsa da 2007 yılında eğitimde önemli ilerlemeler kat edilmiştir. Eğitim Bakanlığı kaynaklarına göre yeni eğitim müfredatının oluşturulması (1. sınıftan 12. sınıfa kadar) en önemli gelişmelerden biri olmuştur. Yeni müfredata

göre 109 ayrı ders kitabı hazırlanmış ve 38 milyon cilt basılmıştır. Bu yılda 976 adet yeni okul binası muhtelif illerde inşa edilmiştir. İç ve dış kaynakları kullanarak okul yapmak büyük bir ilerleme sayılmaktadır. Yüksek öğretim ve uzmanlık eğitimleri için 732 öğrenci; 132'si kısa dönemli ve 600'ü uzun dönemli olmak üzere ABD, Japonya, Fransa, Hindistan, İran, Polonya, Tayland, Bangladeş, Türkmenistan, Romanya ve Türkiye ülkelerine burslarla gönderilmesi diğer bir büyük adım olmuştur. (Andeşmend, 2011)

3.7.2. Öğretmen Yetiştirme Eğitimi

Eğitimin gelişmesi ve kalitesinin yükselmesi için en önemli faktörlerden biri profesyonel öğretmenlerin yetiştirilmesi ve çoğaltılmasıdır. Bu doğrultuda 2007 yılında vilayetlerde yeni öğretmen yetiştirme kurumlarının açılmış olması ve öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerinin yapılması hükümetin atmış olduğu en büyük adımlardan biri olmuştur. Bu yılda ülke öğretmenlerinin %36'sını oluşturan 65000 öğretmen eğitimde maharet ve becerilerini geliştirme programına alınmışlardır.

Aynı yılda 14294 kişi 34 Öğretmen Yetiştirme Kurumundan profesyonel öğretmenlik eğitimini tamamlamıştır. Bu eğitim kurumları donanım ve imkanlar açısından zayıf olsalar da mesleki öğretmen yetiştirme konusunda ciddi bir adım olmuştur. Öğretmen yetiştirme kurumlarının sayısı 18'den 38'e çıkarılmış ve her ilde en az bir kurum kurulmuştur. Yine aynı yılda bu kurumlardan %54'ü kadınlar olan 6500'den fazla öğretmen mezun olmuştur. Bunların yanı sıra bu yılda ülkede 10000 yeni öğretmen atanmıştır. Ülkede 43000 kadın öğretmen bütün öğretmenlerin %27'sini oluşturmaktaydı. (Andeşmend, 2011)

2007 yılında öğretmenlerin maaşını artırmak ve zam yapmak Eğitim Bakanlığı'nın plan ve projelerinden biri olmuştur. Bu projeye göre öğretmenlerin maaşı eğitim derecelerine göre belirlenmiştir. Böylece öğretmenlerin mesleklerine daha bağlanmaları ve bu mesleği daha cazip hale getirilmesi planlanmıştır. Fakat bu proje çok iyi uygulanamamıştır. Kalifiye öğretmen eksikliği Afganistan eğitim tarihi boyunca ciddi ve büyük bir problem olmuştur. Bu problem 2007 yılında Afganistan eğitim tarihinde en çok öğretmen sayısına sahip olmasına rağmen daha da artmıştır. Ülkede 6 milyon öğrenciye eğitim veren öğretmenlerin sadece

%20'si mesleki eğitim almış öğretmenlerdi. Aynı zamanda öğretmen eksikliği (özellikle kadın öğretmen) ciddi bir şekilde var olmuştur.

Tablo 3.14 erkek ve kadın öğretmenlerin sayısını, genel ve mesleki eğitim alanlarında yüzdeleri ile beraber göstermektedir.

Tablo 3.14: 2007 Yılında Eğitim Türleri Kadın ve Erkek Öğretmen Sayıları ve Yüzdeleri

	<i>Genel Eğitim</i>	<i>Dini Eğitim</i>	<i>Öğretmen Yetiştirme Eğitimi</i>	<i>Teknik ve Meslek Eğitimi</i>
<i>Erkek Öğretmen Sayısı</i>	103047	3420	358	670
<i>Kadın Öğretmen Sayısı</i>	39461	54	62	192
<i>Erkek Öğretmen Yüzdesi</i>	%72.31	%98.45	%85.24	%77.73
<i>Kadın Öğretmen Yüzdesi</i>	%27.69	%1.55	%14.76	%22.27
<i>Toplam Öğretmen Sayısı</i>	142508	3474	420	862
<i>Eğitim Türlerinde Öğretmen Yüzdesi</i>	%93.38	%2.33	%0.28	%0.58

Kaynak: Andeşmend, Afganistan'da Çağdaş Eğitim, 2011

Tablo 3.14'te 2007 yılında bütün eğitim türlerinde kadın öğretmen oranlarının erkek öğretmene göre çok düşük olduğu gözlemlenmektedir.

3.7.3. Teknik ve Meslek Eğitimi

2007 yılında teknik ve meslek eğitimi alanında da önemli adımlar atılmıştır. Bu yılda 5200 öğrenci teknik ve meslek okullarına alınmışlardır. Ülkenin 44 değişik teknik ve meslek okulunda toplam 10366 öğrenci eğitimlerine devam etmiştir. Bu okulların 17'sinin başkent Kabil'de bulunması mesleki eğitimde eşitsizliği ve dengesiz dağılımı göstermektedir. Eğitim Bakanlığı'nın raporlarına göre ülkede yeni teknik ve meslek okulları kurulmuş ve var olan teknik ve meslek okulları geliştirilmiştir.

Bu yılda elektrik, araba tamirciliği ve makine gibi bölümlerin ders planı ve müfredatı düzenlenmiştir. Teknik ve meslek okulları öğretmenlerinin öğretim becerilerini geliştirmek amacı ile çeşitli kurslar ve seminerler düzenlenmiştir. 35 kişi teknik ve meslek öğretmenleri, teknik ve tarım bölümlerinde ileri eğitim almak için Tacikistan, İspanya ve Fransa'ya gönderilmiştir. (Andeşmend, 2011)

Eğitim Bakanlığı tarafından teknik ve meslek eğitimi Taliban döneminden sonra ciddi gelişme ve ilerleme kat ettiği söylene de tereddütsüz bu gelişme çok az ve toplam ihtiyaçlarına uygun sayılamaz.

Tablo 3.15'te 2007 yılında teknik ve meslek okulları, dini medreseler ve öğretmen yetiştirme kurumları sayısı, erkek ve kız öğrenci sayıları; yüzdeleri ile beraber sunulmuştur.

Tablo 3.15: 2007 Yılında Meslek Okulları Kız ve Erkek Öğrenci Sayıları ve Yüzdeleri

	<i>Dini Medreseler</i>	<i>Öğretmen Yetiştirme Kurumları</i>	<i>Teknik ve Meslek Okulları</i>
Okul Sayısı	336	34	44
Okulların Toplamındaki Yüzdesi	%3.55	%0.36	%0.46
Erkek Öğrenci Sayısı	84446	9156	9321
Kız Öğrenci Sayısı	6916	5138	1045
Erkek Öğrenci Yüzdesi	%92.43	%64.05	%89.92
Kız Öğrenci Yüzdesi	%7.5	%35.95	%8.1
Toplam Öğrenci Sayısı	91362	14294	10366

Kaynak: Andeşmend, Afganistan'da Çağdaş Eğitim, 2011

Tablo 3.15'te 2007 yılında teknik ve meslek okulları, öğretmen yetiştirme kurumları, kız ve erkek öğrenci sayıları Taliban döneminden sonra arttığı görülmektedir.

3.7.4. Dini Eğitim (Medreseler)

2007 yılında Eğitim Bakanlığı yeni bir strateji ile ülkenin tüm illerinde resmi dini medreseler kurmayı kararlaştırmıştır. Bu yeni stratejinin amacı medrese talebelerini devletin kontrolü altında olan kurumlarda toplamak ve dini medreseleri kontrol altında tutup gerekli olan imkânları ve kolaylıkları öğrenciler ve bu medreselerde çalışanlar için sağlamak olmuştur. Ülkenin eğitim yönetimi bu yoldan daha önceki solcu yönetimlerin bu medreselere karşı uyguladıkları yanlış politikaları ve bu politikaların getirdiği olumsuz etkileri bertaraf etme çabasında olmuşlardır. Bazı düşünürlerin analize ve değerlendirmelerine göre Taliban'ın çağdaş eğitime karşı husumeti dini medreseleri inzivaya çeken bu yanlış

politikaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu politikalar çerçevesinde dini medreselere karşı kayıtsız kalınmış, öğretmen ve öğrencileri hor görülmüş, eğitim olanakları kısıtlanmış ve çağdaş eğitime göre hep ikinci planda kalmıştır. Bütün bunların sonucu olarak okul ve medrese arasında büyük uçurumlar ve kutuplaşmalar meydana gelmiş, aşırıcılığa yol açmış ve medrese ehli tarafından çağdaş eğitime karşı kin ve nefret uyanmıştır.

Şüphesiz eğitimin düzgün gelişmesi için okul ile medresenin arasındaki bu mesafeyi ortadan kaldırmaktır. Bu ihtiyaçlara binaen Eğitim Bakanlığı dini medreselerin eğitimi için bu yeni plan ve stratejiyi ortaya koymuştur. Programlara dayanarak dini medreseler bu sistemi takip ederek Eğitim Bakanlığı'na kayıt olmuş ve resmi bir medrese olarak imkânlardan ve kaynaklardan faydalanabilmeleri sağlanmıştır. Bu plana göre medreselerin ders programlarını %40 dini derslere ve %60 ise sosyal bilimler, bilgisayar, yabancı diller gibi muasır derslere ayırması öngörülmüştür.

Eğitim Bakanlığı'nın verilerine göre 2007 yılında dini medreselerin ders sisteminin müfredatı yedinci sınıftan on dördüncü sınıfa kadar Hanefi ve Caferi mezheplerine göre hazırlanmıştır. Bu yılda 34 ilde dini medreseler (Dar-ül Ulüm) Eğitim Bakanlığı tarafından resmi bir şekilde kurulmuştur. 17000 yeni öğrenci medreselere alınmış, 336 adet dini medresede toplam 91000 talebe eğitimlerine devam etmişlerdir. 2008 yılında bu dini medreselerin on ikinci ve on dördüncü sınıf mezun sayısı 2500 kişiye ulaşmış ve bu sayının %2'sini kız öğrenciler oluşturmuştur. (Andeşmend, 2011)

Afganistan'da gayri resmi bir şekilde faaliyet gösteren dini medreselerin sayıları hakkında net bilgiler mevcut değildir. Eğitim Bakanlığı'nın dini medreselere yönelik bu yeni politikasının tam tatbik edilmesi ve netice vermesinin çok uzun zamana, dengeli ve stratejik uygulamaya, sosyal ve iktisadi değişmeye ve büyük bir bütçeye ihtiyacı vardır.

3.7.5. Okuma Yazma Öğrenme Eğitimi

Ülkede okuryazarlık oranını yükseltmek için yarım asırdan daha fazla bir zamandır mücadele veriliyor. Fakat Afganistan gelişmemiş ülkeler arasında hala okur yazarlık oranı düşük olan bir ülkedir. Okuma yazma öğrenme programları

masrafları uluslararası kuruluşlar ve dış yardımlar tarafından karşılanmaktadır. Birleşmiş milletler 2007 İnsani Gelişim raporuna göre Afganistan'da okuma yazma bilen kadın oranı %12 ve erkeklerinki ise %32.4 olarak bildirilmiştir.

Aynı zamanda UNICEF'in sözcüsü 7 Ekim 2007 yılında Afganistan'da okuma yazma bilmeyenlerin oranını %71 olarak bildirmiştir. Bu oran kadınlar için %86'ya çıkmaktadır. Dünya bankası bu oranları erkeklerde %55 ve kadınlarda %85 olarak açıklamıştır.

Taliban hükümeti yıkıldıktan sonra Eğitim Bakanlığı bünyesinde Okuma Yazama Öğrenme İdaresi faaliyete başlamıştır. 2006 yılında Eğitim Bakanlığı milli okuryazarlık programını başlatmıştır. Bu program 2010 yılına kadar 10 milyon vatandaşa okuma yazma öğretmeyi amaçlıyordu. Fakat hiçbir zaman uygulanamadı. Taliban döneminden sonra Birleşmiş Milletler ve Japonya Afganistan okur yazarlık programlarını finanse etmiştir. Eylül 2007 yılında UNICEF; destekleyici ülkelerin 2008'in Aralık ayına kadar okuryazarlık oranını %60'a kadar yükseltmeyi amaçladıklarını açıklamıştır. 2007 yılında Eğitim Bakanlığı'nın resmi raporuna dayanarak üçte ikisi kadınlar olan 317000 kişi okuma yazama öğrenme programlarına dahil olmuştur. Fakat bu aradan 15100 kişi okuma yazmayı öğrenmiştir.

Nitekim bu yılda Eğitim Bakanlığı yeni okuryazarlık müfredatını düzenlemiş ve 550000 cilt okuryazarlık ders kitabı bastırmıştır. Bununla beraber 13000 cilt okuryazarlık öğretmen rehber kitabı bastırılıp dağıtılmıştır. (Andeşmend, 2011)

3.7.6. Yükseköğretim

Taliban hükümetinden sonra yükseköğretim de yeniden canlanmıştır. Üniversiteler ve yükseköğretim müesseseleri kapıları kadınlar ve erkeklere açılmıştır. Ülkede üniversitelerin kalite açısından düşük olması en çok profesyonel hocalar ve eğitim araç gereçlerinin olmamasından kaynaklanmaktadır. Buna rağmen üniversiteler ve üniversite öğrencilerinin sayıları artmıştır. 2003 yılına kadar Başkent ve vilayetlerde olan devlet yükseköğretim kurumlarını bölümleriyle beraber zikredeceğiz:

1. Kabil Üniversitesi: Hukuk, Fen, Dil ve Edebiyat, Mühendislik, Ziraat, Sosyal Bilimler, İktisat, Eczacılık, Veterinerlik, Eğitim ve Öğretim, Gazetecilik, Jeoloji, Yer Bilimi, Güzel Sanatlar ve İlahiyat
2. Afganistan Eğitim ve Öğretim Üniversitesi (Kabil'de): Dil ve Edebiyat, Sosyal Bilimleri, Fen Bilimleri, Beden Eğitimi, Sağlık Bilimleri ve Mesleki Eğitim
3. Kabil Tıp Bilimleri Üniversitesi: Pediatri, Halk Sağlığı ve Diş Hekimliği
4. Kabil Politeknik Üniversitesi: Jeoloji ve Maden, İnşaat ve Elektromekanik
5. Nengrehar Üniversitesi: Tıp, Ziraat, Mühendislik, Edebiyat, Hukuk, İktisat, Eğitim ve Öğretim ve İlahiyat
6. Belh Üniversitesi: Hukuk, Mühendislik, Dil ve Edebiyat, Ziraat, İktisat, Eğitim ve Öğretim, İlahiyat ve Tıp
7. Herat Üniversitesi: Tıp, Dil ve Edebiyat, Ziraat, İktisat, Güzel Sanatlar, Hukuk, Mühendislik, Eğitim ve Öğretim, İlahiyat, İletişim Teknolojisi ve Fen
8. Kandahar Üniversitesi: Ziraat, Mühendislik, Eğitim ve Öğretim, Tıp
9. Host Şeyh Zahid Üniversitesi: Tıp, Mühendislik, Ziraat, Bilgisayar Mühendisliği, Eğitim ve Öğretim, İlahiyat ve Hukuk
10. Kapisa El Biruni Üniversitesi: Tıp, Ziraat, Hukuk, Mühendislik, İlahiyat
11. Tahhar Abdullah İbni Mesut Üniversitesi: Mühendislik, İlahiyat, Edebiyat, Eğitim ve Öğretim
12. Bamyân Üniversitesi: Ziraat, Eğitim ve Öğretim
13. Bağlan Nasır Hüsrev Üniversitesi: Ziraat, Eğitim ve Öğretim
14. Paktika Üniversitesi: Ziraat, Eğitim ve Öğretim
15. Cevzican Üniversitesi: Jeoloji ve Maden, Kimya ve Teknoloji, Kimya ve Fen, Kimya ve Sosyal Bilimler, Eğitim ve Öğretim
16. Badeşan Üniversitesi: Tıp ve Pedagoji
17. Kunduz Üniversitesi: Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler
18. Pervan Üniversitesi: Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler

2003 yılında 21 üniversitede devam eden öğrenci sayısı 35000 olmuştur. (www.mohe.gov.af (Afganistan Yükseköğretim Bakanlığı Sitesi) 20.04.2014'te alınmıştır.)

Daha sonraları Gazni, Hilmend, Samangan gibi illerde de Yükseköğretim müesseseleri açılmaya başlamıştır. Bu üniversitelerin çoğu nitelik bakımından

düşük bir durumdadır. Bu yüzden bazı fakülteler özellikle tıp fakültesi bazı üniversitelerde lağvedilmiştir.

Tablo 3.16'da 2011-2012 eğitim yılında üniversiteler ve öğrenci sayıları sunulmuştur.

Tablo 3.16: 2011-2012 Eğitim Yılında Üniversiteler ve Öğrenci Sayıları

No	Üniversite	Kız Öğrenci Sayısı	Erkek Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
1	Kabil Üniversitesi	3700	11514	15214
2	Kabil Politeknik Üniversitesi	126	2511	2637
3	Kabil Eğitim ve Öğretim Üniv.	2401	3143	5544
4	Kabil Tıbbi Üniversitesi	736	1000	1736
5	Herat Üniversitesi	2618	6073	8619
6	Kapisa El Biruni Üniversitesi	265	2653	2919
7	Tahhar Abdullah İbni Mesut Üniversitesi	316	1966	2282
8	Nengrehar Üniversitesi	309	7229	7538
9	Kandahar Üniversitesi	84	2888	2972
10	Belh Üniversitesi	1832	5035	6867
11	Badehşan Üniversitesi	255	972	1227
12	Kunduz Üniversitesi	211	1558	1769
13	Pervan Üniversitesi	213	1509	1722
14	Cevzican Üniversitesi	492	2052	2544
15	Faryab Üniversitesi	424	1337	1761
16	Host Şeyh Zahid Üniversitesi	34	3731	3765
17	Bağlan Üniversitesi	209	1388	1597
18	Bamyan Üniversitesi	213	1431	1644
19	Paktiya Üniversitesi	163	2893	3056
20	Gazni Üniversitesi	138	688	826
21	Samangan Üniversitesi	62	230	292
22	Hilmend Üniversitesi	-	239	239
23	Kunerha Üniversitesi	5	460	465
24	Badgis Üniversitesi	5	172	177
25	Pencşir Üniversitesi	-	20	20
26	Lağman Üniversitesi	-	151	151
	Toplam Öğrenci	14811	62834	77654

Kaynak: Merkez İstatistik Kurumu, Yıllık İstatistikler 2011, 2012

Tablo 3.16'da görüldüğü gibi Taliban'dan sonra yeni dönem olan 2002-2012 yıllarında devlet üniversiteleri sayısı, kız ve erkek öğrenci sayıları oldukça artmıştır. Özellikle Taliban döneminde hiç olmayan kız öğrenci sayısının 2002'den

sonraki on yılda bu rakama ulaşmış olması nicelik açısından yükseköğretimde büyük bir ilerleme olarak değerlendirilebilir.

2005 yılında on ikinci sınıf mezunlarının çoğu yükseköğretim kurumlarına girmişlerdir. Fakat giremeyen öğrenci sayısı 2004 yılına göre iki katına çıkmıştır. Bu yılda 8000'den fazla kişi yükseköğretim kurumlarına girememişlerdir. Bu rakam 2005'te 17000 kişiye ulaşmıştır. Yükseköğretim Bakanı Emir Şah Hüseyin Yar 2005 yılında şu ifadeleri kullanmıştır:

10 yıl sonra yükseköğretim kurumlarına yerleştirme sınavına (Konkur Sınavı) girmek isteyenlerin yıllık bir milyona ulaştığında Afganistan'daki yükseköğretim müesseseleri sadece yüz binini alabilme kapasitesine sahip olacaktır. Bu da dokuz yüz bin öğrencinin üniversiteler ve yükseköğretim müesseselerine girememeleri anlamına geliyor. (Andeşmend, 2011, s. 282-283)

2006 ve 2007 yıllarında yükseköğretim kurumlarının öğrenci sayıları artmış olmasına rağmen bu kurumlara yol bulamayanların da sayıları artmıştır. 2006 yılında 50000 kişiden 20000'i yükseköğretime giriş yapmışlardır. 2007 yılında ise 60000 öğrenci arasından sadece 22000'i üniversitelere girebilmişlerdir. Afganistan'da yükseköğretimin problemi sadece binlerce öğrencinin girememesi değil, en önemli problemi bu eğitim döneminin kalitesiz içeriği ve çok fazla olan zaafı ve eksiklikleridir. Eğitim içeriğinin standartlara uygun olmaması, akademisyenler ve hocaların seviyelerinin düşük olması, laboratuvarlar ve diğer eğitim araçlarının çok az olması vb. problemler eğitim niteliğinin düşük olmasının sebeplerindedir.

Yükseköğretim bütçesi ülke genel bütçesini yüzde biri civarında olması hiçbir şekilde bu bölümün ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemiştir. Bu alanda ciddi ve büyük bütçelere ihtiyaç duyulmaktadır. Yükseköğretim Bakanlığı Taliban hükümeti yıkıldıktan sonra yükseköğretimin gelişimine yönelik üç aşamalı 10 yıllık stratejik bir plan düzenlemiştir. Birinci aşama 2005 ve 2006 yıllarını içermekteydi. Bu aşama eğitimin kalite yönünden yükselmesini dikkate almıştır. Nitelik açısından insan gücü kapasitesini artırma, müfredat ve ders içeriklerinin iyileştirme, eğitim araç ve gereçlerini arttırma, yönetim biçimini geliştirme, bu alanda özel sektörü teşvik ve destek verme vb. konularda çalışmalar planlanmıştır.

Yükseköğretim Bakanlığı bu stratejik planın birinci aşamasına yönelik yabancı kaynaklar yardımıyla küçük adımlar atmıştır. Fakat kalifiye hocalar

olmaması, eğitim araç ve gereçleri eksikliği vb. problemler günümüze kadar artarak devam etmiştir. Uzman ve profesyonel akademisyenler ve hocaların eksikliği Afganistan yükseköğretim sisteminde en başta gelen ve hep mevcut olan problemdir. Aynı zamanda gelişmemesinin de en büyük nedeni olmuştur. Halbuki hocaların doktora ve mastır (yüksek lisans) eğitimlerinin olması bu alanda en önemli ihtiyaçtır. Yükseköğretim Bakanlığı istatistiklerine göre doktora eğitimi olan hocaların oranı %5,8 olup bu gurubun da %79,8'i başkent eğitim kurumlarında ders vermekte oldukları bildirilmiştir. Mastır eğitimi olanların oranı %36,6'ya ulaşmaktadır ki yine bunların çoğu başkentte görev yapmaktadır.

Yükseköğretim kurumlarının hocaları genelde lisans seviyesindedir. Lisans olanlar %55 oranındadır. Bu hocaların çoğu 25 yıllık savaş, istikrarsızlık ve ideolojik hükümetlerin olduğu ortamda yükseköğretim kurumlarına girmişlerdir. Yani bu kurumlara girişlerine grupsal ve ideolojik bağlılıkları; bilimsel ve akademik ölçütlerden daha fazla rol oynamıştır.

Yükseköğretim Bakanlığı stratejik planının ikinci ve üçüncü aşamalarında (2007-2009 arası) ve (2010-2015 arası) birinci aşamanın eksiklerini tamamlama ve değişik boyutlarda gelişme ve değişme sağlanması öngörülmüştür. Sonraki 10 yılda Afganistan yükseköğretim sisteminin bir milyon öğrenciye eğitim verme kapasitesine sahip olması gerekiyordu ki böyle bir yerleşim kapasitesinin gerçekleşmesi için büyük bir bütçe ve yatırıma ihtiyaç vardır. Ancak günümüzde Yükseköğretim Bakanlığı 50000 kişiyi yerleştirme kapasitesine sahip olduğunu açıklamıştır.

3.7.7. Yeniden Taliban Tehditleri

Taliban hükümetinin dağılmasından sonra eğitim büyük hız ile gelişme ve ilerleme yoluna girmiştir. Fakat Taliban'ın güçlenip yeniden savaş açması, özellikle Güney illerde eğitimi tekrar tehditler altında bırakmıştır. Taliban son yıllarda güvenlik durumunu ülkenin Güney'inde karıştırmış ve Hilmend, Kandahar, Gazni, Ferah, Nimruz, Paktika, Zabul ve Oruzgan gibi illerde yüzlerce okulun kapanmasına sebep olmuş ve binlerce öğrencinin eğitimine devam etmesine engel olmuştur.

Taliban sadece okulları kapatmakla yetinmemişler, öğrenciler ve öğretmenleri öldürmeye, okul binalarını yakmaya başlamışlardır. Örneğin 2006 yılında Taliban 85 kişi öğrenci ve öğretmeni Güney'de katletmişler ve 187 okul binasını ateşe vermişlerdir.

Taliban Eylül 2006'da kendi sistemlerine göre okullar kuruluşundan haber vermişler ve eğitime yönelik 30 maddeden oluşan yasalarını yayınlamışlardır. Onlar öğretmenlerin devlet okullarına ders vermelerini yasaklamışlar ve yasalarının 24. maddesinde öğretmenlerin devlet okullarında eğitim vermekten çekilmelerini emretmişlerdir. 25. Maddesinde de bu emre uymayan öğretmenleri ölüm ile tehdit etmişlerdir. Yine bu yasalarının 29. maddesinde faaliyetine devam eden okul binalarının ateşe verileceğini bildirmişlerdir. Taliban bu yasayı yayınlamışlar ve eğitime karşı olduklarını; okul binalarını yakmak, öğrenci ve öğretmenleri öldürmekle göstermeye devam etmişlerdir.

Hilmend vilayeti; Taliban'ın en çok güçlü olduğu ve uyuşturucu ekiminin en çok olduğu için eğitimin en çok darbe gördüğü yer olmuştur. Taliban 2007 yılında Hikmed'te okulların %30'undan fazlasını yakmışlar ve öğrencilerin %90'ını okula gitmekten alıkoymuşlardır. Hilmend'te 115000 okul çağında olan çocuktan sadece 25000 veya 30000 çocuk okula gidebilmişlerdir.

Kandahar ve Zabul'da da eğitim durumu Hilmend'ten farklı olmamıştır. Muhammed Şirzad (Meşrano Jirga Komisyonu Başkanı) Ekim 2007'de şöyle demiştir: Kandahar'da 360 okuldan 134'ünü Taliban kapatmış ve 41000 öğrenci okuldan mahrum kalmıştır. Kandahar'ın Meyvend, Pencvayii ve Jery gibi bazı ilçelerinde sadece bir okul ilçe merkezinde faaliyet göstermektedir.

Oruzgan milletvekillerinden Muhammed Hanif Hanifi ifadesine göre: Oruzgan'da 170 okuldan ancak 61 tanesi faaliyet göstermektedir. Zabul milletvekili Muhammed Hasan Hotak; Zabul eğitiminin çok kötü durumda olduğunu ifade etmiştir. Onun dediğine göre Zabul'un 10 ilçesinin her birinde sadece birer okul açık olup Gallat'ta (il merkezi) ise 27 okuldan 16'sı faaliyet etmektedir.

Eğitim Bakanlığı'nın verilerine göre 2009 yılında Güney, Güney Doğu ve merkezi illerde 650 okul kapatılmıştır. Yeni eğitim yılı Mart 2009'da 5300000 okul çağında olan (7-18 yaş) çocuk ekonomik yetersizlik, sosyal sıkıntılar, ailevi

problemler ve güvenlik sorunları gibi değişik nedenlerden dolayı okula gidememişlerdir.

Güneyde okulların kapanışı Taliban'ın bu bölgelerde daha etkili olması ve eğitime karşı olmalarından kaynaklansa da ülke genelinde değişik sebeplerden dolayı okul ve öğrenci sayılarında düşüşler gözlemlenmiştir. 2007 yılında Araştırma ve İnsan Hakları Savunma Grubu ülke genelinde 2006 ve 2007 yılları arasında öğrenci sayısında %28'e kadar düşüş olduğunu savunmuştur. Bu grup öğrencilerin azalmasını şu sebeplere bağlamıştır. Güvensizliğin artması, eğitim ve öğretim kalitesinin düşük olması, öğretmen eksikliği vs. Bu rapora göre okula devam edemeyenlerin büyük çoğunluğunu kızlar oluşturmuştur. Yine bu rapora göre güvensiz illerde kadın öğretmen sayısı 10'u bile geçmemektedir. Bu yüzden kız öğrencilerin sayısı bu illerde gün geçtikçe azalmaktadır. (Andeşmend, 2011)

4. AFGANİSTAN EĞİTİM SİSTEMİNDE NİTELİK SORUNUNUN SİYASAL, EKONOMİK VE SOSYAL TEMELLERİ

Afganistan'da çağdaş eğitim 20. asrın başlarında şekillenmeye başlayıp bu çağın yılları boyunca gelişmiştir. Bu bir asırlık şekillenme ve gelişme boyunca eğitim çeşitli zorluklar ve engellerle karşı karşıya olmuştur. 20. ve içinde bulunduğumuz 21. çağda da eğitim gelişimi ve kalitesini etkileyen muhtelif etkenlerden en önemlileri siyasal, ekonomik ve sosyal etkenler olmuştur.

4.1. Afganistan Eğitimi Niteliğinin Siyasal Açıdan Değerlendirilmesi

Afganistan'da bir asır boyunca şekillenen çağdaş eğitimin niteliğinin düşük olmasının en önemli nedenlerinden biri siyasi yöneticilerin yanlış eğitim politikaları olmuştur. Bu bir asırlık süre içerisinde değişik yönetimler ve hükümetler eğitimi geliştirmek adına önemli adımlar atmışlardır. Fakat hiçbir zaman milli düzeyde bilimsel ve kapsamlı bir eğitim stratejisi düzenleyip uygulayamamışlardır. Bu iktidarların bazıları ideolojik devletler olup eğitim sisteminde belli bir milli strateji yerine siyasi yapma ve eğitimi ideolojik amaçları doğrultusunda kullanma yoluna girmişlerdir. Bazıları aşırıcılıkla toplumun sosyal yapılarını göz ardı ederek acele ve ani değişimlere gitmişler, diğer bazıları da eğitimde ayrımcı ve dengesiz politikalar uygulamışlardır. Bazıları da bilimsellik ve mantıksallıktan uzaklaşarak sapkın ve doğru olmayan inançlarla eğitim sistemini gerici, dünyadan kopuk ve fundamentalizme sürüklemişlerdir.

Hükümetler ve eğitim idaresinde kapasite ve uzman kadro eksikliği; eğitimin gelişmemesinde siyasi nedenler çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir diğer mevzudur. Afganistan çağdaş eğitiminin bir asırlık şekillenme ve gelişme sürecinde kapasite ve uzman kadro eksikliği sürekli artmıştır. Gerçi bu problemin en önemli nedenlerinden biri ülke nüfusunun kontrolsüz çoğalması ve eğitim kurumlarına olan ihtiyacın sürekli artması olmuştur. Fakat yanlış kapasite yönetimi bütün bu yıllarda eğitim kalitesini derinden etkilemiştir.

Eğitimin gelişmesini engelleyen bir diğer etmen eğitim hizmetlerinin dengesiz dağılımı ve eğitimde fırsat eşitliğinin yanlış politikalar çerçevesinde değerlendirilmesi konusudur. Çağdaş eğitimin ilk şekillendiği yıllarda eğitim gelişmesi başkent ve sayılı birkaç büyük il ile sınırlı kalmıştır. Halbuki diğer çoğu

vilayetler ve uzak bölgelerde eğitim hizmetleri götürülemediği. Her ne kadar eğitimin önce başkent ve büyük illerde gelişmesi anlaşılır bir olay olsa da bu dengenin uzun yıllar başkent ve iller, kır ve kent ve vilayetler arası sağlanamaması siyasi bir açık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 4.1; 1965 yılında 7 ve 12 yaş arası çocukların ilköğretime kayıtlı olma yüzdeliğini bazı vilayetler arasında karşılıklı olarak göstermektedir.

Tablo 4.1: 1965 Yılında 7-12 Yaş Çocukların İlköğretime Kayıtlı Olma Yüzdeliği

<i>Vilayet</i>	<i>Yüzdelik</i>	<i>Vilayet</i>	<i>Yüzdelik</i>	<i>Vilayet</i>	<i>Yüzdelik</i>
Kabil Merkez	%82.4	Zabul	%4.6	Lağman	%25.1
Kabil	%25.9	Hilmend	%22.7	Paktiya	%20.6
Verdek	%12.2	Oruzgan	%18.9	Kandahar	%16.5
Logar	%19.1	Çahansur	%29.0	Bağlan	%12.4
Pervan	%6.0	Farah	%23.0	Bedehşan	%27.6
Kapisa	%21.9	Herat	%22.5	Belh	%41.0
Gazni	%10.7	Badgis	%6.8	Semengan	%20.2
Bamyar	%10.7	Gorat	%12.9	Kunduz	%17.8
Nengrahar	%19.4	Faryab	%37.1	Tahar	%13.0
Kunerha	%18.7	Cevzican	%23.4		

Kaynak: Andeşmend, Afganistan'da Çağdaş Eğitim, 2011

Tabloya göre 7-12 yaş çocukların ilköğretime kayıtlı olma yüzdeliği vilayetler arasında çok farklılık göstermektedir. Bu durum da yanlış eğitim politikası sonucu eğitim hizmetlerinin dengesiz dağıldığının bir göstergesidir.

20. asrın ikinci yarısından sonra ve hatta Taliban yönetiminden sonraki yeni dönemde eğitimin iller, ilçeler ve köylerde gelişmesi nitelik ve nicelik açısından bu dengesizlik ve eşitsizlik ile beraber olmuştur. Okullarda eğitim imkanları, eğitim kalitesi, öğretmen kadrosu, ders kitapları, eğitim malzemeleri vs. başkent ve iller arası şehirler ve köyler arası hiçbir zaman aynı olmamıştır. Şüphesiz bu dengesizlik yöneticilerin milliyet, dil, mezhep, bölge vb. konularda olan ayrımcı ve yanlış politikalarından kaynaklanmaktadır.

Yine yanlış siyasetler sonucu ortaya çıkan savaşlar ve istikrarsızlık eğitimin gelişmesini ve niteliğini derinden etkileyen en önemli nedenlerdendir. Afganistan son bir asırda değişik zaman dilimlerinde savaş ve çatışmalarla pençeleşmiştir. Bu durumun sonucunda sadece eğitimin gelişimi ve kalitesi etkilenmemiş aynı

zamanda eğitimin toplumların yapıcı ve olmazsa olmaz bir unsur olduğu düşüncesini de derinden sarsmıştır. Savaş eğitime maddi manevi her iki alanda ciddi darbe vurmuştur. Çoğu öğretmenler eğitimi ve ülkeyi terk etmiştir. Önceden de öğretmen eksikliği olduğu halde öğretmenlerin eğitimden uzaklaşmaları mesleki öğretmen açığını arttırarak eğitimin kalitesini düşürmüştür. Günümüzde kalifiye ve branş öğretmeni azlığı eğitim kalitesini düşüren en önemli etken olarak devam etmektedir.

Özellikle son 35 yıllık savaşlar sonucu eğitimin gelişimi ve dağılımı son derece dengesiz olmuştur. Çocuklar ve gençlerin eğitim ve okuldan mahrum kalmaları savaş ve güvensiz ortamın sonuçlarındandır. Bazı bölgelerde eğitim gelişirken bazılarında eğitimin gelişimi engellenmiştir. Taliban hükümetinden sonra yeni dönem olan günümüzde uluslararası toplumun da desteği olduğu halde güvensiz ortamlardan dolayı bu dengesizlik devam etmektedir. Kabil ve bazı büyük şehirlerde kızlara eğitim ortamı daha müsait iken bazı bölgelerde -özellikle Güneyde- kızlar okula gidememektedirler. Bugün de yüz binlerce okul çağında olan kız ve erkek çocuk okula gidememektedir. (Andeşmend, 2011)

4.1.1. Emanullah Han Döneminde Eğitim Gelişiminin Siyasi Engelleri

Emanullah Han Afganistan bağımsızlığını aldıktan sonra hükümetinde eğitimi geliştirmeyi; reform ve gelişme programlarının başında yer vermiştir. Fakat eğitimi geliştirme projelerinde değişik engellerle karşılaşmıştır. Bu engeller; dini önderlerin çağdaş eğitimin gelişimine karşı olmaları ve dış müdahalelerin gelişme sürecini bozmaya çalışmasının yanı sıra eğitim gelişimi için gerekli olan ortam, araç ve olanakların eksikliği ve yokluğu olmuştur. Emanullah Han hükümetinin eğitim program ve stratejisi bu programları uygulayacak ortam ve imkanlara sahip olmamıştır. Ülkede yüzlerce okulun açılış planı yapılırken bu okullarda görev yapacak yeterli nitelikli öğretmen mevcut olmamıştır. Eğitimin en temel ihtiyacı olan ders kitapları, başkent ve vilayetlerde yüzlerce okulu tesis edecek mekan yeteri kadar mevcut olmamıştır. Devlet kademelerinde; özellikle Eğitim Bakanlığı'nda olan rüşvet ve yolsuzluk diğer bir engeli oluşturmuştur. Bakanlık çalışanları ve görevli memurlar toplumun zihniyetini eğitime yönelik değiştirerek çocuklarını okula göndermelerini sağlamak yerine; ilköğretimin zorunlu olma durumunu rüşvet alma vesilesi olarak kullanmıştır. Çocukları okula göndermeme

karşılığı ailelerden para alınmıştır. Bir diğer siyasi engel Emanullah Han'ın eğitim alanında bu reformları radikal uygulama şekli olmuştur. Aşırılıkla toplumun sosyal yapılarını göz ardı ederek acele ve ani değişimlere gitme ve bu değişimleri toplumda zorla uygulama -özellikle kızların yurt içi ve yurt dışı eğitimi ile ilgili- belli bir zaman içerisinde toplum ve dini önderlerin tepkisini çekmiş ve eğitim hizmetlerinin gelişmesi genellemesinin en büyük engeli olarak ortaya çıkmıştır. Emanullah Han'ın Afganistan eğitimi tarihinde çağdaş eğitimin kurucusu ve geliştiren en önemli lider olduğu tartışılmazdır. Fakat denilebilirki Emanullah Han'ın akılcılık, mantıksallık ve fitrata uygun eğitim politikaları uygulamaması büyük bir engel olarak Afganistan eğitim sistemi niteliği üzerinde olumsuz etkiler bırakmıştır.

Bütün bunların yanı sıra dış güçler ve İngilizlerin Emanullah Han'ın reformlarının başarılı olmaması için çalışmaları da etkili olmuş ve ülkenin değişik bölgelerinde ayaklanmalarla Emanullah Han hükümeti devrilmiş ve Afganistan çağdaş eğitiminin en kapsamlı gelişme süreci başarısızlığa uğramıştır.

4.1.2. Nadir Şah ve Zahir Şah Döneminde Eğitim Politikası

Nadir Şah, kardeşleri ile beraber bir aile hükümeti kurmuştur. Bütün devlet idaresi padişah ailesinin elinde ve kontrolünde olmuştur. Bütün devlet kurumlarına Şah kabilesinden (Muhammad Zayii) kişiler atanıyor ve yurt dışına eğitimleri için yine Şah kavmine ait öğrenciler seçiliyordu. Nadir Şah'ın yazarlar ve basın ögürlüğü ile de iyi ilişkisi olmamıştır. O Habibullah Kalekani hükümetinden sonra tekrar yayınına başlayan ve tek özgür basın olan "Enis" gazetesini kapatarak kurucusu ve yayın yönetmeni olan Muhiddin Enis'i hapse atmıştır. (Gubar, 2003)

Muhammed Nadir Han padişahlık döneminde çağdaş eğitimin yeniden canlanmış olmasına rağmen hiçbir zaman Emanullah Han saltanatı dönemi seviyesine gelememiştir. Her ne kadar muhafazakarca eğitimi geliştirmeye çalışmış, Tıp fakültesini açarak ülkede yükseköğretimin temelini atmış olsa da belli ve düzenli bir eğitim stratejisi ve politikası olmamıştır. Halk eğitimle aydınlanınca doğabilecek demokratik hareketlerden ve halkın ayaklanmasından korkma düşüncesi eğitimin gelişmesi ve genellemesine karşı bir engel teşkil etmiştir.

Zahir Şah'ın 40 senelik saltanatı boyunca Afganistan eğitimi bu uzun yıllara oranla olması gereken kadar gelişme ve ilerleme sağlayamamıştır. Bu dönemde eğitimin gelişmesi çok yavaş ve toplumun ihtiyaçlarına uygun olmamıştır. Bu

dönemde, uzunluğuna uygun olmasa da eğitim alanında bir takım ilerlemeler olmuştur. Devlet politikaları çerçevesinde eğitim alanında en önemli adımlar; beşer yıllık üç aşamalı kalkınma ve gelişme planları olmuştur. Bu planlar dahilinde eğitimi nicelik ve nitelik açısından ilerletme girişimlerinde bulunulmuştur. Yine Zahir Şah'ın demokrasi on yılı olarak bilinen son on yılında Parlamento seçimleri olmuş, yeni anayasa yapılmış, basın ve ifade özgürlüğü güçlendirilmiştir. Bu anayasada ilköğretim erkek kız ayırmaksızın zorunlu kılınmış ve kızlara eğitim ortamı daha da geliştirilmiştir.

Birinci, ikinci ve üçüncü eğitimde kalkınma planlarında yeni eğitim yasası çerçevesinde eğitim politikası olarak; ilköğrtimi geliştirme, köy okullarını çoğaltma ve zenginleştirme, kız eğitimini yaygınlaştırma, meslek eğitimini geliştirme, yükseköğretim ve fakülteleri çoğaltma, öğretmen yetiştirme eğitimi, yeni ve çağdaş müfredat oluşturma, eğitim hizmetlerinin dengeli dağıtılması ve genel eğitim niteliğini yükseltme planlanmış ve az da olsa uygulanmıştır.

Bütün bunlara rağmen Muhammed Zahir Şah'ın 40 senelik nispeten sakin ve savaşız iktidar süresini göz önünde bulundurursak eğitim faaliyetlerinin çok yavaş ve az ilerlediği kanaatine varırız.

4.1.3. Nisan Darbesinden Sonraki Dönemde Eğitim Sistemi

Komünizm rejimin döneminde birçok genç Sovyetlere gönderilmiştir. 1978 yılında yaklaşık 700 Afgan genç yükseköğrenim için Rusya'ya (Sovyetlere) gitmiş ve bu sayı 1979 yılında 4000 kişiye ulaşmıştır. 1984 yılında Afganistan-Sovyetler arasında yapılan bir anlaşmaya göre her yıl 7-9 yaş arası 2000 çocuk 10 yıllık eğitim için Sovyetlere gönderilmiştir.

Bu yılda Sovyet-Afgan hükümetleri devrimde öldürülen askerler ve devrimci partililerin çocukları için Vatan yetimhanesini tesis etmişlerdir. Burada çocuklar Sovyet sistem ve düşünce tarzına göre eğitim almışlardır. Bunların yanı sıra her yıl binlerce çocuk, genç, kadın ve erkek sosyalist ülkelere gönderilmiştir. Çünkü komünistlerin isteği Afgan gençleri Rus ve sosyalist düşüncede yetiştirmek olmuştur. Halbuki bu insanların düşüncesi, dini, yaşam tarzı tamamen farklıydı.

1. sınıftan 6. sınıfa kadar öğrencilerin partilerin hedef ve amaçlarını gerçekleştirmek için gruplar, sendikalar kurmaları rejim tarafından son derece

teşvik edilmiştir. 1980 yılında 10-15 yaş arası çocukları bu oluşumlar etrafında toplamak için Sarandoy Örgütü kurulmuştur. Aynı zamanda komünist planlarını hayata geçirmek için birçok devlet dairelerinde ve bakanlıklarda (özellikle eğitim bakanlığında) Parti Konseyi, Afgan-Sovyet Dostluk Odası, Gençler Örgütü, Sınıflar Sendikası vb. gibi bazı örgütler kurulmuştur.

Nisan devriminden sonra eğitim müfredatında da ciddi değişiklikler yapılmıştır. Müfredata Sosyalizm ve Dünyada Kazanımları, Emperyalizm veya Sömürü sistemi, Diyalektik Materyalizm, İşçi Sınıfının Devrimci Hareketi ve Sosyalizmin en yüksek aşaması Komünizm gibi dersler eklenmiştir.

Devlet büyükleri eğitim kurumlarının her alanında değişiklik getiriyorlardı ve kendi isteklerine göre yönetiyorlardı. Örneğin; Tıp Fakültesi akademik bağımsızlığını kaybederek Sağlık Bakanlığı'na devredilmiş, yedi yıllık eğitim süresi 5 yıla indirilmiş ve yazılı sınav yerine sözlü sınav sistemine geçilmiştir. (Kamgar, 2008)

4.1.4. Mücahit Guruplar Döneminde Eğitim Düzeni

Mücahit gurupların kurdukları İslami devletin eğitim politikası olarak eğitim hizmetlerinin devletin en önemli vazifelerinden bilmiş ve eğitim müfredatının İslam dinin çerçevesinde olmasını vurgulamıştır: “İslam Devleti, ülkede her vatandaşın ve gencin ücretsiz bir şekilde eğitim alabilecekleri ortamı oluşturmak için çaba sarf edecektir.” denilmiş olmasına rağmen 4 yıllık dönemleri boyunca hiçbir zaman belli bir sistem ve düzen içinde tek bir müfredatla eğitim hizmetleri verilmemiştir.

İç savaş, kutuplaşma ve istikrarsızlık ortamına rağmen İslam Devleti kısmen de olsa eğitim kurumlarını koruma ve kapanmaması için gayret göstermiştir. Devlet içinde ve dışında olan partiler ve farklı mücahit gurupların eğitim ve kızların okula gitmesi hakkında farklı yorumlar ve düşünceleri olmasına rağmen devletin resmi politikasında kızların eğitimine karşı herhangi bir kısıtlama olmamıştır. Savaşın az veya olmadığı bölgelerde kız okulları öğrencilere açık ve üniversitelerde kız öğrenciler eğitimlerine devam etmişlerdir. Güvensizlik ve savaş kızların okul, üniversite ve kamu kuruluşlarında bulunmalarını sınırlı kılmıştır.

İslam Devleti başkanı, hükümet kurulmasından iki ay sonra eğitim düzeni hakkında söz verdiği halde ülkenin her yerinde -özellikle başkentte- eğitim yok olmaya sürüklenmiştir. Başkentten bağımsız olarak illerde eğitim farklı sistemlerle devam etmiş, eğitim düzeni mücahit komutanlar ve hâkim olan gurupların istekleri ve politikaları doğrultusunda sürdürülmüştür.

4.1.5. Taliban'ın Çağdaş Eğitime Bakış Açısı

Taliban sadece kadınlara karşı şiddet ve bağımlılıkla onların eğitim haklarını çiğnememişler aynı zamanda onların eğitim politikaları erkeklere karşı çağdaş eğitime aykırı olmuştur. Taliban hükümeti yıllarında çağdaş eğitim anlayışı her yerde ve her alanda yok olmuştur. İslam Emirliği yöneticilerinden Mevlevi Hafizullah Hakkani Taliban'ın çağdaş eğitim hakkında görüş ve bakış açılarını şöyle dile getirmiştir:

Taliban'ın çoğu yöneticilerinin inancına göre dini eğitim en temel ihtiyaçtır ve çağdaş eğitim ikincil bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Eğitim ve öğretim şekli onlar için önemli değil, bu görüş Afganistan eğitim düzenini yeterince etkilemektedir. Taliban Kabil'e girmeden önce fesada karşı cihat için Lugal ve Meydan'da okulları kapatmış ve eğitimin lüzumsuz olduğu iddiasında bulunmuşlardır. Cihada katılmanın daha önemli olduğunu bildirmiş ve aynı zamanda onlar yeterince bütçe olmadığı için çağdaş eğitim veren okul öğretmenleri sayısını yarıya düşürmüşlerdir. Oysaki bu liselerin öğretmen ve hocalara çok ihtiyacı vardı. Fakat onlar Kandahar, Herat, Hilmend ve Gazni'de yatılı dini medreseler yapmaya çok ciddi sermayeler harcamışlardır. Halbuki Zabol, Hilmend ve Taliban hükümetinin merkezi olan Kandahar gibi büyük illerde faal olan hiç okul mevcut değildir. (Hakkani, 2009, s. 156)

Taliban hükümetinin resmi bakış açısı dini eğitimin çağdaş eğitime veya medresenin okula üstünlüğü olduğu halde değişik gurupları arasında farklı düşünceler de mevcut olmuştur. Çağdaş eğitimi bazı guruplar mubah, bazı guruplar mekruh ve bazıları hatta haram ve gayri meşru kabul etmişlerdir.

Taliban dini eğitimin çağdaş eğitime üstünlük düşüncesini; eğitim yasalarında da yansıtmışlardır. Bu yasalara dayanarak Taliban öğretmenlere ve eğitimciler; öğrencilere ilk önce dini eğitim verilmesini ve eğitim seviyeleri arasında geçişler de dini derslerin puanlarına göre yapılmasını emretmişlerdir. Devlet düzenleyici hükümlerin 54. maddesinde geçerli öğrenciler ve okulların hakkında bahsettiği gibi; ortaokul ve liseye geçiş sınavlarında dini derslerin çağdaş bilimlere göre üstünlüğü ve önemsenmesi için yapılan yeni düzenlemede şöyle denilmiştir: "Dini değerler ve derslerin öğrencilere sevdirmesi ve önemsetilmesi

için öğretmenlerin yaptıkları sınavlarda daha çok dini derslerden soru sormayı tercih etmeleri gerekmektedir.” (Andeşmend, 2011)

4.2. Afganistan Eğitimi Niteliğinin Ekonomik Açıdan Değerlendirilmesi

Afganistan kara ile çevrili ve zayıf ekonomiye sahip bir ülke olduğu için eğitim kısıtlı ekonomik imkanlara sahip olmuştur. Eğitim giderlerini karşılama değişik devletlerin anayasalarına göre devletin görevlerinden sayılmıştır. Fakat fakirlik çağdaş eğitimin gelişimi boyunca büyük bir problem olarak eğitimi gölgelemiştir. Ekonomik yetmezlik eğitimin gelişimi konusunda halkın rolünü de ciddi bir şekilde kısıtlamıştır. Halbuki gelişmiş ülkelerde eğitim giderlerini karşılamada halkın katılımı eğitimin gelişmesinde büyük katkısı olmuştur. Fakat Afganistan’da fakirlik halkın bu rolünü engellemiştir. Afganistan nüfusunun çoğu kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Düşük hayat seviyesi ve fakirlik kırsalın en önemli özelliklerindedir. Bütün ellili ve altmışlı yıllarda kişi başına düşen milli gelir 100 doları geçememiştir. Bu yüzden eğitimin gelişmesi ve kalitesinin yükselmesi konusunda ekonomik açıdan halkın katılımı ve desteği çok zayıf ve yetersiz olmuştur. Eğitim niteliğini etkileyen faktörler arasında zayıf ekonominin eğitim kalitesine olan olumsuz etkisinin derece ve yüzdeliğini belirlemek zor olsa da bu etkenin diğer bütün etkenlerden daha büyük olduğu aşikardır.

Eğitim gelişmesi ve kalitesinin yükselmesi yolunda olan engellerin çoğu ekonomik yetmezliğe dayanmaktadır. Okul binalarının eksik olması, ders kitapları ve diğer eğitim malzemelerinin olmaması, öğretmen maaşlarının yetersiz olması, eğitim kurumları donanımının kötü olması, ailelerin kırtasiye giderlerini karşılayamamaları vs. eğitim niteliğini düşüren zayıf ekonomiden kaynaklanan sebeplerdir.

Zayıf ekonomiden kaynaklanan ve ülkede eğitim kalitesini ciddi bir şekilde düşüren en önemli etkenlerden biri okul binalarının olmaması veya yetersiz olmasıdır. Bu problem Afganistan’da çağdaş eğitimin gelişimi ile beraber artmıştır. 1965 yılında ülkede mevcut olan 2089 okuldan 753 tanesi -ki okulların %40’ını oluşturuyordu- kendine ait okul binasına sahip olmuştur. Geriye kalan %60’ı kiralık binalar, camiler, evler, açık alanlar ve bahçeleri kullanılmıştır. Bu %60’lık kesimin 146 adet okulu kiralık binalarda, 211’i ücretsiz binalar ve evlerde, 906’sı camilerde

ve 73'ü açık alanlar ve bahçelerde eğitim yapıyorlardı. (Afganistan Eğitim Bakanlığı, 1968)

1977 yılında okulların sadece %54'ü binaya sahip olup %19'u camileri, %9'u kiralık binaları ve %18'inin herhangi bir binası olmayıp açık hava ve ağaçların gölgesini kullanmışlardır. Toplamda okulların %46'sının belli bir binası ve sınıfları olmamıştır. Okulların %37'sinden iki zamanlı kullanılmıştır. 1978 yılında ülkede olan 5828 okuldan 2083 köy okulu, ilkokul, ortaokul ve lise binaya sahip olup 3745 okulun binası olmamıştır. Bunlardan 336'sı kiralık binalarda, 655'i camilerde ve geri kalanları da açık ortamlarda eğitim yapmaya çalışmışlardır. (Afganistan Eğitim Bakanlığı, 1990)

2006 yılında 7137 okuldan 5384'ünün ve 2007'de 8500 okuldan 4250 tanesinin binası olmamıştır. Bu yılda uluslararası yardımlarla 1500'den fazla okula yeni binalar yapılmış olmasına rağmen bu problem Afganistan eğitiminde büyük bir engel olarak devam etmiştir. Yine okul binası olan okullarda da sınıf içi donanımın kötü olması, binaların kalitesizliği, ısıtma ve soğutma sistemlerinin olmaması vs. eğitim kalitesini düşüren ekonomik faktörler olmuştur. Dersliklerin çoğu sıra, masa, sandalye, kara tahta gibi her türlü ilkel imkanlara sahip olmayıp bu yüzden bütün öğretmenlerin en fazla %20'sini oluşturan mesleki öğretmenler bu imkansızlıklar ve eksiklikler arasında eğitim kalitesini yükseltme adına çok bir şey yapamamışlardır.

Afganistan eğitiminin ilk şekillenmesinden günümüze kadar devam eden ve ekonomik yetmezliğe dayanan diğer bir büyük sorunu eğitim araç ve gereçlerinin özellikle ders kitaplarının olmaması veya eksikliği olmuştur. Afganistan eğitim tarihi boyunca mevcut olan bu sorun günümüzde her zamandan çok eğitim gelişimini engelleyen problem haline gelmiştir. 2007 yılında Afganistan eğitim sistemi altı milyon öğrenci alması ile beraber eğitim araç ve gereçleri ve ders kitapları eksikliği en büyük sorunlardan biri olmuştur. Bu yılın başlangıcında Eğitim Bakanlığı ilköğretime tek bir eğitim müfredatı oluşturmayı ve bu müfredata uygun yeni ders kitapları bastırmayı başarmıştır. Fakat bu yılın sonuna kadar da ortaöğretim kitaplarını bastırmaya muvaffak olamamıştır.

Afganistan eğitim sisteminin ekonomik açıdan uluslararası camiaya ve kuruluşlara bağımlı olması eğitimin gelişmesi önünde diğer bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Fakirlik ve ciddi ekonomik yetmezlikler sadece eğitimin gelişmesini

engellemekle kalmayıp bu sektörü dış yardımlara bağımlı hale getirmiştir. Eğitimin dış yardımlara bağıllığı değişik konularda bağımsız kalmasını olumsuz yönde etkilemiştir. Çağdaş eğitimin gelişmesi yıllarında dış desteklere bağılı olan eğitim ve öğretim kurumlarının çoğu eğitim müfredatlarını bağılı oldukları ülkelerin etkisi altında düzenlemiş ve eğitim faaliyetlerini onların istekleri doğrultusunda devam etmişlerdir.

Ülkede nüfusun orantısız artması ekonomik açıdan eğitim sistemine olumsuz etki yaratan diğer bir faktördür. Nüfusun fazla olması ekonomik yetmezliği arttırarak eğitim kalitesini düşmüştür. Fakir ve az gelişmiş Afganistan toplumunda ne aileler ne de devlet ekonomik açıdan milyonlarca öğrencinin eğitim ihtiyaçlarını karşılayamamıştır. Afganistan devletinin bütün alanlarda özellikle eğitim alanında gelişme programları patlayan ve kontrolsüz nüfus artışına uyumlu olamamıştır. Afganistan devletinin bütün geliştirme ve yeniden yapım planları konusunda %90'a yakın dış yardımlara bağımlı olduğunu göz önünde bulundurursak bu kontrolsüz artan nüfusa belli standartlara uygun ve kaliteli eğitim hizmetleri vermesi imkansız görünmektedir.

4.3. Afganistan Eğitimi Niteliğinin Sosyal Açıdan Değerlendirilmesi

Afganistan'da Eğitimin gelişmemesinin bir diğer önemli sebebi sosyal, kültürel ve geleneksel engellerdir. Çağdaş eğitimin şekillenmesi ve gelişmesi sürecinde sadece sosyal geri kalmışlık değil; dil ve etnik farklılık, dini ve mezhepsel inançlardan değişik algılar, eğitim hakkında İslam hükümlerinin bilinmemesi veya yanlış bilinmesi gibi sosyal ve kültürel özellikler de büyük engel teşkil etmiştir. Afganistan eğitiminde nitelik sorunu sosyal ve kültürel açıdan değişik temellere dayanmaktadır. Burada bu temellerin en önemli bir kaçı üzerinde duracağız.

4.3.1. Toplumların Kabileci Yapısı ve Modern Eğitime Karşı Zihniyetleri

Yirminci yüzyıl boyunca Afganistan toplumunun kabilevi yapısı, kırsal hayat, bölgesel töreler, yanlış gelenek ve görenekler, kentsel hayat ve kültürünün gelişmemesi, çağdaş eğitimin gelişmemesi ve kalitesinin düşük olmasının en önemli nedenlerinden olmuştur. Toplumların kabileci yapısı ile kenetlenmiş kadim

gelenek ve göreneklerine sınımsız sarılmaları ve yenilikçi düşüncelere kapalı olmaları modern eğitimin yerleşmesi, gelişmesi ve ilerlemesini engellemiştir.

Kabileci yapı ve zihniyet açısından modern eğitimin gelişmesi ve genellemesine karşı sosyal engeller; çağdaş eğitimin gelişmesi çağı olarak bilinen yirminci asırda değişik bölgeler ve değişik dönemlerde farklılık göstermiştir. Afganistan toplumunun geneli geleneksel toplum ve kabileci zihniyete sahip olduğu halde toplumda bu gelenek ve göreneklere bağlılık dereceleri farklılık göstermektedir. Bu farklılığın etkileri kırsal ve kentsel bölgeler ve değişik kavimler arasında açıkça görülmüştür. Bu yüzden sosyal ve kültürel yapı açısından eğitimin engelleri bölgeden bölgeye, ilden ile, kavimden kavime, milliyetten milliyete, kesimden kesime değişiklik göstermektedir. Dolayısıyla ülkenin değişik bölgeleri ve illerinde eğitim ve eğitim kurumlarının gelişmişliği ve niteliği farklılık göstermektedir.

Bu geleneksel ve kabileci düşünce ve yapının en büyük olumsuz etkisi kadınların eğitimine olmuştur. Az gelişmiş bir ülke olarak Afganistan nüfusunun çoğu kırsal bir hayata sahiptir. Her ne kadar Taliban hükümetinden sonra halk şehirlere yönelmiş olsalar da 1978 yılında nüfusun %80'i kırsalda yaşamaktaydı.

Tablo 4.2 ve tablo 4.3; 1978 yılında erkek ve kız öğrenci sayılarını kırsal ve kentsel açıdan göstermektedir.

Tablo 4.2: 1978 Yılında Kent ve Kır'da Erkek ve Kız Öğrencilerin Sayıları

	<i>İlköğretim Erkekler</i>	<i>İlköğretim Kızlar</i>	<i>Ortaöğretim Erkekler</i>	<i>Ortaöğretim Kızlar</i>
Kent Öğrencileri	557337	108264	53127	13806
Kır Öğrencileri	232657	44529	27642	432
Toplam	789994	152793	80769	14238

Kaynak: Andeşmend, Afganistan'da Çağdaş Eğitim, 2011

Tablo 4.3: 1978 Yılında Kent ve Kır'da Erkek ve Kız Öğrencilerin Yüzdeleri

	<i>İlköğretim Erkekler</i>	<i>İlköğretim Kızlar</i>	<i>Ortaöğretim Erkekler</i>	<i>Ortaöğretim Kızlar</i>
Kent Öğrencileri	%70.6	%70.9	%65.8	%97
Kır Öğrencileri	%29.4	%29.1	%34.2	%3
Toplam	%100	%100	%100	%100

Kaynak: Andeşmend, Afganistan'da Çağdaş Eğitim, 2011

Tablolarda kır ve kent arasında eğitimin dengesizliği yanında kız ve erkek öğrenci sayısı arasında büyük fark gözlemlenmektedir. Bu farkın temelinde toplumların kabileci yapısı, sosyal ve kültürel fakirlik yatmaktadır.

Toplumun kabileci yapısı; toplumun yarısını oluşturan kadınların eğitim ve öğretimlerini kısıtlamış ve eğitim olanaklarını zorlaştırmıştır. Bu nedenle günümüzde kadınların %85'ine yakın okuryazar değillerdir. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu 3 Eylül 2007'de Afganistan okuryazar kadınların oranını %14 olarak bildirmiştir. Bu okuryazar olan kadınların çoğu büyük kentler ve başkentte bulunmaktadır. Halbuki nüfusun çoğunluğunu oluşturan kırsal bölgelerde okuryazarlık oranı %10'un altındadır. Fakat günümüzde tahminlere göre bu yüzdeler artmış görünmektedir.

Kadınların çağdaş eğitime katılımı Emanullah Han saltanatı döneminde 1920'de başlamıştır. Fakat bayanların büyük çoğunluğu modern eğitimin gelişme yılları olan son yüzyılda hiçbir zaman eğitim alma olanaklarına sahip olamamışlardır. Eğitimin geliştiği bu yıllarda kız okullarının yaygınlaşmasına rağmen kız çocukları özellikle kırsal bölgelerde sosyal ve kültürel geri kalmışlıktan dolayı eğitim ve öğretimden mahrum kalmışlardır. Bu sosyal ve kültürel geri kalmışlık değişik bölgelerde farklılık göstermektedir.

Tablo 4.4'te 1966 yılında ilköğretime kayıtlı olan kız öğrencilerin toplam kayıtlı olan öğrenci sayısına oranı değişik illerde sunulmuştur.

Tablo 4.4: 1966 Yılında İlköğretime Kayıtlı Olan Kız Öğrencilerin Toplam Öğrenci Sayısına Oranı

<i>İl</i>	<i>Yüzdeler</i>	<i>İl</i>	<i>Yüzdeler</i>	<i>İl</i>	<i>Yüzdeler</i>
Oruzgan	%3.2	Kandahar	%11.9	Gazni	%8.6
Bamyan	%9.7	Lağman	%6.8	Faryab	%24.4
Bağlan	%10.3	Nengrehar	%7.0	Farah	%11.4
Pervan	%11.5	Herat	%18.7	Kunduz	%12.7
Tahar	%6.3	Badgis	%9.6	Kunerha	%4.3
Çahansur	%14.3	Bedehşan	%8.6	Logar	%2.9
Semengan	%10.8	Belh	%17.6	Verdek	%1.0
Gorat	%7.7	Paktiya	%1.7	Hilmend	%4.6
Kabil	%14.6	Cevzican	%11.0		
Kapisa	%16.1	Zabul	%4.9		

Kaynak: Andeşmend, Afganistan'da Çağdaş Eğitim, 2011

Tabloya göre ülkenin ilköğretime kayıtlı bütün öğrencileri göz önünde bulundurulursa Güneydoğu bölgesinde bulunan yedi vilayetin ilköğretime kayıtlı kız öğrenci oranı %5'in altında olduğu görülüyor. Yani okula giden her yüz öğrencinin en fazla 5'i kız diğer 95'i erkek öğrenci olmuştur. Halbuki Kuzey bölgesinde bulunan diğer yedi vilayetin kız öğrenci oranı %15'in üstündedir.

Yetmişli yılların sonu ve seksenli yıllarda (komünist partiler dönemi) kadınların eğitim ve öğretim oranı artmıştır. 1975 yılında kadınların eğitime katılımı %24 oranında olmuştur. Daha sonraki dönemlerde ciddi düşüşler yaşamış en son dönem olan 2007 yılında bu oran tekrar %35.56'lara yükselmiştir.

Afganistan toplumunda bayanlar eğitiminin sosyal engellerinin değişik boyutları vardır. Küçük yaşta evlenme; özellikle kırsal bölgelerde çok yaygın olup en büyük engellerden birini oluşturmaktadır. Eğitim olanaklarına sahip olan kızlarda bile erkeklere göre eğitimi sürdürme ve tamamlama oranı düşüktür. Erkeklerde ilköğretimi tamamlama oranı %32 olduğu halde kızlarda bu oran %13 civarında tahmin edilmektedir. Okula kayıtlı erkeklerin %56'sı kızların ise %30'u okullarına devam edebilmektedir.

20. asır boyunca ülkede eğitime karşı sosyal ve kültürel engeller azalmış ve toplumların eğitimin yayılması ve gelişmesini kabullenme ve katkıda bulunma oranı yükselmiş olsa da 21. asrın ilk yıllarında Afganistan'ın kabileci ve geleneksel toplumlarında sosyal yapı eğitimin gelişmesi önünde en büyük engeli teşkil etmektedir. Kırsal bölgelerde eğitime karşı önyargı ve karşıt düşünce, okulları yakmalar, Taliban tarafından öğrenci ve öğretmenlerin katledilmesi vs. Afganistan toplumunun sosyal ve kültürel açıdan fakirliğine dayanmaktadır.

4.3.2. Dini İnançlar ve Hükümlerden Farklı ve Yanlış Yorumlar

Afganistan dini yapısı açısından bir İslam ülkesi olup dini inançlar ve değerler halkın sosyal yapısının önemli bölümünü oluşturmaktadır. Fakat İslam ve dini inançlardan farklı ve yanlış yorumlar modern eğitimin şekillenme ve gelişme tarihi boyunca olumsuz ve engelleyici bir etken olarak var olmuştur. Emanullah Han saltanatı döneminde eğitimin -özellikle kadınların eğitimi- gelişmesi ve yayılması karşısında en büyük engel dini liderler ve mezhepsel gurupların eğitim ve öğretimle ilgili İslam hükümlerinden eksik ve yanlış yorumları olmuştur. Emanullah Han döneminden yetmiş yıl sonra Taliban; kadınların eğitimine karşı

husumetlerini dini hükümler ve öğretilere bağlamışlardır. Taliban okul kapılarını kız öğrencilere kapatmayı İslam şeriatının emri olarak uygulamıştır. Dini hükümlerin din önderleri tarafından farklı yorumları sadece kızlar eğitiminin gelişmesini önlemekle kalmayıp erkeklerin de çağdaş eğitim ortamını kötüleştirmiştir. Afganistan'ın kabileci yapısı gereği bazı dini liderler modern eğitimi dini öğretilere muhalif olduğunu savunmuşlardır. Bu görüşün sonucu Taliban döneminde erkek okulları dini medresler şekline dönüştürülmüş ve çağdaş bilimler eğitimi azalmıştır. Modern eğitime karşı muhalefet zihniyeti sadece eğitim gelişmesi ve niteliğinin yükselmesini engellemekle kalmayıp okul ve medrese arasında itimatsızlık ve nefret havası oluşturmuştur. (Andeşmend, 2011)

4.3.3. Eğitim Dili Sorunları

Eğitim ve öğretim dili bir toplumda eğitimin gelişmesinde belirleyici unsurlardan biridir. Afganistan'da eğitim dili açısından sosyal ve toplumsal yapı göz önünde bulundurulursa, dil; üstünde durulması gereken problemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Afganistan muhtelif dillerin konuşulduğu bir ülkedir. Araştırmalara göre ülkede İran, Avrupa, Türk, Moğul, Sami, Dıravidi vs. kökenli yaklaşık otuz farklı dil mevcuttur. Fakirlik ve gelişmemişlikle pençeleşen Afganistan'da dil çokluğu eğitimin gelişmesi ve kalitesinin yükselmesini engelleyen başlıca faktörlerden biridir. Çocukların özellikle ilköğretimde ana dilleri dışında farklı bir dilde eğitim almaları öğrenme derecelerini ciddi manada etkileyerek diğer öğrencilerden geri kalmalarına sebep olmaktadır. Diğer taraftan bütün öğrencilere ana dillerinde eğitim olanaklarını sağlamak imkan dışı bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. 2003 yılında oluşturulan son anayasada iki dil Peştuca ve Farsça (Darice) resmi dil olarak kabul edilmiştir. Daha sonraları Özbekçe, Türkmençe, Peşşeyice, Nuristanice, Beluçice ve Pamirice dilleri de bu iki dile eklenmiştir. Bu dillerin konuşulan kendi bölgelerinde resmileşmesi bu bölgelerde çocukların ilköğretim eğitimini anadillerinde almalarını sağlamıştır. Fakat bu değişiklik dil çokluğundan kaynaklanan eğitimin dengeli gelişmemesi ve niteliğinin düşük olması problemlerini çözememiştir. İlköğretimi anadilinde okuyan bir çocuk orta ve yükseköğretim eğitimini Farsça veya Peştunca'da almada zorlanmıştır. Yeni resmileşen bu dillerin ilk ve ortaokulda öğretim dilleri olmalarının yaygınlaşması büyük çaba ve bütçe gerektiren bir hadisedir. Afganistan fakir bir ülke olarak bütün bu dilleri geliştirme ve eğitim dili haline getirmek için gerekli olan bu kaynakları

sağlamaktan acizdir. Diğer bir yandan kendi bölgelerinde olsa bile sekiz dilin resmi olması milletleşme sürecini olumsuz yönde etkileyen bir olay olmuştur.

Ülkenin değişik bölgelerinde konuşulan değişik lehçeler ve konuşma dili ile okuma yazma dili arasındaki farklılık eğitim dili ile ilgili en büyük problemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Konuşma dili ile okuma yazma yani eğitim dili arasında tam bir uyum mevcut olmayıp ilk yıl okula giden bir çocuk konuştuğu dilden çok farklı bir dil yapısı ile karşı karşıya kalmaktadır. Bunun yanı sıra değişik iller ve değişik bölgelerde aynı dilin farklı lehçelerle konuşulması başka bir zorluk olarak öğrenimi etkilemektedir.

4.3.4. Ders Kitaplarında Eksiklikler ve Yanlışlıklar

Ders kitapları ve diğer eğitim araçlarının yokluğu veya azlığı ekonomik sıkıntılardan kaynaklanırken ders kitaplarının içeriği ve dış görünüşünün yanlışlıkları ve eksiklikleri kültürel ve sosyal temellere dayanmaktadır. Çağdaş eğitimin şekillenmesi devrelerinde günümüze kadar ders kitaplarının yanlışlar ve eksiklikleri değişik eğitim dönemlerinin niteliğini düşüren bir unsur olagelmıştır.

Afganistan okul kitapları şekli ve içeriği açısından eksikliklerle doludur. Kitapların düşük kalitede basılmış olmasının yanı sıra kapak, başlık ve dış görünüşünün de uyumsuz olması gözlemlenmektedir. Öğrencilerin birinci kaynak kitabı olan ders kitaplarında yazım hataları ve anlatım yanlışlıkları öğrencilerin öğrenim kalitesini ve dolayısıyla da genel eğitim seviyelerini düşürmektedir. Kitaplarda yazım hataları ve yanlışlıklar özellikle son 35 yıllık savaş ve istikrarsızlık döneminde daha da artmış durumdadır.

Ders kitapları içerik açısından da eksikliklerle doludur. Anlatım ve konular özellikle fen ve matematik kitaplarında dünya standartlarına uygun olmayıp bilimsel son buluşlar ve güncel konuları içermemektedir. Yeni ve güncel konuları içermemekle beraber anlatım biçimleri ve öğreticiliği de dünya standartlarına genellikle uymamaktadır. Özellikle yüksek öğretimde hocalar yirmi yıl önceki çok eski konuları eski kitaplar ve not defterlerinden yıllarca anlatmaktadırlar. Kitaplar içeriklerinin günlük hayatta uygulanabilirliği de üzerinde durulması gereken konudur. Anlatılan konuların çoğu öğrencilerin güncel hayatında sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan olumlu yönde davranış değişikliği yaratan konular değildir. Bu

eksiklik bütün fen bilimleri, sosyal bilimler, dil ve edebiyat kitaplarında bariz bir şekilde görülmektedir.

Eğitim müfredatının bilimsel ve toplumun sosyal yapısına uygun olmaması ve tüm ülkede tek bir müfredatın uygulanmaması eğitim kalitesini etkileyen diğer bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Müfredatın bilimsel, mantıksal, yeniliklere açık ve öğretici olmasından ziyade geleneksel ve taklitçi yapısı hep devam etmiştir. Bütün bunlar eğitim kalitesini düşüren sosyal etkenler olarak değerlendirilmektedir.

4.3.5. Öğretmen Açığı

Eğitim kalitesini ciddi manada düşüren diğer bir etken; eğitim çarkının ana unsuru olan öğretmenlerin azlığı ve eksikliğidir. Yine bu problemin temeli büyük ölçüde toplumun sosyal ve kültürel yapısına dayanmaktadır. Hem sayı hem de mesleki ve kalifiye eleman açısından öğretmen açığı çağdaş eğitimin başlangıç döneminden günümüze dek hep var olmuştur. Öğretmen yetiştirme kurumları (Darül Muallimin) sayısının çoğalmasına rağmen branş ve mesleki öğretmene olan ihtiyaç hep artmakta olmuştur. Üzerinde durulması gereken nokta öğretmen artış oranının modern eğitimin gelişme ve çoğalma oranından çok düşük olmasıdır. Uzak geçmişte ihtiyaç duyulan branş eğitimi almış öğretmen oranı özellikle ilköğretimde günümüze göre daha yüksek olmuştur. Örneğin 1968 yılında ilköğretim öğretmenlerinin %28'i mesleki eğitim almış öğretmenlerdi. Halbuki 2007 yılında bu oran %20 olarak tespit edilmiştir. Öğretmen eksikliği problemi ilköğretime kıysla ortaöğretimde daha fazla olmuştur. Yine 1968 yılında ortaöğretimde eğitilmiş öğretmen yüzdesi %10'ların altında olmuştur. Öğretmen Yetiştirme Kurumlarının gelişme ve yaygınlaşması ile bu probleme çare aranmış olsa da bu açık olduğu gibi devam etmektedir.

1987 yılında ülkede olan toplam 22471 öğretmenden sadece bir kişi doktora eğitimi seviyesinde, 72 kişi yüksek lisans, 1831 kişi lisans, 486 kişi yarı lisans (Öğretmen Yetiştirme Kurumu 15. sınıfı mezunu), 8268 kişi Öğretmen Yetiştirme Kurumu 14. sınıfı mezunu ve 1550 kişi bu kurumların 13. sınıf mezunu olarak görev yapmışlardır.

Günümüzde görev yapmakta olan öğretmenlerin çoğu özellikle ilçeler ve köylerde mesleki eğitim almamışlardır. Bu öğretmenlerin eğitim seviyesi genelde

6. ile 12. sınıf arasındır. Eğitim imkanlarının olmadığı, istikrarsızlık ve savaşlar içinde okuyup mezun olan 12. sınıf mezunu öğretmenler; ilköğretim çocuklarına bile en basit konuyu öğretemeyecek derecede düşük eğitim seviyesine sahiplerdir. Bu öğretmenlerin yetiştirdiği öğrenciler yine aynı şekilde çok düşük eğitim seviyesine sahip olarak toplumda yerlerini almaktadırlar. Bu kör zincir genel eğitim kalitesini daha da kötüye götürmektedir.

Yüseköğretim ve üniversitelerde de durum okullardan çok farklı değildir. Yüksek öğretim kurumlarında ders veren hocaların çoğunun eğitim düzeyleri lisans geçmemektedir. 2005 istatistikleri toplam 1841 üniversite hocasının 998'i (%54) lisans, 711'i (%39) master ve 132'si doktora seviyesinde olduklarını göstermektedir. (Afganistan Eğitim Bakanlığı, 1990)

Kızların eğitimine olumlu bakan ve eğitim ortamı müsait olan ilçeler ve köylerde bile kadın öğretmen eksikliği büyük bir sorun olarak eğitim nitelik ve niceliğini etkilemektedir. Genelde kadın öğretmenler büyük iller ve vilayet merkezlerinde görev yapmaktadırlar. Bu sorun kız çocuklarının orta öğretimde eğitimlerini devam edememelerine sebep olmaktadır. Öğrenci velileri kız çocuklarını erkek öğretmenler tarafından eğitim almalarına müsaade etmemektedirler. 2007 yılında Kabil, Belh, Herat, Bedeşan, Faryab ve Tahar en çok bayan öğretmeni olan iller; Zabul, Oruzgan, Paktika, Host, Kunar ve Paktiya en az bayan öğretmeni olan iller olarak bildirilmiştir.

Tablo 4.5; 2007 yılında illere göre kadın öğretmen sayıları ve yüzdelerini göstermektedir.

Tablo 4.5: 2007 Yılında İllere Göre Kadın Öğretmen Sayıları ve Yüzdeleri

<i>İl</i>	<i>Sayı</i>	<i>Yüzdellik</i>
Kabil	12906	%65.98
Belh	4831	%48.70
Herat	3997	%39.02
Bedeşan	2467	%25.94
Faryab	1358	%24.71
Tahar	1426	%22.20
Paktiya	119	%4.76
Kunar	136	%4.31
Host	110	%3.59
Paktika	99	%2.94

Oruzgan	45	%2.88
Zabul	31	%2.84

Kaynak: Andeşmend, Afganistan'da Çağdaş Eğitim, 2011

Tablo 4.5'te 2007 yılında kadın öğretmen yüzdeliğinin en yüksek olduğu il başkent, en düşük olduğu il Güneyde olan Zabul ili olduğu gözlemlenmektedir. Bu oran başkent ve büyük illerde yüksek iken Güney vilayetlerde ciddi düşmektedir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmanın bulgu ve yorumlarına dayalı olarak özetle şu sonuçlara ulaşılmış ve bu sonuçlardan yola çıkarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

5.1. Sonuçlar

Bu çalışma sonunda Afganistan eğitim sistemindeki nitelik sorununun nedenlerinden birinin tarihsel etmenler olduğu görülmüştür. Bu kapsamda yapılan incelemelerde eğitim tarihi boyunca aynı hatalar tekrar tekrar yapılmış, tarihten ders alınmamıştır. Emir Şir Ali Han 1875 yılında bir harbi (Askeri) okul bir de sivil (Havanin) okulu tesis ederek çağdaş eğitimin kurucusu olarak bilinmektedir. Fakat tarihi açıdan seneler geçtikçe bu okulların sayıları artması gerekirken tam tersi zaman zaman okullar kapatılarak sayıları düşürülmüştür. Tarih boyunca beşerin gelişmesi ile beraber eğitimin ana öğeleri olan öğretmen, okul binaları, eğitim araç ve gereçleri, en önemlisi olan toplumun eğitim önemini kavrayarak değer vermesi yeteri kadar gelişmemiş, dünyadaki gelişmelere ayak uyduramamıştır. Tarihi olaylar, devrimler ve sürekli olan devletlerin değişmesi en başta eğitim sistemini derinden olumsuz bir şekilde etkilemiş ve bir önceki eğitim düzeninin üstüne koyarak ilerletme yerine sıfırdan yeni düzenler kurarak hızlı gelişmesine engel olunmuştur. Yine Afganistan'ın tarihi boyunca devam eden dış ve iç savaşlar eğitimin niteliği ve niceliğini düşüren en büyük etmenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısacası Afganistan çağdaş eğitiminin şekillendiği Başlangıç dönemi, Bağımsızlıktan sonraki dönem, Komünist partiler dönemi, Mücahit guruplar dönemi, Taliban dönemi ve içinde bulunduğumuz dönem olan Bonn konferansından sonraki dönemlerin hiç birinde tarihi açıdan dünyadaki eğitim düzeyi ve gelişmelerine ayak uyduramadığı saptanmıştır.

Çalışmada Afganistan eğitim sistemindeki nitelik sorununun bir diğer nedeninin de siyasal etmenler olduğu gözlenmiştir. Bir asırlık süre içerisinde değişik yönetimler ve hükümetler eğitimi geliştirmek adına önemli adımlar atmışlardır. Fakat hiçbir zaman milli düzeyde bilimsel ve kapsamlı bir eğitim stratejisi düzenleyip uygulayamamışlardır. Bu devletlerin bazıları ideolojik devletler olup eğitim sisteminde belli bir milli strateji yerine kendi ideolojilerini yerleştirme ve

eğitimi siyasi yapma yoluna girmişlerdir. Bazıları aşırııcılıkla toplumun sosyal yapılarını göz ardı ederek acele ve ani değişimlere gitmişler, diğer bazıları da eğitimde ayrımcı ve dengesiz politikalar uygulamışlardır. Bazıları da bilimsellik ve mantıksallıktan uzaklaşarak sapkın ve doğru olmayan inançlarla eğitim sistemini gerici, dünyadan kopuk ve fundamentalizme sürüklemişlerdir. Yani siyasi açıdan değişik dönemlerde yöneticilerin yanlış eğitim politikaları, dünyadan örnek almamaları, eğitimde olan gelişmelerde dünyaya ayak uydurmamaları, halk eğitimle aydınlanınca doğabilecek demokratik hareketlerden korkma düşüncesi, Emanullah Han döneminde olduğu gibi toplumun sosyolojisini iyi okumadan aşırııcılık (ifrat) ve Habibullah Kalekani yönetiminde olduğu gibi azaltma kesme kapatma (tefrit) eğitimde istenilen kaliteye ulaşamama nedenleri olarak sayılabilir. Özetle denilebilir ki siyasi yöneticilerin akıllılık, mantıksallık ve fıtrata uygun eğitim politikalar uygulamamaları vb. siyasi etmenlerin Afganistan eğitim sistemin niteliği üzerinde olumsuz bir etki gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmamızda Afganistan eğitim sistemindeki nitelik sorunun bir diğer nedeninin de ekonomik faktörler olduğu görülmüştür. Bu çerçevede, fakirlik çağdaş eğitimin gelişimi boyunca büyük bir problem olarak eğitimi gölgelediği anlaşılmıştır. Eğitim gelişmesi ve kalitesinin yükselmesi yolunda olan engellerin çoğunun ekonomik yetmezliğe dayandığı anlaşılmıştır. Okul binalarının yetersiz olması, ders kitapları ve diğer eğitim malzemelerinin olmaması, öğretmen maaşlarının yetersiz olması, eğitim kurumları donanımının kötü olması, ailelerin kırtasiye giderlerini karşılayamaması gibi ekonomik etmenlerin Afganistan eğitim sistemin niteliği üzerinde bir etki gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik yetmezlik eğitimin gelişimi konusunda halkın rolünü de ciddi bir şekilde kısıtlamıştır. Eğitimin gelişmesi ve kalitesinin yükselmesi konusunda ekonomik açıdan halkın katılımı ve desteği çok zayıf ve yetersiz olması eğitimin sadece devletin görevi olduğu düşüncesini geliştirmiş olduğu anlaşılmıştır. Afganistan eğitim sisteminin ekonomik açıdan uluslararası camiaya ve kuruluşlara bağımlı olması eğitimin gelişmesi önünde diğer bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Kısacası Afganistan çağdaş eğitiminin bir asırlık şekillenme ve gelişme sürecinde devlet ve özel sektörde eğitime yeterli bütçe ayrılmamış ve yeterli yatırımlar yapılmadığı saptanmıştır. Eğitim niteliğini etkileyen faktörler arasında zayıf ekonominin eğitim kalitesine olan

olumsuz etkisinin derece ve yüzdeliğini belirlemek zor olsa da bu etkenin diğer bütün etkenlerden daha büyük olduğu çalışmamızın bulgularındandır.

Çalışmada Afganistan eğitim sistemindeki nitelik sorununun bir diğer nedeninin de sosyal etmenler olduğu gözlenmiştir. Bu kapsamda çalışmada; toplumların kabileci yapısı ve modern eğitime karşı zihniyetleri, dini inançlar ve hükümlerden farklı ve yanlış yorumlar, eğitim dili sorunları, ders kitaplarında eksiklikler ve yanlışlıklar ve öğretmen açığı gibi sosyal etmenlerin Afganistan eğitim sisteminin niteliği üzerinde etki gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

5.2. Öneriler

İstenilen eğitim kalitesini toplumsal ve bireysel bazda elde etmek için çalışmamız çerçevesinde şu önerilerde bulunmak mümkündür.

1. Eğitim hizmetlerinin kalite açısından eşit ve adil dağılımı; başkent ve iller, kırsal ve kent, değişik etnik gurupların yaşadığı bölgeler arası bu hizmetlerin eşit bir şekilde dağılımı sağlanmalıdır. Büyük illerle beraber ilçeler, köyler ve kasabaları kapsayacak şekilde bütün toplumun erişebilmesi için eğitim olanaklarının geliştirilmesi lazımdır.
2. Çağdaş eğitim ve dini eğitim arasında koordinasyon ve işbirliği yapılmalı, ülke gençleri ortak fikirle gelişip belli bir hedef doğrultusunda hareket etmeleri açısından okullar ve medreselerin müfredatı birleştirilmeli, okul ve medrese arasındaki uzaklık uygun bir eğitim politikası ile kaldırılmalıdır.
3. Eğitimi geliştirmek için ülke içi bütün imkanlar ve kaynakları etkin bir şekilde kullanma politikası uygulanmalı; uygun bir strateji ile halk, eğitimi nitel ve nicel geliştirme adına ana kaynak olarak kullanılmalıdır. Yani toplumlar eğitim adına harekete geçirilmeli, eğitime yönelik halkın düşüncelerini ve algılarını değiştirme faaliyetleri yapılmalıdır. Bu konuda kamu ve özel medya ve basın etkin bir şekilde kullanılmalıdır.
4. Eğitim dilini öğrencilerin iyi öğrenebilmeleri için yeni ve modern dünyada uygulanan metodlar uygulanmalı, çocukların okuduklarını iyi anlayabilmeleri ve ders kitapları dışında kaynakları etkin kullanabilmeleri açısından eğitim dili doğru

ve güzel bir şekilde okuma, yazma, konuşma ve anlama bakımından ilköğretimde öğretilmelidir.

5. İlk ve ortaöğretim ders kitapları içerik açısından yenilenmeli; yıllar önce yazılan metinler, resimler, tablolar vs. değiştirilmeli, bilime uygun olarak daha öğretici ve çekici hale getirilmelidir.

6. Öğretmen yetiştirme kurumlarına donanım ve bina açısından daha fazla yatırım yapılmalı, müfredatları gözden geçirilmeli, en iyi öğretmen nasıl yetiştirilir sorusu doğrultusunda bütün çalışmalarını dizayn etmeli, öğretmen adaylarına öğretmeyi öğretmeli, bu kurumlar en cazip hale getirilmelidir.

7. Toplumda öğretmenlik mesleği sevdirmeli, öğretmen maaşları yüksek ve yeterli miktara çekilmeli, bu anlamda medya ve basın imkanları sonuna kadar kullanılmalıdır.

8. İlkokul dahil her bir eğitim kademesinden sonra öğrencilerin kendi durumlarını öğrenmeleri için, birbirleri ile yarış havasına girdirmeden sınav yapılarak bir sonraki kademeye yerleştirilmelidir.

9. Fen bilimleri, matematik ve teknoloji derslerini daha iyi öğretme ve öğrenme stratejileri geliştirilmeli; bu derslerin öğretimi ilkokuldan başlayarak daha görsel, dokunsal, deneysel ve teknolojik hale getirilmelidir.

10. Eğitim ve Öğretim ve Yükseköğretim Bakanlıkları arasında koordinasyon ve işbirliği yapılmalı; özellikle öğretmen yetiştirme konusunda ilgili olan bu iki bakanlık ortak bir eylem planı geliştirmeli, bu anlamda eğitim fakültelerine daha başarılı ve puanı yüksek öğrenciler alınmalı, öğretmenlik fakültelerine ayrıcalık tanınmalı ve daha fazla yatırım yapılmalıdır.

11. Eğitim ve Öğretim Bakanlığı tarafından bütün okullar ve eğitim kurumları ciddi ve kesintisiz, köyler ve kasabaları kapsayacak şekilde gözetlenmeli ve denetlenmelidir. Belirlenen eğitim programlarını uygulamayan, müfredatı bitirmeyen ve başarı seviyesi düşük olan okullar sorgulanmalıdır.

12. Eğitim ve öğretim alanında yolsuzluklar ve rüşvet diğer sektörlerden ayrıcalıklı ve ciddi bir şekilde önlenmelidir. Eğitimde sadece ve sadece liyakat ve başarı ölçü olmalıdır.

13. Teknik ve meslek okulları bütün ülkeyi kapsayacak şekilde çoğaltılmalı, mesleki eğitim daha cazip hale getirilmelidir.

14. Okul öncesi eğitime daha fazla yatırım yapılmalı; devlet ve özel okul öncesi eğitim kurumları çoğaltılarak yaygınlaştırılmalı, halkın çocuklarını üç yaştan eğitime başlamaları gerektiği bilinci yerleştirilmelidir.

15. Eğitimcilerde; eğitimde dış görünüşten ziyade kalitenin daha önemli olduğu anlayışı yerleşmeli, abartma rakamlardan, öğrenciler arası birincilik sonunculuk yarışlarından, yersiz ödüllendirme ve cezalandırmalardan uzak durulmalıdır.

16. İlk, orta ve yüksek öğretim eğitim hizmetlerinin halihazırda olduğu gibi ücretsiz olarak devlet tarafından sağlanması devam ettirilmelidir. Zor durumda olan öğrenciler için kolaylıklar sağlanmalı, yetim, yoksul ve yardıma muhtaç olanlara da yurtlar ve eğitim bursları ayarlanmalıdır.

17. Yaşça büyük olup eğitimden mahrum kalanlara okuma yazma kursları ile beraber fen ve matematik dersleri de verilmelidir.

18. Engelliler için özel okullar tesis ederek bir sanat öğrenmelerini sağlayarak topluma kazandırılmalıdır.

19. Ülkenin ilkokulları için üniforma olarak tek bir okul kıyafeti belirlenmelidir.

20. Bütün eğitim kademelerinde mesleki branş öğretmenler sağlanmalıdır. Öğretmenler branşı olmayan derslere girmemelidir.

21. Öğretmenlik mesleğine kabiliyetli, bu mesleği seven ve zeki kişiler seçilmelidir. Eğitim fakültelerinde pedagoji enstitüleri ve öğretmenlik bölümleri için yüksek puanlar ve ölçüler belirlenmeli ve uygun kişiler seçilmelidir.

22. İlkokullarda kütüphaneler tesis edilmeli ve seviyelerine uygun kitaplar konulmalı ve öğrencilerin küçük yaştan itibaren kütüphaneye gitme ve kitap okuma alışkanlığı kazandırılmalıdır.

23. Başkent ve vilayetlerde evleri okula uzak olan öğrencilere servisler ayarlanmalıdır.
24. Öğrenciler kendi istekleri ve liyakatları doğrultusunda bölümlerini seçmeli, ailesi ve akrabaları tarafından baskı olmadan yönlendirilmelidir.
25. Öğrencilere şiddet kullanmaktan kesinlikle uzak durulmalı, modern yöntemlerle öğrencilere eğitim verilmelidir.
26. İngilizce, Arapça vb. yabancı diller 3. ve 4. sınıftan itibaren öğretilmeye başlanmalıdır.
27. Liselerde ve yüksek öğretim kurumlarında laboratuvarlar ve diğer modern eğitim araçları yeteri kadar tahsis edilmelidir.
28. Ortaöğretim öğrencilerinin son senelerinde geziler düzenlenmeli, diğer illere götürülmeli, kendi kültürlerini yakından tanımaları sağlanmalıdır.
29. Ortaokul, lise ve üniversitelerde dinleme ve izleme yönünden donatılmış kütüphaneler tesis edilmeli ve doğru kullanımı da sağlanmalıdır.
30. Her okulda öğrenciler en az iki ayda bir gazete veya dergi çıkarmalı ve konular öğrenciler tarafından araştırılıp seçilmelidir.
31. Farklı konularda ilmi seminer ve konferanslar düzenlenmeli ve bu konular hakkında öğrencilere makale yazma-okuma görevi verilmeli, böylece onların zihni ve sosyal gelişmeleri sağlanmalıdır.
32. Sağlıklı bir nesil yetiştirme adına tüm okul ve medreselerin spor salonları olmalı, öğrenciler farklı spor dallarında takımlar kurmalıdır. Kültür ve spor alanlarında okullar arası yarışmalar düzenlenmeli ve yetenekli öğrenciler ödüllendirilmelidir.
33. Okullar ve medreseler ortak mevzuatla devlet tarafından kontrol edilmeli, başka kurumların müdahale etmelerine izin verilmemelidir.
34. Eğitim ve Öğretim Bakanlığı tarafından öğretmenlere ders anlatma metodları; hizmet içi eğitim olarak seminerler ve konferanslar şeklinde verilmelidir.

35. Öğretmenlere hiçbir ekonomik sıkıntı çekmeden derslerine devam edebilmeleri için günlük hayatlarını karşılayacak yeterli maaş verilmelidir.
36. Öğretmenlerin daha düşük kiralarda oturmalarını sağlamak için tüm illerde öğretmenlere mahsus lojmanlar inşa edilmelidir.
37. Yüksek öğretim düzeyinde en az her dört il için farklı fakültelere sahip bir üniversite kurulmalıdır. Mevcut üniversiteler geliştirilip, kız öğrenciler için farklı bölümler açılmalıdır.
38. Üniversitelerde uzman öğretim üyeleri seçilmelidir. Üniversite öğretim üyelerine yeterli maaş ve diğer olanaklar tahsis edilmelidir.
39. Öğrenciler üniversitede tamamen serbest bir ortamda derslerine devam etmeli, idarelerde hiç bir şekilde zor ve güç kullanılmamalıdır.
40. Üniversitenin son senesinde öğrencilere yurt içi ve yurt dışı geziler ayarlanmalı ve dost üniversitelere götürülüp onların da tecrübelerinden istifade etmeleri sağlanmalıdır.
41. Her fakültenin kendine has medya grubu olmalı ve bölümlerle ilgili neşriyeler çıkartıp yayınlamalıdır.
42. Öğretmenler siyasi konularda tarafsızlıklarını korumalı ve siyasi tartışmalardan uzak durmalıdırlar.
43. Öğretmenler uzmanlık alanlarında gelişmeleri amacı ile dost ülkelere gönderilmeli ve yurt içinde de kariyer yapmaları sağlanmalıdır.
44. Başarılı öğrencilere burslar tahsis edilmeli ve bu konuda herhangi bir haksızlığa yol açacak tutumlardan uzak durulmalıdır.
45. Yabancı kuruluşlara ülkenin kültür ve geleneklerine uygun bir şekilde ülkede eğitim kurumları açmalarına izin verilmelidir. Tefrika ve ihtilaf oluşturacak yabancı kuruluşlara da katiyen faaliyet yapma izni verilmemmelidir.

KAYNAKÇA

- Andeşmend, M. İ. (2011). *Maarif-i Asri Afganistan (Afganistan'da Çağdaş Eğitim)*. Kabil: Meyvend Yayınları.
- Kamgar, C. (2008). *Tarih-i Maarif-i Afganistan (Afganistan Eğitim Tarihi)*. Kabil: Meyvend Yayınları.
- Zahir, P. M. ve İlmi, S. Y. (1960). *De Afganistan De Maarif Tarih (Afganistan Eğitim Tarihi)*. Kabil: Afganistan Eğitim Bakanlığı Yayınevi.
- Farhang, M. M. S. (1988). *Afganistan Dar Penc Karn-i Ahir (Son Beş Asırda Afganistan)*. Peşaver: Ariana Offist Prints.
- Habibi, A. H. (1967). *Tarih-i Muhtasar-ı Afganistan (Afganistan Muhtasar Tarihi)*. Peşaver: Daniş Yayın Derneği.
- Gubar, M. G. M. (1967). *Afganistan Dar Masir-i Tarih (Tarih Boyunca Afghanistan)*. Kabil: Meyvend Yayınları.
- Reştiya, S. K. (1967). *Afganistan Dar Karn Nuzdahum (On dokuzuncu Asırda Afganistan)*. Kabil: Afganistan Devlet Matbaası.
- Mukaddes Barukzai, S. (2013). *Tarih-i Taalim ve Terbiyeyi Afganistan (Afganistan Eğitim ve Öğretim Tarihi)*. Kabil: Said Yayıncılık.
- Müşfik, S. A. A. (2011). *Muhtasar Aşınayi Ba Anasiri Muhim Talim ve Terbiye (Eğitim ve Öğretim Öğeleri ile Kısaca Tanışma)*. Kabil: Said Yayıncılık.
- Müjde, V. (2003). *Afganistan ve Penc Sal Sulta-i Taliban (Afganistan ve Taliban'ın Beş Yıl Saltanatı)*. Tehran: Ney Yayıncılık.
- Hakkani, H. (1998). *Taliban; Az Hab Molla Ta Amarat-ı Müminiin (Taliban; Molla'nın Rüyasından Müminin Emirliğine Kadar)*. Peşaver: Hakikat Yayıncılık
- Mevdudi, İ. E. Çev. Şahrani, N. (2009). *Barnama-i Kadimi Talim ve Terbiye (Eski Eğitim ve Öğretim Programı)*. Kabil: Elezhar Yayıncılık.

- Nazirzoy, D. (2009). *Dastrasi Adilana-i Atfal Ba Talim ve Terbiye dar Afganistan (Afganistan'da Çocukların Eğitim ve Öğretime Adil Erişimi)*. Kabil: Afganistan İnsan Hakları Bağımsız Kuruluşu Yayınları
- Bahir, N. (2009). *Hususiyat-ı Şive Hayi Amoziş ve Parvariş Dar İslam (İslam'da Öğrenme ve Öğretme Metotlarının Özellikleri)*. Kabil: Afganistan Bilimler Akademisi Yayınları.
- Afganistan Eğitim Bakanlığı, (1968). *Maarif-i Afganistan Dar Pincah Sal Ahir (Son 50 Yılda Afganistan Eğitimi)*. Kabil: Devlet Matbaası.
- Afganistan Eğitim Bakanlığı, (1990). *Tarih-i Taalim ve Terbiye Dar Afganistan Az 1357-1367 (1978-1988 Yılları Arasında Afganistan'da Eğitim ve Öğretim Tarihi)*. Kabil: Devlet Matbaası.
- Afganistan Eğitim Bakanlığı, (2007). *Plan-ı Estratejik Milli Maarif-i Afganistan (1385-1389) (Afganistan Eğitimi Milli Stratejik Planı (2006-2010))*. Kabil: Afganistan Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Islamic Republic of Afghanistan Ministry of Education, (2009). *2008-2009 Education Summary Report. (2008-2009 Eğitim Özeti Raporu)*. Kabil: Afganistan Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Afganistan Merkez İstatistik Kurumu, (2012). *Salnama-i Ehsayavi 1390 (Yıllık İstatistikler 2011)*. Kabil: Merkez İstatistik Kurumu Yayınları.
- Afganistan Resmi Gazetesi, (Kasım 2004). *Kanun-i Asasi Afganistan (Afganistan Anayasası)*. Kabil: Devlet Matbaası
- Afganistan Resmi Gazetesi, (2012). *Kanun-i Maarif Afganistan (Afganistan Eğitim Yasası)*. Kabil: Devlet Matbaası
- Afganistan Eğitim Bakanlığı, (2011). *De Afganistan De Pohani Nisab (Afganistan Eğitim Müfredatı)*. Kabil: Afganistan Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Şimşek, O. (2013). *Hatay Eğitim Kalitesini Artırma Projesi – Okul ve Öğretmen İş Ölçeği Kılavuzu*. Hatay: Hatay İl Milli Eğitim Müdürlüğü.

- Afganistan Eğitim Bakanlığı, (1974). *Reform-ı Maarif-i Afganistan (Afganistan Eğitiminde Reform)*. Kabil: Afganistan Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Afganistan Eğitim Bakanlığı, (1972). Alahazret Zahir Şah Dönemi. *Afganistan Eğitim Bakanlığı İrfan Dergisi*, 50. Yıl, Sayı: 1 ve 2, 22-32
- Aziz, M. Z. (1970). Jineva Uluslararası Eğitim ve Öğretim Konferansı. *Afganistan Eğitim Bakanlığı İrfan Dergisi*, 48. Yıl, Sayı: 10, 119-125
- Afganistan Eğitim Bakanlığı, (1971). Yeni Gün ve Yeni Eğitim. *Afganistan Eğitim Bakanlığı İrfan Dergisi*, 49. Yıl, Sayı: 1, 17
- Afganistan Eğitim Bakanlığı, (1980). Genel Eğitim Raporu. *Afganistan Eğitim Bakanlığı İrfan Dergisi*, 58. Yıl, Sayı: 6, 76-78
- Genel Yayın Yönetmeni, (1979). Büyük ve Geri Dönüşümlü Nisan Devrimi Aydınlığında Yükseköğretim. *7 Savr Yükseköğretim 3 Aylık Dergisi*, 1. Yıl, Sayı: 1, 17-18
- Ensari, S. M. (1996). Belh'te Eğitim ve Öğretim. *Belh Eğitim ve Öğretim Genel Müdürlüğü Danış ve Camia Dergisi*.
- Rahimi, M. Tarihçeyi Talim ve Terbiye-i Modern Dar Afganistan (Afganistan'da Eğitim ve Öğretimin Tarihçesi)
- Sırat Tercüme Ekibi, (2011). Farhang-ı Mardum Afganistan (Afganistan Halkı Kültürü). *Nur İhtisas Dergisi*. Sayı: 7, Yıl: 2011, 288-307
- Kamalluddin, S. (2005). *Afganistan'da Ortaokul ve Liselerde Din Eğitimi ve Öğretimi*. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Gülecen, S. (2008). *Afganistan ve Türkiye Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi.
- Ömer, A. (2011). *Pakistan'ın Doğuşundan Günümüze Afganistan-Pakistan İlişkileri*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi.
- Siddiqi, J. (2007). *Afganistan'da Yükseköğretimde Din Eğitimi ve Öğretimi*. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi.

Afgabistan Yükseköğretim Bakanlığı, *Afganistan Özel Yükseköğretim Kurumları*.
www.mohe.gov.af (Afganistan Yükseköğretim Bakanlığı Sitesi)
20.012.2014'te alınmıştır.

Afganistan Eğitim Bakanlığı, *Eğitim Bakanlığı Genel Yayın Müdürlüğü 2005 Raporları*. www.moe.gov.af (Afganistan Eğitim Bakanlığı Sitesi),
22.12.2014'te alınmıştır.

Wikipedia Ansiklopedisi, *Afganistan*. <https://tr.wikipedia.org/wiki/afganistan>
(Wikipedia Ansiklopedi Sitesi) 26.02.2017 tarihinde alınmıştır.

EKLER DİZİNİ

EK 1. TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON İZİN MUAFİYETİ FORMU

Form: 40

01 / 05 / 2017

Hacettepe Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Başkanlığı'na

Tez Başlığı / Konusu:	Afganistan Eğitim Sisteminde Nitelik Sorununun Tarihsel, Siyasal, Ekonomik ve Sosyal Temelleri
------------------------------	--

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Komisyondan/Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Shogofa Rasekh M. YAHYA

Öğrenci Bilgileri

Adı Soyadı	Shogofa Rasekh M. YAHYA
Öğrenci No	N11129759
Anabilim Dalı	Eğitim Bilimleri
Programı	Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi
Statüsü	Yüksek Lisans

Danışman Görüşü ve Onayı

Kuramsal bir çalışma olması nedeniyle Etik Komisyon Onayına gerek bulunmamaktadır.

Doç. Dr. Murat ÖZDEMİR

EK 2. ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 02/05/2017

Tez Başlığı: Afganistan Eğitim Sisteminde Nitelik Sorununun Tarihsel, Siyasal, Ekonomik ve Sosyal Temelleri

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmamın tamamı (kapak sayfası, özetler, ana bölümler, kaynakça) aşağıdaki filtreler kullanılarak **Turnitin** adlı intihal programı aracılığı ile kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir.

Rapor Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Endeksi	Gönderim Numarası
02/05/2017	127	226,571	22/06/2017	%9	808311931

Uygulanan filtreler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar dâhil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

02.05.2017

Adı Soyadı: Shogofa Rasekh M. YAHYA

Öğrenci No: N11129759

Anabilim Dalı: Eğitim Bilimleri

Programı: Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi

Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Doç. Dr. Murat ÖZDEMİR

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
TO THE DEPARTMENT OF EDUCATIONAL SCIENCES

Date: 02/05/2017

Thesis Title: The Historical, Political, Economic And Social Bases Of Qualification Issues In The Education System Of Afghanistan

The whole thesis that includes the *title page, introduction, main chapters, conclusions and bibliography section* is checked by using **Turnitin** plagiarism detection software take into the consideration requested filtering options. According to the originality report obtained data are as below.

Time Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defence	Similarity Index	Submission ID
02/05/2017	127	226,571	22/06/2017	%9	808311931

Filtering options applied:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Educational Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

02.05.2017

Name Surname: Shogofa Rasekh M. YAHYA

Student No: N11129759

Department: Educational Sciences

Program: Educational Administration, Supervision, Planning and Economy

Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED

Assoc. Prof. Dr. Murat Özdemir

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

<i>Adı Soyadı</i>	Shogofa Rasekh M. YAHYA
<i>Doğum Yeri</i>	Sarpal - Afganistan
<i>Doğum Tarihi</i>	27.07.1985

Eğitim Durumu

<i>Lise</i>	Hatice-i Cevzicani Lisesi – Cevzican/Afganistan	2006
<i>Lisans</i>	Belh Üniversitesi, Eğitim Fakültesi – Belh/Afganistan	2010
<i>Yüksek Lisans</i>	Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü – Ankara/Türkiye	2017
<i>Yabancı Dil</i>	Türkçe: Okuma (Çok iyi), Yazma (Çok iyi), Konuşma (Çok iyi) Farsça: Okuma (Çok iyi), Yazma (Çok iyi), Konuşma (Çok iyi) İngilizce: Okuma (Orta), Yazma (Orta), Konuşma (Orta)	

İş Deneyimi

<i>Stajlar</i>	Belh Tecrübevi Lisesi	2010
<i>Projeler</i>		
<i>Çalıştığı Kurumlar</i>	GOAL Afganistan (Uluslararası STK)	2006-2007

Akademik Çalışmalar

Yayınlar

--

Seminer ve Çalıştaylar

--

Sertifikalar

--

İletişim

<i>e-Posta Adresi</i>	shogofarasekh@hotmail.com, qoyashrasekh@hotmail.com
<i>Tel</i>	05061720165, 05078236860

<i>Jüri Tarihi</i>	
--------------------	--